

MASTER THESIS

Kan **SpongeBob SquarePants** gewond raken?

De perceptie van de realiteit van bekende en onbekende televisiepersonages door kinderen van vijf tot en met negen jaar

Kan gewond raken?

De perceptie van de realiteit van bekende en onbekende televisiepersonages door kinderen van vijf tot en met negen jaar

Naam: Daphne de Borst
Studentnummer: 299686
E-mail: daphnedeborst@hotmail.com

Naam: Willeke Mudde
Studentnummer: 299302
E-mail: willekemudde@hotmail.com

Begeleidend Docent: Drs. A. L. Peeters
Tweede lezer: Dr. E. Hitters

Master Media & Journalistiek
Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit Historische en Kunstwetenschappen

Augustus 2007

Voorwoord

Voor u ligt het uiteindelijke resultaat van ons onderzoek naar de kennis van kinderen met betrekking tot de echtheid van televisiepersonages. In deze scriptie hebben wij onze kennis over kinderen, fantasie en media samen kunnen voegen tot een mooi eindresultaat.

Wij hebben de afgelopen maanden heel hard gewerkt om deze scriptie tot stand te brengen. Zonder de hulp van de mensen om ons heen hadden wij het niet gered. Wij willen daarom van deze gelegenheid gebruik maken om een aantal personen in het bijzonder te bedanken.

In de eerste plaats willen wij onze scriptiebegeleider *Allerd Peeters* bedanken voor zijn begeleiding. Bedankt voor uw geduld en de nuttige adviezen die wij hebben gekregen tijdens het schrijven van deze thesis. Hopelijk mag het resultaat u tevreden stellen.

In de tweede plaats willen wij de leerkrachten en leerlingen van *School met de Bijbel* te Gouderak en *De Dervelhoek* te Zwijndrecht bedanken omdat zij het mogelijk hebben gemaakt om ons onderzoek uit te voeren.

Tenslotte bedanken wij onze *ouders, vrienden en collega's* voor hun geduld en interesse in ons onderzoek en bovenal het vertrouwen in ons.

Daar wij tijdens dit onderzoek zo intensief mogelijk hebben samengewerkt dragen wij ook samen de verantwoordelijkheid voor het uiteindelijke resultaat.

Daphne de Borst

Willeke Mudde

Rotterdam, augustus 2007

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Inleiding	8
• 1.1 <i>Aanleiding van het onderzoek</i>	8
• 1.2 <i>Onderwerp van het onderzoek</i>	10
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	12
• 2.1 <i>Geloof in fantasiefiguren</i>	12
• 2.2 <i>Realiteitsperceptie op televisie</i>	15
2.2.1 Variabelen van invloed	16
- Cognitieve ontwikkeling	17
- Leeftijd	18
- Sociale omgeving	22
- Fantasie-oriëntatie	24
• 2.3 <i>Invloed televisie op kinderen</i>	25
• 2.4 <i>Invloed televisie op fantasie en creativiteit bij kinderen</i>	27
• 2.5 <i>Eigen onderzoek</i>	28
2.5.1 Richtlijn	29
2.5.2 Doelstellingen	30
2.5.3 Hypotheses	30
Hoofdstuk 3: Methodologie	35
• 3.1 <i>Onderzoeksonderwerp</i>	35
• 3.2 <i>Onderzoeksgroep</i>	36
• 3.3 <i>Empirisch onderzoek</i>	36
3.3.1 Vooronderzoek televisiepersonages	36
- Pretest	37
- Uiteindelijke selectie	38
3.3.2 Categoriseringstest	41
- Testen van volwassenen	41
- Uitvoering categoriseringstest kinderen	41
- Scorecodering	42

3.3.3	Eigenschappentest	42
	- Testen van volwassenen	43
	- Uitvoering eigenschappentest kinderen	43
	- Scorecodering	45
3.3.4	Fantasie-oriëntatie meting	45
	- Uitvoering fantasie-oriëntatie meting	45
	- Impersonation Interview	46
	- Imaginary Companion Interview	46
	- Imaginative Play Predisposition Interview	47
3.3.5	Meting kijkgedrag	48
3.3.6	Verantwoording volgorde empirisch onderzoek	49
Hoofdstuk 4: Resultaten		50
• 4.1	<i>Volwassen test</i>	50
4.1.1	Vaststellen normering	50
4.1.2	Resultaten categoriseringstest volwassenen	51
4.1.3	Resultaten eigenschappentest volwassenen	52
• 4.2	<i>Categoriseringstest kinderen</i>	54
4.2.1	Resultaten categoriseringstest vijfjarigen	55
4.2.2	Resultaten categoriseringstest zevenjarigen	56
4.2.3	Resultaten categoriseringstest negenjarigen	58
4.2.4	Verschillen tussen de leeftijden	59
4.2.5	Gebruik onzekerheid door de kinderen	60
• 4.3	<i>Eigenschappentest kinderen</i>	61
4.3.1	Resultaten eigenschappentest vijfjarigen	66
	- Televisiewereld	66
	- Realiteit	67
4.3.2	Resultaten eigenschappentest zevenjarigen	67
	- Televisiewereld	67
	- Realiteit	68
4.3.3	Resultaten eigenschappentest negenjarigen	68
	- Televisiewereld	68
	- Realiteit	69

4.3.4	Verschillen tussen de leeftijden	69
4.3.5	Televisiewereld versus realiteit	69
4.3.6	Echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personages	70
	- Televisiewereld	71
	- Realiteit	72
	- Totaalbeeld	73
4.3.7	Eigenschappentest gecombineerd met categoriseringstest	74
• 4.4	<i>Fantasie-oriëntatie kinderen</i>	75
4.4.1	Resultaten fantasie-oriëntatie meting	75
4.4.2	Fantasie-oriëntatie naar leeftijd	76
4.4.3	Fantasie-oriëntatie afgezet tegen de categoriseringstest	77
4.4.4	Fantasie-oriëntatie afgezet tegen de eigenschappentest	78
	- Televisiewereld	79
	- Realiteit	79
	- Totaalbeeld	80
• 4.5	<i>Televisie kijkgedrag</i>	80
4.5.1	Resultaten televisiefantasie	81
4.5.2	Televisiefantasie naar leeftijd	82
4.5.3	Televisiefantasie afgezet tegen fantasie- oriëntatie meting.	83
4.5.4	Televisiefantasie afgezet tegen de categoriseringstest	84
4.5.5	Televisiefantasie afgezet tegen de eigenschappentest	85
	- Televisiewereld	85
	- Realiteit	86
	- Totaalbeeld	86

Hoofdstuk 5: Conclusie	88
• 5.1 <i>Categorisering van de televisiepersonages</i>	88
• 5.2 <i>Eigenschappen van de televisiepersonages</i>	90
• 5.3 <i>Fantasie-oriëntatie</i>	92
• 5.4 <i>Televisie kijkgedrag</i>	93
• 5.5 <i>Kritische reflectie op het onderzoek</i>	95
• 5.6 <i>Suggesties vervolgonderzoek</i>	95
Literatuurlijst	97

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

In dit onderzoek staat het kind als mediagebruiker centraal.

De visie op kinderen en media is in de loop der tijd sterk veranderd. Valkenburg (2002) beschrijft in haar boek *Beeldschermkinderen* hoe de visie van kinderen en media zich in de loop der tijd heeft ontwikkeld. Tot in de zeventiende eeuw bestond er geen aparte media voor kinderen. Alle in die tijd beschikbare media (bijbel, volksboeken en soms de krant) waren open voor zowel volwassenen als kinderen. Dit hield in dat kinderen ook met zaken als armoede, ziekte, dood en seksualiteit geconfronteerd werden. Dit veranderde in de achttiende eeuw, toen de eerste kinderboeken verschenen. Een zorgeloze jeugd zou volgens Rousseau (In Valkenburg 2002, p.14) leiden tot minder wantrouwen en agressie in het latere volwassen bestaan. Vanuit deze opvatting werden kinderen in die tijd dan ook afgeschermd van de realiteit in het dagelijks leven. Er ontstonden strikte regels voor wat kinderen wel en niet behoorden te weten. De eerste onderzoeken naar de effecten van media op kinderen ontstaan aan het begin van de twintigste eeuw. Een bekende psycholoog in deze tijd was Albert Bandura. Hij ging er vanuit dat kinderen door invloeden vanuit hun omgeving op een passieve manier in hun sociale rollen worden gemanoeuvreed. De media zou een grote invloed op hen uitoefenen, daar kinderen nu eenmaal makkelijk te beïnvloeden zouden zijn. Dit verschijnsel wordt ook wel het *paradigma van het kwetsbare kind* genoemd. Kinderen worden gezien als onschuldige passieve wezens die afgeschermd moeten worden van al het kwaad dat via de media tot hen komt. In de jaren 60 kwam hier verandering in. Men vond het verkeerd dat kinderen een schijnwereld werd voorgehouden. Zij moesten juist geconfronteerd worden met de realiteit om tot een grotere bewustwording te komen. Hier volgden in de jaren 80 weer een hoop reacties op. Kinderen zouden te snel volwassen worden gemaakt, wat zou kunnen leiden tot stress, onzekerheid, depressie en agressie.

Als reactie op het *paradigma van het kwetsbare kind* volgde het *paradigma van het mondige kind*. Aanhangers van het *paradigma van het mondige kind* gaan ervan uit dat kinderen mondig, slim, autonoom en door de wol geveerd zijn. Kinderen zijn geen passieve ontvangers, maar actieve en gemotiveerde mediagebruikers. Zij zijn van mening dat kinderen zelf heel goed in staat zijn het verschil tussen wat zij op televisie zien te onderscheiden van de werkelijkheid (Davies, 1997; Buckingham, 2000).

Vandaag de dag is de grens tussen kinderen en volwassenen vager geworden (Buckingham, 2000). Kinderen groeien op in een multimediale wereld en gedragen zich steeds meer als volwassenen. De komst van de televisie wordt door velen gezien als de oorzaak van het ‘verdwijnen’ van de jeugdfase. Elkind (In Valkenburg, 2002, p.17) stelt dat, anders dan bij andere media, televisieprogramma’s vaak geen specifieke doelgroep hebben. Zowel jong als oud kijkt naar de verschillende programma’s en identificeert zich met dezelfde hoofdpersonen. Buckingham (2000) is van mening dat kinderen op deze manier worden blootgesteld aan ervaringen waar zij emotioneel nog niet rijp voor zijn. Hierdoor worden kinderen steeds vroeger wijs en raken ouders de controle over hun kinderen kwijt. Toch kan het medium televisie niet als enige oorzaak worden genoemd voor het verdwijnen van de jeugdfase. In de eerste plaats is er de afgelopen decennia veel veranderd op het gebied van de democratisering, intermenselijke verhoudingen en opvattingen over kinderen (Valkenburg, 2002). En in de tweede plaats zijn ouders van nu toegieflijker. Ze willen dat het hun kind aan niets ontbreekt. In vergelijking tot eerdere generaties hebben ouders volgens McNeil (In Valkenburg, 2002, p.19) een hoger inkomen en opleidingsniveau en krijgen ze minder en op latere leeftijd kinderen. De veranderingen in de jeugdfase gingen dus wel samen met de komst van de televisie, maar de komst van de televisie kan zeker niet als enige oorzaak worden aangegeven.

De eerste onderzoeken naar het medium televisie richtten zich op televisie-inhoud en later ook op televisievorm. Inhoud en vorm werden in die tijd nog gezien als twee afzonderlijke aspecten van televisieboodschappen die ook afzonderlijke effecten zouden hebben op kijkers. Men weet nu dat de effecten van inhoud en vorm afhankelijk zijn van andere factoren, zoals de kijker zelf en de context van de blootstelling (Valkenburg, 2002).

Vorm en inhoud zijn aan elkaar gerelateerd en met elkaar geïntegreerd. Er heeft dus een verschuiving plaatsgevonden van een theoretische benadering waarin vorm en inhoud gescheiden werden benaderd naar een theorie waarbij beiden tezamen worden gezien als televisiestimulus (Fitch, Huston & Wright, 1993).

Vandaag de dag kunnen onderzoeken naar de realiteit op televisie grotendeels onderverdeeld worden in twee groepen. In de eerste plaats bestaan er onderzoeken die zich bezighouden met de echtheid van televisie, ofwel zijn de mensen, plaatsen en gebeurtenissen op televisie echt. En in de tweede plaats bestaan er onderzoeken die zich richten op vragen met betrekking tot het sociaal realisme, ofwel zijn de mensen, plaatsen en gebeurtenissen geloofwaardig en leerzaam (Fitch, Huston & Wright, 1993). Uit onderzoek komt naar voren dat televisie-

inhoud die kinderen als echt betitelen een groter effect heeft dan televisie-inhoud die zij als onecht betitelen. Deze ‘echte’ televisie-inhoud oefent dan ook meer invloed uit op de ontwikkeling van kennis, houding en gedrag bij deze kinderen dan ‘onechte’ televisie-inhoud. De mate van een effect van televisie-inhoud hangt daarom af van de echtheid van het betreffende programma of personage.

1.2 Onderwerp van het onderzoek

De richtlijn voor ons onderzoek vormt het onderzoek *Do monsters dream? Young children's understanding of the fantasy/reality distinction* van Sharon & Woolley (2004). Zij hebben aan de hand van verschillende methodes onderzocht in welke mate kinderen in staat zijn fantasie en realiteit van elkaar te onderscheiden. Een verschil is echter dat zij in hun onderzoek gebruik hebben gemaakt van echte personen en fantasiefiguren afkomstig uit diverse bronnen. Daar wij ons in ons onderzoek toeleggen op de kennis van kinderen over de echtheid van televisiepersonages, maken wij gebruik van echte personen en fantasiefiguren afkomstig van televisie. Omdat er onzes inziens nog weinig tot geen onderzoek is gedaan naar televisiepersonages is het noodzakelijk om eerst te achterhalen op welke manier kinderen afzonderlijke televisiepersonages als realistisch dan wel fantasie betitelen, om vervolgens onderzoek te kunnen doen naar de mate van invloed die zij uitoefenen op de ontwikkeling van kennis, houding en gedrag bij kinderen. Wij richten ons in ons onderzoek om die reden op de kennis van kinderen over de echtheid van televisiepersonages.

Met behulp van dit onderzoek wordt inzicht verkregen in de manier waarop kinderen onderscheid maken tussen fantasie en realiteit op televisie en worden de verschillende ontwikkelingen die dit proces met zich mee brengt besproken. Het is maatschappelijk relevant om te weten welke factoren van invloed zijn bij het kunnen maken van onderscheid tussen fantasie en realiteit op televisie.

Wij hebben gekozen voor het medium televisie, omdat de televisie in de eerste plaats gezien wordt als het meest indringende medium. Waar andere mediatypen slechts één zintuig aanspreken, spreekt de televisie meerdere zintuigen tegelijkertijd aan, namelijk zowel het visuele als het auditieve zintuig. In de tweede plaats omdat het medium televisie een heel toegankelijk medium is. Uit onderzoek van Stichting Kijkonderzoek blijkt dat 98,5% van de huishoudens met kinderen in Nederland één of meerdere televisietoestellen in gebruik heeft (SKO Establishment Survey, p.14). Kinderen komen dus al vanaf zeer jonge leeftijd in aanraking met het medium televisie. Stichting Kijkonderzoek doet tevens onderzoek naar het kijkgedrag van de Nederlandse bevolking. Gemiddeld wordt er door Nederlanders van zes

jaar en ouder 197 minuten televisie gekeken per dag (SKO Jaarverslag 2006, p. 7). Dit is meer dan het gebruik van alle andere mediatypen. De inhoud en het gebruik van verschillende (fantasie)personages op televisie kunnen mogelijk een effect hebben op het beeld dat kijkers zich vormen van de werkelijkheid.

Wetenschappelijke relevantie wordt verkregen door met het onderzoek uitspraken te doen over de toepasbaarheid van de bestaande theoretische inzichten over de kennis van kinderen over de echtheid van verschillende televisiepersonages. Een theoretische reflectie op het onderzoek levert daarnaast inzicht in het toepassingsgebied van het onderzoek. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen tevens als leidraad dienen voor verder onderzoek naar de eventuele invloed van de verschillende televisiepersonages.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

‘Hij woont in een ananas diep in de zee en hij ziet zo geel als een kaassoufflé’. Zo begint de titelsong van de tekenfilm *SpongeBob SquarePants*. Een tekenfilm waarin een gewone keukenspons met een broekje aan, de hoofdrol speelt. Samen met zijn huisdier, slak Gerrit, woont hij op de bodem van de zee in een fraai ingerichte ananas. Hij werkt in een restaurant genaamd ‘De Krokante Krab’ en in zijn vrije tijd vindt hij het leuk om samen met zijn beste vriend Patrick, die overigens een roze zeester is, te gaan kwallenvissen. Het klinkt misschien allemaal een beetje vreemd, maar toch valt het op dat het leven van *SpongeBob SquarePants* op een aantal punten de realiteit zoals wij die kennen nauw raakt. Wij als volwassenen weten echter wel dat het verhaal van deze gele spons niet echt is, maar hoe zit dat bij kinderen? Denken zij dat *SpongeBob* echt bestaat of weten ook zij dat hij een animatiefiguur is die alleen kan bestaan op het televisiescherm? En welke eigenschappen kan hij volgens hen op de televisie hebben en welke in het echte leven?

2.1 *Geloof in fantasiefiguren*

Volgens Woolley, Boerger en Markman (2004) is het geloof in fantasiefiguren een ingewikkeld verhaal. Dit zou volgens hen in de eerste plaats komen doordat fantasiefiguren menselijke uiterlijke kenmerken kunnen hebben, terwijl zij daarnaast gedrag vertonen dat onverklaarbaar is. Denk bijvoorbeeld aan de Kerstman. Hij ziet er uit als een gewoon mens, maar reist in een slee getrokken door rendieren door de lucht. In de tweede plaats is het geloof in fantasiefiguren volgens hen ingewikkeld omdat kinderen tegenstrijdige informatie ontvangen over fantasiefiguren vanuit diverse culturele bronnen. Zo komt het voor dat vriendjes om hen heen vertellen niet in bepaalde fantasiefiguren te geloven. Daarentegen zijn er boeken en films waarmee kinderen in aanraking komen die er juist voor zorgen dat deze figuren realistischer lijken. Het is dit verschijnsel dat het geloof in fantasiefiguren onderscheidt van het geloof in andere onzichtbare entiteiten. Zo zullen kinderen niemand om hen heen ooit horen zeggen dat Mars niet bestaat, terwijl ook deze planeet niet direct observeerbaar is.

Het is volgens Woolley et al. (2004) dan ook moeilijk om het geloof van kinderen in fantasiefiguren te bestuderen. In het onderzoek *Do monsters dream? Young children's understanding of the fantasy/reality distinction* hebben Sharon & Woolley (2004) onderzocht op welke manier kinderen in de leeftijd van drie tot vijf jaar bepaalde echte personages van

fantasiefiguren wisten te onderscheiden. Tijdens dit onderzoek hadden zij drie doelstellingen voor ogen. De eerste doelstelling was om een genuanceerd beeld te krijgen van de manier waarop kinderen personages indelen in de categorieën 'echt' dan wel 'niet echt'. De manier waarop zij dit hebben gemeten, is door de kinderen plaatjes te laten zien van zes bekende personages. Deze personages zijn voorafgaand aan de meting door de onderzoekers geselecteerd en onderverdeeld in drie categorieën, te weten 'echte mensen', 'evenement gerelateerde personages' en 'fantasiefiguren'. De kinderen moesten vervolgens bij ieder plaatje aangeven of zij dachten dat het personage dat zij te zien kregen echt was of niet echt. De tweede doelstelling van het onderzoek was het achterhalen van de eigenschappen die kinderen deze personages vervolgens toekenden. Volgens hen benoemen kinderen personages, in de zin van echt of niet echt, soms niet op dezelfde manier als volwassenen dit zouden doen. Toch is het mogelijk dat zij verschillen herkennen tussen echte personen en fantasiefiguren gebaseerd op hun mogelijkheden en eigenschappen. Zo bestaat er volgens hen voldoende bewijs dat kinderen duidelijke ideeën hebben over de dingen die echte personages wel en niet kunnen doen. Zij halen hierbij een onderzoek van Wellman & Gelman aan uit 1998, waaruit naar voren komt dat kinderen op een leeftijd van vier à vijf jaar in staat zijn echte personages te identificeren en onderscheiden op basis van hun fysieke, psychologische en biologische eigenschappen. Veel fantasiefiguren beschikken juist over duidelijke niet-menselijke eigenschappen. Kinderen kunnen deze eigenschappen herkennen als 'ongewoon' en nog belangrijker, als niet-menselijk, vaak nog voordat zij de personages die over deze eigenschappen beschikken als onecht (fantasiefiguren) betitelen.

Met andere woorden, kinderen maken onderscheid tussen fantasie en realiteit wanneer het gaat om eigenschappen, voordat zij de personages die over deze eigenschappen bezitten als zodanig onderscheiden. Om dit te onderzoeken hebben Sharon & Woolley (2004) de kinderen ieder twaalf vragen gesteld onderverdeeld in vier domeinen, te weten fysiek, biologisch, sociaal en mentaal. De domeinen fysiek en biologisch hebben zij overgenomen uit het onderzoek van Wellman & Gelman (In Sharon & Woolley, 2004, p. 297). De twee domeinen sociaal en mentaal zijn een opsplitsing van het derde domein van Wellman & Gelman, te weten psychologisch. Binnen deze vier domeinen passen zowel eigenschappen die kenmerkend zijn voor echte mensen, zoals het nodig hebben van nachtrust (biologisch), als eigenschappen die kenmerkend zijn voor fantasiefiguren. Denk hierbij aan het hebben van superkrachten (biologisch). Binnen ieder domein kunnen ook eigenschappen worden ondergebracht die zowel betrekking hebben op echte personen als fantasiefiguren. Zo kunnen ze bijvoorbeeld beiden een menselijke verschijningsvorm hebben (fysiek). Om inzicht te

krijgen of kinderen over het algemeen op een ‘juiste’ manier onderscheid maken tussen realiteit en fantasie, hebben de onderzoekers de uitkomsten van de eerste twee metingen getoetst aan de uitkomsten van volwassenen.

De derde en tevens laatste doelstelling van het onderzoek was, om te achterhalen of bij het onderscheid maken tussen realiteit en fantasie ook individuele verschillen tussen kinderen een rol spelen. Volgens Sharon & Woolley had vooral dit onderdeel weinig aandacht gekregen in voorgaand onderzoek. Dit terwijl sommige kinderen volgens hen juist een verhoogde interesse hebben in fantasierijke activiteiten. Denk bijvoorbeeld aan kinderen die tijdens het spelen dingen verzinnen, ‘doen alsof’ of zelfs een fantasievriendje hebben (Taylor in Sharon & Woolley, 2004, p. 295). Zo’n hoge fantasie-oriëntatie zou volgens hen belangrijk kunnen zijn wanneer het gaat over het geloof van kinderen in fantasiefiguren. Aan de ene kant kan een hoge fantasie-oriëntatie het geloof in fantasiefiguren verhogen, daar een hoge fantasie-oriëntatie en de bereidheid om te geloven in het bestaan van figuren waarvan de echtheid discutabel is vaak samengaan (Singer & Singer; Vyse in Sharon & Woolley, 2004, p. 295). Aan de andere kant hoeft het niet zo te zijn dat iemand die veel van fantasie geniet en hier vaak mee bezig is, ook iemand is die moeite heeft met het trekken van een grens tussen fantasie en realiteit. Juist het tegenovergestelde kan het geval zijn. Een kind dat veel bezig is met fantasie kan beter ontwikkeld zijn op dit gebied en beter aanvoelen wat echt is en wat niet. Om aan te kunnen tonen of er een verband bestaat tussen de hoogte van de fantasie-oriëntatie en het vermogen van kinderen om een juist onderscheid te maken tussen realiteit en fantasie hebben Sharon & Woolley uiteindelijk gebruik gemaakt van drie reeds bestaande metingen, te weten Taylor en Carlson’s *Impersonation Interview* (1997), een verkorte versie van hun *Imaginary Companion Interview* (1997) en een selectie van vragen uit de *Imaginative Play Predisposition scale* van Singer (Singer; Singer & Singer in Taylor & Carlson, 1997).

Uit het onderzoek kwam uiteindelijk naar voren dat kinderen de personages in iets minder dan de helft (46%) van de gevallen in de juiste categorie wisten in te delen. Hierbij viel het op dat hoe ouder de kinderen waren, hoe beter zij de echte personages in de juiste categorie konden indelen. Bij de fantasiefiguren scoorden oudere kinderen echter niet veel beter. Kinderen herkennen echte figuren dus wel als zodanig naarmate zij ouder worden, maar fantasiefiguren blijven ook bij oudere kinderen nog moeilijk te herkennen. Ook hadden de kinderen in dit onderzoek de mogelijkheid om aan te geven wanneer zij niet geheel zeker wisten of een personage een fantasiefiguur of een echt figuur was. In totaal werd door de kinderen in 21% van de gevallen antwoord gegeven met ‘niet zeker’. Dit toont aan dat

kinderen enigszins onzeker zijn als het aankomt op het beoordelen of iets realiteit is of fantasie (Sharon & Woolley, 2004). Kinderen die een personage als echt categoriseerden, kenden deze ook meer menselijke eigenschappen toe dan personages die zij als onecht/fantasie categoriseerden. Dit verband werd ook ontdekt bij volwassenen.

Een tweede opvallend punt is dat vooral de manier van het toekennen van eigenschappen aan de personages van de oudere kinderen vrijwel geheel aansluit bij die van de volwassenen. Hieruit kun je concluderen dat oudere kinderen bij het toekennen van eigenschappen aan de personages vrijwel hetzelfde denken als volwassenen. Dit is te danken aan het feit dat juist oudere kinderen beter weten welke personages echt zijn. Bij het toekennen van eigenschappen aan fantasiefiguren komt de mening van kinderen en volwassenen ook overeen. Dit komt volgens Sharon & Woolley (2004) doordat deze eigenschappen door beide herkend worden als onecht. Je kunt dus zeggen dat ondanks de relatief incorrecte categorisering van de personages bij kinderen, zij wel weer een volwassen manier hebben van het toekennen van eigenschappen aan de personages.

Een derde opvallend punt is dat een hoge fantasie-oriëntatie bij kinderen een positief effect heeft op de categorisering van zowel echte personen als fantasiefiguren. In alle leeftijden scoorden de kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie beter dan de kinderen met een lage fantasie-oriëntatie. Hieruit blijkt dat individuele verschillen tussen kinderen van invloed zijn op de mate waarin kinderen het onderscheid tussen fantasie en realiteit begrijpen. Een dergelijk verband werd bij het toekennen van de eigenschappen echter niet ontdekt.

2.2 *Realiteitsperceptie op televisie*

In bovenstaand onderzoek hebben Sharon & Woolley (2004) gebruik gemaakt van echte personages en fantasiefiguren afkomstig uit diverse bronnen om te onderzoeken in welke mate kinderen in staat zijn fantasie en realiteit van elkaar te onderscheiden. Ook wij willen in ons onderzoek onderzoeken waar kinderen de grens trekken tussen fantasie en realiteit, maar zullen ons hierbij richten op de kennis van kinderen over de echtheid van televisiepersonages (Fitch, Huston & Wright, 1993). Hiermee bedoelen wij de mate waarin kinderen in staat zijn de personen en fantasiefiguren die getoond worden op televisie als realistisch dan wel onrealistisch te betitelen. Dat wil zeggen, denken kinderen dat de personen die de gebeurtenissen op televisie tonen zichzelf zijn of dat het acteurs zijn? En in hoeverre komen de personages op televisie ook in de realiteit voor? (Fitch et al., 1993).

Verschillende onderzoeken vertellen ons dat kinderen geloven in de echtheid van fantasiefiguren. De manier waarop kinderen de echtheid van televisie-inhoud beoordelen

hangt volgens Van Asseldonk (2005) vooral af van het realiteitsbesef van kinderen. Hoe dichter de televisie-inhoud aansluit bij de realiteit van een afzonderlijk kind, hoe meer invloed deze ook zal uitoefenen op het kind. Het is voor kinderen daarom van belang de mate van realiteit in een televisieprogramma op een juiste manier te leren inschatten.

Davies (1997) zegt dat er binnen het medium televisie zelf al veel signalen te herkennen zijn die hen hierbij kunnen helpen. Zo wordt bijvoorbeeld een live-verslaggeving van een gebeurtenis vaak gekenmerkt door slechte geluidskwaliteit, versprekingen en afwezigheid van achtergrondmuziek en special-effects. Dit zorgt ervoor dat men deze programma's vaak ziet als een weergave van de realiteit en deze programma's als betrouwbaar acht. Volgens Morison, Carthy & Gardner (1979) is dit echter niet voldoende. Volgens hen vertrouwt een volwassen kijker bij het beoordelen van de realiteit van een televisieprogramma op een veel complexere set van criteria, die alle gericht zijn op een ander deel van een televisieprogramma. Zo kan een televisieprogramma dat beoordeeld wordt op de vormgeving als onecht worden betiteld terwijl het inhoudelijk wel realistische componenten kan bevatten. Dit benadrukken ook Fitch et al. (1993). Volgens hen beïnvloeden vorm en inhoud beide de waargenomen realiteit van een programma.

2.2.1 Variabelen van invloed

Greenberg & Reeves (in Morison et al., 1979, p. 454) hebben onderzoek gedaan naar de variabelen die van invloed kunnen zijn op de realiteitsperceptie van kinderen met betrekking tot televisie-inhoud. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat deze positief gerelateerd is aan de toegenomen specificiteit van de inhoud, de toegenomen interpersoonlijke communicatie over televisie en het toegenomen televisiegebruik. Naast deze variabelen noemen zij ook IQ en leeftijd als variabelen die van invloed zijn op de realiteitsperceptie van televisie-inhoud. Dit wil zeggen dat kinderen die ouder zijn en een hoger ontwikkelingsniveau hebben, beter onderscheid kunnen maken tussen wat echt en fantasie is op televisie. Taylor & Carlson (1997) voegen hier in hun onderzoek nog de variabele fantasie-oriëntatie aan toe.

Bovengenoemde variabelen oefenen niet alleen direct invloed uit op de realiteitsperceptie van kinderen met betrekking tot het medium televisie. Ook onderling zijn zij met elkaar verbonden, waardoor zij ook indirect invloed kunnen uitoefenen op de manier waarop kinderen beoordelen wat echt of niet echt is op televisie. Onderstaand zullen wij de vier variabelen en hun onderlinge verbanden bespreken, die in de reeds bestaande literatuur als het meest relevant worden genoemd in relatie tot de realiteitsperceptie van kinderen met betrekking tot televisie.

Cognitieve ontwikkeling

De eerste variabele die een belangrijke invloed uitoefent op de realiteitsperceptie van kinderen met betrekking tot televisie is de cognitieve ontwikkeling. Volgens Doubleday & Droege (1993) speelt de cognitieve ontwikkeling bij kinderen namelijk een belangrijke rol wanneer het gaat om de mate waarin kinderen televisie-inhoud begrijpen. Davies (1997) haakt hierop in door te zeggen dat televisie kijken iets is wat we moeten leren. Dat doen we volgens haar door 'televisie-inhoud te leren lezen' (Davies, 1997, p. 3). Kinderen hebben hier echter vaak meer moeite mee dan volwassenen en volgens Doubleday & Droege komt dit doordat kinderen niet beschikken over dezelfde 'cognitieve gereedschappen' (1993, p.24) als volwassenen. Morison, Carthy & Gardner (1979) zeggen hierover dat volwassenen kijkers zijn die over een bepaalde manier van analyseren beschikken. Hierdoor zijn zij goed in staat te oordelen of datgene wat zij op televisie zien realiteit is of fantasie. De vraag is echter over welke criteria je nu eigenlijk dient te beschikken wil je kunnen onderscheiden wat echt is op televisie en in hoeverre kinderen over deze criteria beschikken.

Morison et al. (1979) zeggen in hun onderzoek dat er verschillende classificaties mogelijk zijn in de beoordeling van realiteit of fantasie op televisie. Hoe dit classificatiesysteem zich bij kinderen ontwikkelt hangt volgens hen af van twee factoren. De eerste factor is begrip over hoe en waarom televisieprogramma's tot stand komen. Inzicht bij kinderen in de productiewijze van programma's kan volgens Dorr (in Fitch et al., 1993, p. 45) zelfs de basis vormen voor hun beoordeling van de mate van realiteit. Zo noemen kinderen nieuws, sport, documentaires en misdaadprogramma's vaak als realistische programma's en zijn tekenfilms volgens hen verzonnen. De tweede factor die zij noemen is de mate waarin kinderen televisie-inhoud toetsen aan de 'echte' wereld. Davies (1997) noemt hierbij dat het van belang dat kinderen eerst de echte wereld goed moeten begrijpen voordat zij verbanden kunnen leggen tussen de echte wereld en de wereld op televisie. Volgens Dorr en haar collega's (in Davies, 1997, p.22) is hierbij een schone taak voor de ouders van de kinderen weggelegd. Zij zegt dat het aan de volwassenen is om kinderen te helpen met het antwoord te vinden op de vraag: Hoe weet ik wat en wie ik moet geloven? Het belangrijkste dat de ouders hierbij echter voor ogen dienen te houden is volgens Dorr (in Davies, 1997, p. 21-22) dat kinderen representaties van de echte wereld, te zien op televisie dan wel ergens anders, niet beoordelen op hoe levensecht deze zijn. Kinderen beoordelen representaties volgens haar juist op hoe dicht ze aansluiten bij hun eigen veronderstellingen en werkelijkheden. Door dit te doen komen kinderen er achter welke televisie-inhoud verschilt van hun eigen ervaringen met de realiteit en zullen zij geneigd zijn deze televisie-inhoud te benoemen als onrealistisch.

Volgens Dorr (in Davies, 1997, p. 22) kan deze definitie van 'echt' hulpzaam zijn voor ouders. Door deze definitie te hanteren kunnen ouders meer begrip krijgen voor de realiteitsperceptie bij hun kinderen. Ze leren begrijpen dat hun kinderen andere ervaringen hebben met de wereld om hen heen en andere dingen belangrijk vinden. Dit kunnen ouders vervolgens gebruiken om kinderen alsnog uit te leggen wat realiteit en fantasie is. Zowel Davies (1997) als Jones (2002) noemen in hun boek dat volwassenen vaak geneigd zijn om realistische verhalen en voorbeelden te geven, wanneer zij kinderen willen onderrichten over de echte wereld. Het zijn volgens hen echter juist de mythen en verhaaltjes die kinderen aanspreken. Sprookjes en fictie worden door Davies (1997) en Jones (2002) dan ook gezien als belangrijke vormen van het weergeven van representaties van gebeurtenissen aan kinderen die hun realiteitsperceptie aan het ontwikkelen zijn. Je kunt dus zeggen dat fantasie hier in dienst staat van de werkelijkheid. Gebeurtenissen uit het echte leven worden verteld in een sprookje of een tekenfilm en op deze manier leren kinderen met behulp van fantasie de realiteit kennen.

Uit het onderzoek van Morison et al. (1979) kwam ook naar voren dat de twee door hen genoemde factoren zich verder ontwikkelden naarmate de leeftijd van de kinderen toenam. Zo toetsten kinderen naarmate zij ouder werden de televisie-inhoud niet alleen steeds meer aan de echte wereld. Ook begrepen zij steeds beter hoe een televisieprogramma gemaakt wordt en om welke redenen. Dit bleek beide weer positief gerelateerd te zijn aan de juistheid van de realiteit/fantasiebeoordeling van televisieprogramma's bij kinderen.

Leeftijd

De tweede variabele die een belangrijke invloed uitoefent op de realiteitsperceptie van kinderen met betrekking tot televisie is leeftijd. In de literatuur is hierover een zekere mate van inconsistentie te vinden. Zo zijn onderzoekers het niet helemaal eens op welke leeftijd kinderen in staat zijn op een juiste manier onderscheid te maken tussen fantasie en realiteit op televisie. Eén van de eerste studies over dit onderwerp is afkomstig van Taylor en Howell (in Woolley, 1997, p. 1001). Zij lieten kinderen in hun onderzoek plaatjes zien van dieren met menselijke eigenschappen en daarnaast plaatjes van dieren en mensen met hun normale eigenschappen. De kinderen moesten aanwijzen wat zij vonden dat echt kon gebeuren. Uit het onderzoek kwam naar voren dat kinderen in de jongste leeftijdsklasse, van drie jaar, de meeste moeite hadden om fantasie te onderscheiden van de werkelijkheid. Wel zouden kinderen op deze leeftijd onderscheid kunnen maken tussen een mentale entiteit (een gedachte of een beeld) en een echt object (Woolley, 1997; Bouldin & Pratt, 2001). Uit een

onderzoek van Howard (in Valkenburg, 2002, p. 46) bleek echter dat ook de meeste kinderen van vijf jaar nog steeds geloofden dat Pino (Sesamstraat) en Bugs Bunny (Looney Tunes) echt zijn. Dat jonge kinderen nog niet echt doorhebben dat bepaalde dingen op televisie niet echt zijn, blijkt ook uit hun gedrag. Wanneer zij een beeld zien op televisie dat zij interessant vinden, lopen ze vaak naar het scherm om het getoonde aan te raken of een kusje te geven (Valkenburg, 2002). Morison & Gardner (in DiLalla & Watson, 1988, p. 287) komen in hun onderzoek echter tot de conclusie dat ook jongere kinderen in staat zijn om echte figuren van fantasiefiguren te onderscheiden. Zij zijn van mening dat het onderscheid bij kleine kinderen alleen nog minder goed ontwikkeld is.

Volgens Dorr en Jaglom & Gardner (in Fitch et al., 1993, p. 42) kunnen kinderen in de leeftijd van vier jaar al wel onderscheid maken tussen echte objecten en televisiebeelden. Ze beginnen de realiteit nu te beoordelen door na te gaan of objecten en individuen ook buiten de televisiewereld een fysiek bestaan kennen. Zo beoordelen zij dat menselijke acteurs wel echt zijn, maar betitelen zij tekenfilmfiguren als onecht (Dorr; Jaglom & Gardner in Fitch et al., 1993, p. 42). Harris (2000) komt daarentegen tot de conclusie dat kinderen tot en met vier jaar in principe nog geloven dat alles wat op televisie te zien is echt is. Hij zegt in zijn boek dat kinderen wel weten wat fantasie is en wat realiteit, maar dat ze sneller dan volwassenen geneigd blijven te geloven in wat ze fantaseren. Raju & Lonial (in Mizerski, 1995, p.59) sluiten zich hierbij aan en zeggen dat kinderen jonger dan vijf jaar nog verward kunnen zijn en moeite kunnen hebben met het uit elkaar houden van echte mensen en andere personages op televisie. Harris (2000) noemt ook dat kinderen tussen de drie en tien jaar steeds beter worden in het onderscheiden van fantasie en realiteit in de media. Met name het onderscheid maken tussen echte mensen en tekenfilmfiguren op televisie is volgens Quaforth, Van Anken, Lonial, Reeves & Greenberg (in Mizerski, 1995, passim) positief gerelateerd aan de leeftijd van een kind. Volgens Condry, Freund, Dorr, Hawkins, Huston, Wright, Svoboda, Morison, Kelly, Gardner, Reitz en Truglio (allen in Fitch et al., 1993, p. 43) ontwikkelt het inschattingsvermogen van de realiteit bij kinderen zich het snelst tussen de leeftijd van zes tot elf jaar, met als gevolg dat kinderen op een leeftijd van ongeveer tien jaar bijna even accuraat onderscheid kunnen maken tussen wat al dan niet echt is op televisie als volwassenen. Leeftijd heeft echter niet alleen invloed op de manier waarop kinderen realiteit en fantasie op televisie van elkaar onderscheiden, maar ook op andere manieren waarop zij televisie-inhoud beleven en beoordelen. Zo noemen Meadowcroft & Reeves (in Doubleday & Droege, 1993, p.25), Piaget en Noble (beiden in Bjorkqvist & Lagerspetz, 1985, p. 78) dat kinderen jonger dan zeven jaar nog niet in staat zijn een televisieprogramma op dezelfde manier te zien en

beoordelen als een volwassene. Volgens hen is zeven jaar de leeftijd waarop kinderen in staat zijn televisieprogramma's en films te zien als een doorlopend verhaal. Voorheen zagen zij een televisieprogramma voornamelijk als een serie aparte, gefragmenteerde gebeurtenissen. Volgens Noble (in Bjorkqvist & Lagerspetz, 1985, p.78) doen kinderen dit omdat zij tot de leeftijd van zeven jaar nog geen tijdslijn in de gebeurtenissen kunnen onderscheiden en daardoor een verhaal niet kunnen opdelen in een begin, middenstuk en einde. Vanaf zeven jaar zijn kinderen volgens hen dus in staat een televisieprogramma in dit opzicht te beleven en te beoordelen als een volwassene. Skolnick & Bloom (2006) noemen nog een ander opzicht waarin de beleving en beoordeling van televisieprogramma's tussen kinderen en volwassenen verschilt, namelijk in het onderscheid maken tussen verschillende fictionele werelden. Uit hun onderzoek komt namelijk naar voren dat volwassenen niet alleen onderscheid maken tussen fantasie en realiteit, maar ook tussen verschillende fictionele werelden. Daar waar kinderen kunnen geloven dat er één enkele fantasiewereld bestaat waarin alle fantasiefiguren samenleven, kennen volwassenen fantasiefiguren ieder een eigen wereld toe. Fantasiefiguren die in dezelfde fantasiewereld wonen zijn volgens volwassenen wel 'echt' voor elkaar. Dus volgens volwassenen vinden Batman en Robin elkaar echt, maar kennen zij SpongeBob niet. Kinderen tonen hier weer een afwijkende reactie. Zij zeggen dat fictionele figuren uit dezelfde fantasiewereld elkaar kunnen aanwijzen als 'verzonnen': Batman kan volgens kinderen dus denken dat Robin niet bestaat. Dit is een verrassende uitkomst, want het lijkt onwaarschijnlijk dat kinderen dit echt geloven. Dan zou het namelijk ook zo moeten zijn dat kinderen bepaalde verhalen niet zouden begrijpen, want is het niet Batman die Robin regelmatig uit de klauwen van schurken redt? Als Batman zou denken dat Robin niet bestaat, waarom zou hij dit dan doen? De verklaring hiervoor is volgens de onderzoekers Skolnick & Bloom (2006) dat kinderen het moeilijk vinden om de in het onderzoek gestelde vragen te beantwoorden vanuit het perspectief van het fictionele personage (Taylor, 1988; Dixon & Moore, 1990; Marvin, Greenberg & Mossler, 1976; Ruffman & Olsen, 1989 in Skolnick & Bloom, 2006, B13). Als een kind gevraagd wordt of Batman denkt dat Robin echt bestaat verplaatst het kind zich niet in Batman, maar geeft het antwoord vanuit zijn/haar eigen perspectief. Hier komt dan het onderscheidende vermogen van fantasie en realiteit van het kind en niet van het fictionele personage naar voren.

Leeftijd heeft ten slotte ook nog invloed op de ontwikkeling van bepaalde programmavoorkeuren bij kinderen. Zo is met de komst van kabeltelevisie het aantal kinderprogramma's enorm gestegen. De stijging van dit aanbod is grotendeels toe te schrijven aan de komst van speciale kinderzenders, zoals Nickelodeon, Jetix en Cartoon

Network. Zij bieden enkel en alleen televisie aan die speciaal is gericht op kinderen. In het boek *Beeldschermkinderen* van Valkenburg (2002) komt naar voren dat psychologen ervan uitgaan dat kinderen bij het ontwikkelen van hun voorkeur en smaak voor televisie reageren volgens de *gematigde discrepantietheorie*. Deze theorie houdt in dat kinderen het liefst kijken naar objecten en beelden die slechts gematigd afwijken van wat ze kennen of begrijpen. Enige discrepantie kan door kinderen juist op prijs worden gesteld, maar wanneer deze discrepantie te groot wordt, zoals bij programma's die speciaal gericht zijn op volwassenen, haken zij af. Dit is de reden dat jonge kinderen voornamelijk programma's kijken die ze begrijpen en programma's die ze niet begrijpen vermijden. Zij geven dan ook over het algemeen de voorkeur aan programma's speciaal gemaakt voor kinderen, zoals programma's met dieren, animatiefiguren en poppen. Deze programma's worden volgens Lyle & Hoffman (in Singer & Singer, 2001, p.16) allemaal aangeboden in verhaalvorm en bevatten veel actie en humor. Naarmate kinderen ouder worden, veranderen hun voorkeuren. Hun kijkgedrag wordt meer divers en ze gaan steeds meer programma's kijken die oorspronkelijk bedoeld zijn voor volwassenen. Dit is dan ook de reden waarom de mediavorkeuren van kinderen in verschillende leeftijdsgroepen zo sterk verschillen. Bepaalde voorkeuren die kinderen hebben lijken bij de geboorte al bepaald te zijn, terwijl andere zich gedurende de kindertijd ontwikkelen. Naast de reuk- en smaakvoorkeuren van kinderen, die voor een groot gedeelte zijn aangeboren, zijn ook de duidelijke voorkeuren voor muziek en smaak aangeboren (Valkenburg, 2002). Volgens Valkenburg (2002) is het gehoor van baby's al uitstekend ontwikkeld, terwijl het gezichtsvermogen pas na ongeveer acht maanden hetzelfde is als bij volwassenen. Baby's hebben een voorkeur voor bewegende objecten met felle kleuren en contrasten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat speelgoed en programma's vaak in felle kleuren worden uitgevoerd. Uit een onderzoek van Valkenburg & Vroone (2004) komt naar voren dat baby's en peuters actief televisie kijken en veel vragen stellen. Echter, veel oog voor het verhaal in programma's is er bij deze kinderen nog niet. Kinderen in de leeftijd van twee tot vijf jaar kijken meer televisie en krijgen meer aandacht voor de inhoud van de programma's. Hun voorkeur gaat uit naar programma's waar vriendelijke fantasiefiguren in voorkomen en programma's met objecten en dieren die ze kennen (Valkenburg, 2002). Kinderen in de leeftijd van vijf tot acht jaar bevinden zich in een overgangsfase met betrekking tot het vermogen om fantasie en realiteit te onderscheiden. Aan de ene kant weten ze dat bepaalde fantasiefiguren gewoon verklede mensen zijn, maar aan de andere kant geloven ze nog wel dat bepaalde dingen op televisie die er realistisch uitzien echt zijn. De interesse voor programma's met makkelijk en langzaam entertainment,

verplaatst zich in deze leeftijd naar sneller en moeilijker entertainment met minder vriendelijke hoofdpersonen (Valkenburg, 2002). Het is ook in deze leeftijd dat kinderen een sterke voorkeur ontwikkelen voor tekenfilms, die weinig educatieve waarde hebben. Je kunt hierbij denken aan programma's met veel actie, fysieke humor en bewegend 'speelgoed' in de vorm van cartoon- of animatiekarakters, zoals Pokémon en GI-Joe. De aantrekkingskracht van deze tekenfilms onder kinderen in deze leeftijd, ligt volgens Valkenburg (2002) in het feit dat de actie en snelheid in deze programma's kinderen de mogelijkheid biedt even te ontsnappen uit de dagelijkse sleur. Kinderen in deze leeftijdsfase identificeren zich met de personages en fantaseren dat zijzelf zo groot en sterk zijn. Een andere verklaring voor de aantrekkingskracht van deze programma's is te vinden in het feit dat kinderen in deze leeftijd hun sociale identiteit aan het ontwikkelen zijn, en dan met name hun sekse-identiteit. De stereotiepe karakters uit deze programma's gebruiken zij bij dit ontwikkelingsproces (Valkenburg, 2002). Het verschil tussen jongens en meisjes is rond de zes jaar groot. Kinderen in deze leeftijd gaan meer om met seksegenoten en daaruit komt een bepaalde druk voort om je te gedragen naar je geslacht. Jongens hebben een sterke voorkeur voor actie en geweld, terwijl meisjes minder objectgericht zijn en meer houden van een verhaallijn in een televisieprogramma (Valkenburg, 2002). Kinderen in de leeftijd van acht tot twaalf jaar worden kritischer over bepaalde televisieprogramma's. Kinderen stappen vaak af van de hierboven genoemde thema's en krijgen meer aandacht voor realistische thema's. Dit alles gaat meer op voor meisjes dan voor jongens. Jongens blijven houden van programma's waarin de goeden het opnemen tegen de slechten, hebben soms een sterke voorkeur voor volwassenen die zichzelf belachelijk maken of kinderachtig gedragen en houden van programma's waarin volwassenen met autoriteit een nederlaag lijden (Valkenburg, 2002). Deze personages, vaak te vinden in komedies of animatieseries voor volwassenen, bieden de jongens volgens Davies (in Valkenburg, 2002, p.56) de gelegenheid zich voor te bereiden op een volwassen identiteit. In plaats van te fantaseren over fantasiefiguren, gaan kinderen in deze leeftijd zich meer identificeren met menselijke idolen, als sporthelden of popidolen. Wanneer kinderen 12 jaar zijn, hebben ze over het algemeen dezelfde programmavoorkeuren als volwassenen (Valkenburg, 2002).

Sociale omgeving

De derde variabele die een belangrijke invloed uitoefent op de realiteitsperceptie van kinderen met betrekking tot televisie is de sociale omgeving. Volgens Piaget (in Arbib & Hesse, 1986, p. 14) wordt een groot deel van het besef van realiteit bij kinderen bepaald door

hun omgeving. Zo vertellen ouders hun kinderen bij veel van wat zij waarnemen of datgene al dan niet echt bestaat. Daarnaast vertellen vriendjes en familie hen hun ervaringen met de wereld om hen heen en ook hier zullen kinderen informatie aan ontlennen. De cultuur waarin een kind opgroeit, is ook van invloed op de realiteitsperceptie van een kind en met name het sociale milieu waaruit een kind voortkomt bepaalt het referentiekader van een kind (Piaget in Arbib & Hesse, 1986, p. 14). Kinderen dienen wat ze op televisie zien te toetsen aan het ‘echte’ leven om zo te kunnen achterhalen wat de realiteit is en wat fantasie. Dit ‘echte’ leven bestaat grotendeels uit de sociale omgeving van een kind en de informatie die het kind uit deze sociale omgeving heeft ontvangen. Uit het onderzoek van Greenberg en Reeves (in Morison et al, 1979, p. 454) blijkt onder meer dat de toegenomen interpersoonlijke communicatie een positief effect heeft op de realiteitsperceptie van kinderen met betrekking tot televisie. Hoe meer kinderen met hun omgeving praten over de realiteitswaarde van wat zij zien op televisie, hoe beter zij kennelijk begrijpen welke televisie-inhoud al dan niet echt is. In dit geval helpt de sociale omgeving van het kind om realiteit en fantasie op een juiste manier van elkaar te onderscheiden. Het kan echter ook deze zelfde sociale omgeving zijn die dit onderscheid vertroebelt. Dit blijkt duidelijk uit het onderzoek van Woolley, Boerger & Markman (2004). Hierin staat het geloof van jonge kinderen in mythische fantasiefiguren centraal die vanuit een bepaalde cultuur zijn gedefinieerd. Uit eerder onderzoek is gebleken dat het geloof in fantasiefiguren die gekoppeld zijn aan een cultureel evenement, bij kinderen hoger is dan in fantasiefiguren die niet aan een evenement verbonden zijn (Phelps & Woolley, 1994; Sharon & Woolley, 2004; Rosengren, Kalish, Hickling & Gelman in Woolley et al., 2004, p. 457). In het onderzoek van Sharon & Woolley (2004) kwam naar voren dat kinderen bij het indelen in de categorieën ‘echt’ dan wel ‘niet echt’ met name moeite hadden met twee personages, te weten de Kerstman en de Paashaas. Deze onzekerheid bij kinderen schuilt volgens hen in het feit dat de sociale omgeving van de kinderen wel te kennen geeft dat deze personages echt zijn, maar omdat deze personages vaak niet direct observeerbaar zijn, zien kinderen het bestaan van deze personages toch niet als geheel bewezen. Woolley et al. (2004) gaan hier dan ook verder op in en noemen het ‘beschikbaar stellen van bewijsmateriaal’ door de ouders als belangrijke stimulans voor kinderen om te geloven in fantasiefiguren. Ouders tonen hun kinderen ‘bewijs’ van het bestaan van fantasiefiguren waardoor kinderen bijna niet meer kunnen twijfelen aan hun bestaan. Denk bijvoorbeeld aan het lege waterbakje en de afgekloven wortel na een bezoekje van Sinterklaas en zijn schimmel Americo aan jouw huis. Nauw hiermee verbonden is de motivatie van kinderen om te geloven in een fantasiefiguur (Woolley et al., 2004). Wanneer

kinderen het geloof in een fantasiefiguur associëren met een positieve uitkomst, zoals het krijgen van cadeautjes, zijn zij ook meer bereid in het bestaan van dit fantasiefiguur te geloven. De sociale omgeving speelt dus niet alleen een belangrijke rol bij het op een juiste manier onderscheid maken tussen realiteit en fantasie bij kinderen, maar kan daarnaast de grens doen vervagen door het geloof in fantasie(figuren) te stimuleren.

Fantasie-oriëntatie

De vierde variabele die een belangrijke invloed uitoefent op de realiteitsperceptie van kinderen met betrekking tot televisie is hun interesse in fantasie, ook wel de fantasie-oriëntatie genoemd. In hun onderzoek *The relation between individual differences in fantasy and theory of mind* hebben Taylor & Carlson (1997) onderzocht welk verband er nu bestaat tussen de geestelijke ontwikkeling bij kinderen en de individuele betrokkenheid van kinderen met fantasie. De hoogte van de betrokkenheid werd per kind bepaald aan de hand van diverse metingen (Zie Taylor & Carlson, 1997, p. 441-444) waarbij kinderen een bepaalde hoeveelheid punten konden scoren. De totaalscore bepaalde uiteindelijk of een kind over een hoge dan wel een lage fantasie-oriëntatie beschikte. Uit het onderzoek kwam naar voren dat kinderen die geestelijk verder ontwikkeld waren dan hun leeftijdgenootjes, zich meer bezig hielden met fantasie. Daarnaast kwam naar voren dat naarmate kinderen ouder werden de hoogte van hun fantasie-oriëntatie afnam. De verklaring hiervoor is volgens Taylor & Carlson (1997) dat naarmate kinderen ouder worden zij zich vaak gaan interesseren voor realistischere onderwerpen en zich dus minder vaak bezig houden met fantasie.

Verder bleek ook dat hoe hoger de fantasie-oriëntatie was bij kinderen, hoe beter zij in staat zijn fantasie en realiteit van elkaar te scheiden, ongeacht hun leeftijd. Een eenduidige verklaring voor deze uitkomst geven Taylor & Carlson (1997) echter niet. Zo noemen zij dat het mogelijk zou kunnen zijn dat kinderen die veel met fantasie bezig zijn ook beter begrijpen hoe de fantasiewereld in elkaar zit. Een potentiële verklaring die ook Sharon & Woolley (2004) in hun onderzoek noemen. Zij noemen echter als tweede mogelijke verklaring, dat kinderen die een verhoogde interesse hebben in fantasie hier ook meer met hun ouders over praten dan kinderen die hier minder mee bezig zijn. Hierdoor kan het zo zijn dat deze kinderen beter in staat zijn op een volwassen manier onderscheid te maken tussen realiteit en fantasie, daar hun (volwassen) sociale omgeving hen hier meer duidelijkheid over heeft verschaft. Een hoge betrokkenheid van kinderen met fantasie is echter ook een fenomeen waar veel ouders redelijk sceptisch tegenover staan, omdat zij bang zijn dat het kind de realiteit uit het oog verliest. Dit terwijl Taylor & Carlson (1997) en Valkenburg &

Hellendoorn (1992) juist noemen dat fantasie kinderen kan helpen bij hun geestelijke ontwikkeling, wat vervolgens weer tot gevolg kan hebben dat kinderen juist beter worden in het onderscheid maken tussen realiteit en fantasie. Volgens hen is fantaseren een manier van denken waar kinderen, maar ook volwassenen, veel aan kunnen hebben. In onze fantasie kunnen we dromen over vroeger en de toekomst, kunnen we nadenken over het bekende en het onbekende, maar kunnen we ook tijdelijk wegvluchten uit een onprettige werkelijkheid (Valkenburg & Hellendoorn, 1992). Fantasie geeft ons de mogelijkheid om bepaalde gebeurtenissen emotioneel te verwerken, kan dienen om oplossingen te vinden voor moeilijke vragen en kan gebruikt worden om gevoelens van woede of agressie af te reageren. Volgens Jones (2002) is fantasie dan ook functioneel voor kinderen, daar het volgens hem de onderliggende gevoelens van een kind blootlegt. Wanneer volwassenen de fantasieën van hun kinderen zouden erkennen en zich er in zouden verdiepen, dan zouden zij hun kinderen volgens Jones (2002) niet alleen beter leren kennen. Ook zouden zij hun kinderen kunnen helpen bij met het wegnemen van negatieve gevoelens en kunnen zij de intellectuele groei van hun kind stimuleren.

2.3 *Invloed televisie op kinderen*

Wanneer er gekeken wordt naar het medium televisie kun je volgens Murray (1993) zeggen dat kinderen veel jonger en intenser in aanraking komen met dit medium dan met welk ander medium dan ook. Dit heeft invloed op de intellectuele en emotionele ontwikkeling van het kind. De zorg over de negatieve dan wel positieve invloed die het medium televisie zou kunnen hebben heeft erin geresulteerd dat vanaf de geboorte van het medium in 1939 er voortdurend onderzoek is gedaan. Met name de discussie over de invloed van televisie op de ontwikkeling van kinderen, heeft veel onderzoek aangestuurd. Belangrijkste zorggebieden zijn de invloed van televisiegeweld, het man- en vrouwbeeld dat gecreëerd wordt op televisie, de afspiegeling van diverse sociale en etnische groepen in de samenleving en de invloed van televisiekijken op schoolprestaties en de intellectuele en emotionele ontwikkeling bij kinderen. Gerbner en Postman (in Davies, 1997) voegen hier het op jonge leeftijd blootstellen aan seks aan toe. Volgens Murray (1993) zijn ook de effecten van deze invloeden per zorggebied te definiëren. Wanneer we als eerste kijken naar de invloed van televisiegeweld zijn er volgens hem twee effecten te noemen. Zo zouden kinderen ten eerste minder gevoelig worden wanneer mensen in hun omgeving pijn hebben en lijden. Ten tweede zouden kinderen angstiger kunnen worden voor de wereld om hen heen en gaan ze zich agressiever gedragen tegenover anderen. Wanneer we kijken naar de zorggebieden van

het man- en vrouwbeeld dat gecreëerd wordt op televisie en de afspiegeling van diverse sociale en etnische groepen in de samenleving, kun je zeggen dat deze invloed hebben op het beeld dat kinderen hebben van de wereld. Over de zorggebieden met betrekking tot de invloed van televisiekijken op schoolprestaties en de intellectuele en emotionele ontwikkeling bij kinderen zijn de meningen over de mogelijke effecten verdeeld. Aan de ene kant kunnen we zeggen dat televisie kinderen remt in hun ontwikkeling, daar televisie vaak wordt gezien als een medium dat vrijwel alleen entertainment brengt. Daar tegenover staat dat het medium wel degelijk ook programma's aanbiedt waarvan de inhoud bestaat uit feiten en vaardigheden, ook al is het programma in de vorm van fantasie gegoten. Iets wat kinderen volgens Bryant & Anderson (1983) maar al te goed begrijpen. Een voorbeeld van zo'n programma is Sesamstraat. Hierin leren felgekleurde poppen de kijkertjes thuis rekenen en het alfabet opzeggen. Maar ook bepaalde normen en waarden worden spelenderwijs aan de kinderen verteld. Fisch (2005) heeft in zijn onderzoek aangetoond dat Sesamstraat een zeer educatief programma is. Zo zouden kinderen die het programma kijken al veel kennis hebben van cijfers, letters, vormen en lichaamsdelen voordat zij naar school gaan. Naast Sesamstraat bestaan er nog tal van andere educatieve programma's waarin animatiefiguren de hoofdrol spelen. Deze zijn niet alleen gericht op kinderen jonger dan vier jaar, maar zijn ook bedoeld voor kinderen die reeds op school zitten. In zijn onderzoek zegt Fisch (2005) hierover dat deze educatieve programma's kinderen niet alleen helpen bij het leren. Het zou ook andere attitudes en vaardigheden helpen ontwikkelen, bijvoorbeeld de manier waarop kinderen met problemen omgaan en de juistheid waarmee zij woorden uitspreken. Murray (1993) noemt echter dat binnen het gehele aanbod van kindertelevisie het aandeel van educatieve programma's erg klein is op zowel de publieke als commerciële zenders. Entertainment wint het nog altijd van educatieve inhoud en dit betreurt Murray (1993) ten zeerste. Televisie zou volgens hem immers 'een raam van de wereld' (Murray, 1993, p. 16) kunnen bieden. Hiermee bedoelt hij dat televisie kinderen ervaringen kan bieden door hen mee te nemen naar plaatsen waar zij misschien anders nooit zouden komen. Kinderen leren zo over de wereld waarin zij leven, doordat televisie als het ware de grenzen van plaats en tijd voor hen wegneemt. Sceptici zeggen echter dat televisie juist veel tijd wegneemt die kinderen anders zouden kunnen besteden aan schoolwerk. Educatieve programma's kunnen volgens hen 'ouderwets' huiswerk niet vervangen. Postman (in Singer, 1993, p. 77) gaat hierin nog verder. Hij zegt dat programma's als Sesamstraat het idee van traditionele scholing niet goed representeren. Volgens hem moedigen educatieve kinderprogramma's kinderen aan school alleen leuk te vinden als het er net zo aan toe gaat als op televisie. Gerbner (in Davies, 1997,

p. 24) en Buckingham (2000) noemen als aanvulling op bovenstaande effecten van televisie nog dat kinderen vroeger seksueel rijp zijn dan voor het bestaan van het medium.

2.4 *Invloed televisie op fantasie en creativiteit bij kinderen*

In het boek *After the death of childhood* van Buckingham (2000) komt de machtsrijd aan bod tussen de jeugd en de volwassenen. Zo noemen sceptici met name de gevaarlijke effecten van de media, zoals de effecten op het gedrag van kinderen, het 'verdwijnen' van een jeugd bij kinderen en het afnemende respect voor volwassen autoriteit. Aan de andere kant zijn er de optimisten die juist de bevrijding van kinderen noemen. Volgens hen zouden kinderen dankzij de media veel intelligenter en zelfstandiger worden, waardoor zij zichzelf niet alleen steeds beter kunnen redden in de 'echte' wereld, maar de wereld ook steeds rijker wordt vanwege de waarde die kinderen toevoegen. Met deze opvatting zijn Sternberg en Lubart (in Singer, 1993, p. 74) het echter niet eens. Volgens hen kunnen alleen leraren de intellectuele groei bij kinderen stimuleren. Zij kunnen kinderen direct belonen wanneer zij hun creativiteit uiten en het is deze beloning die kinderen motiveert. Iets wat televisie alleen kan bereiken wanneer er sprake zou zijn van interactiviteit, maar zelfs dan zou dit de 'echte' onderwijzer niet kunnen vervangen. Sternberg & Lubart (in Singer, 1993, p. 74) veronderstellen hierbij ook dat creativiteit bij kinderen niet is aangeboren, maar tijdens het opgroeien wordt gevoed en ontwikkeld door scholing. Amabile (in Singer, 1993, p. 74-75) is het hier niet helemaal mee eens. Zij zegt dat creativiteit gedrag is, dat is opgebouwd vanuit persoonlijke karakteristieken, cognitieve vaardigheden en sociale omgevingen. Zij noemt dus zowel interne als externe factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van creativiteit.

Onderzoek door Harrington, Block & Block (in Singer, 1993, p. 75) onderschrijft het idee dat de creativiteit van kinderen mede wordt gevormd door externe beïnvloeders, iets wat zowel Amabile als Sternberg & Lubart beweren. Eén van deze externe beïnvloeders is televisie. De invloed die televisie uitoefent op creativiteit en fantasie kan volgens Valkenburg (1995) worden opgesplitst in de *stimulatiehypothese* en de *reductiehypothese*. De stimulatiehypothese gaat ervan uit dat de televisie de creativiteit in het spel door kinderen vergroot. Uit onderzoek blijkt ook dat kinderen bepaalde onderdelen van televisie gebruiken in hun spel. Dit alles zegt echter niets over de grootte van de creativiteit van kinderen. Er is namelijk niet bewezen dat televisie de creativiteit van kinderen bevordert. De reductiehypothese gaat er daarentegen vanuit dat televisie, en dan met name geweld, een negatieve invloed heeft op de verbeelding van kinderen. De negatieve invloed van televisie zou volgens Valkenburg (1995) te maken hebben met vijf aspecten. Ten eerste betreft het de

populariteit van het medium. Kinderen kijken een groot deel van hun vrije tijd naar de televisie, wat volgens Comstock & Scharrer (in Singer & Singer, 2001, p. 47) ten koste gaat van andere activiteiten, zoals lezen of schrijven. Ten tweede noemt Valkenburg dat de televisie een passief medium is waarbij kinderen kunnen gaan zitten en alles toegediend krijgen. Observatiestudies tonen echter aan dat kinderen tijdens het televisiekijken verre van passief zijn. Aangezien deze hypothese nog nooit is onderzocht, blijft het de vraag of televisie leidt tot minder mentale inspanning. Ten derde is de televisie een medium waarbij snelle veranderingen elkaar opvolgen waardoor het kinderen niet de gelegenheid biedt om het geziene te reflecteren. Alles gaat heel snel en kinderen kunnen dit moeilijk in zich opnemen. Ten vierde worden de effecten toegeschreven aan het visuele karakter van het medium. Alles is al uitgewerkt, dus er blijft weinig ruimte over voor verbeelding. Volgens Watkins (in Singer, 1993, p. 79) lijken de verhalen die kinderen vertellen over wat volgens hen het 'echte leven' is dan ook steeds meer op dat wat zij op televisie hebben gezien. Volgens hem kan hevig televisiekijken er dan ook voor zorgen dat de sociale cognities van kinderen worden beïnvloed en lijdt creativiteit dan ook onder zwaar televisiegebruik. Ten vijfde noemt Valkenburg (1995) dat men ervan uit gaat dat kinderen rusteloos, impulsief en angstig worden van het kijken naar geweldprogramma's, waardoor ze geremd worden in hun fantasiespel. Al met al heeft onderzoek volgens Singer (1993) meer bewijs geleverd dat televisiekijken een negatief effect heeft op creativiteit en fantasie, dan dat het een positief effect zou hebben.

2.5 *Eigen onderzoek*

Dat zoveel mensen zich zorgen maken over de invloeden van televisie op kinderen heeft volgens Murray (1993) te maken met het feit dat kinderen nu eenmaal kwetsbaarder zijn dan volwassenen. Met name jonge kinderen bevinden zich nog in een ontwikkelingsfase in hun leven waarbij kennis, houding, gedrag en sociale interactie nog niet vastliggen (Murray, 1993). De mate waarop televisie invloed uitoefent op kinderen hangt volgens veel onderzoekers af van de toegekende realiteit aan een televisieprogramma door kinderen. Zo zegt Gerbner (in Davies, 1997) dat kinderen op jonge leeftijd nog onvoldoende onderscheid kunnen maken tussen realiteit en fantasie en hij acht het daarom goed mogelijk dat televisie-inhoud daardoor schadelijk kan zijn voor kinderen. Fitch, Huston & Wright (1993) zeggen dat er vanuit diverse onderzoeken bewijsmateriaal is geleverd dat televisie-inhoud die kinderen als echt betitelen een groter effect heeft dan televisie-inhoud die zij als onecht betitelen. We kunnen dus concluderen dat de echtheid van televisie-inhoud een rol speelt bij

de invloed die het medium televisie uitoefent op kinderen. Hoe beter kinderen doorhebben welke gebeurtenissen en personen er al dan niet echt zijn op televisie, hoe beter zij beschermd zijn tegen de schadelijke effecten hiervan.

Nu is er in het verleden al veel onderzoek gedaan naar de manier waarop kinderen binnen televisie-inhoud onderscheid maken tussen realiteit en fantasie met betrekking tot verhaallijnen en gebeurtenissen, maar de kennis van kinderen over de echtheid van televisiepersonages is nog nauwelijks onderzocht. Dit terwijl naar onze mening ook televisiepersonages invloed kunnen uitoefenen op de ontwikkeling van kennis, houding en gedrag bij kinderen. Kinderen zouden zich immers kunnen identificeren met een televisiepersonage of hen als rolmodel beschouwen. Volgens Valkenburg (2002) zorgt het onvermogen van kinderen om fantasie van realiteit op televisie te onderscheiden er dan ook voor dat fantasiefiguren voor kinderen net zo indrukwekkend zijn als realistische figuren, omdat alle figuren voor deze kinderen nog echt zijn. Zij kunnen zich daarom net zo goed met een fantasiefiguur identificeren als met een echt persoon.

2.5.1 Richtlijn

Het is dus belangrijk om te achterhalen op welke manier kinderen afzonderlijke televisiepersonages als realistisch dan wel fantasie betitelen, om vervolgens onderzoek te kunnen doen naar de invloed op de ontwikkeling van kennis, houding en gedrag bij kinderen. Het is dan ook de kennis van kinderen over de echtheid van televisiepersonages die wij gedurende ons onderzoek zullen onderzoeken. Hierbij zal het onderzoek van Sharon & Woolley (2004) onze richtlijn vormen. De reden hiervoor is dat hun onderzoek op de hoofdlijnen overeenkomt met datgene dat wij willen onderzoeken. Er zijn echter ook een aantal zeer duidelijke verschillen te noemen tussen beide onderzoeken.

Ten eerste ligt binnen ons onderzoek de focus op televisie. Dit betekent dat wij gedurende ons onderzoek zullen werken met personages afkomstig uit één bron, te weten televisie, daar waar Sharon & Woolley werkten met personages afkomstig uit diverse bronnen. Daarom verschilt het aantal categorieën waarbinnen de personages zijn ingedeeld. Zo maken Sharon & Woolley binnen hun onderzoek onderscheid tussen drie categorieën waarin de door hen geselecteerde personages kunnen worden ingedeeld, te weten 'echte mensen', 'evenement gerelateerde personages' en 'fantasiefiguren'. Wij onderscheiden binnen ons onderzoek echter vijf afzonderlijke categorieën, daar wij denken dat televisiepersonages binnen de drie door Sharon & Woolley vastgestelde categorieën niet voldoende tot hun recht komen.

Ten tweede maken wij binnen ons onderzoek onderscheid tussen de realiteit en de televisiewereld. Sharon & Woolley hebben in hun onderzoek geen onderscheid gemaakt tussen de ‘werelden’ waar hun personages uit afkomstig zijn. Dit heeft er volgens ons dan ook voor gezorgd dat de uitkomsten van hun onderzoek een vertekend beeld geven. Wanneer je immers aan een volwassene vraagt of een monster kan dromen, zal deze positief antwoorden. Een monster kan immers in een boek of op televisie best dromen. Ook kinderen kunnen denken dat een monster kan dromen, maar misschien wel omdat zij gewoonweg in het bestaan van het personage geloven. De uiteindelijke resultaten van volwassenen en kinderen kunnen dan wel overeenkomen, maar wanneer je geen verschil maakt tussen de realiteit en de ‘wereld’ waar deze personages in leven kun je volgens ons niet aantonen dat dit komt doordat zij even goed zijn in het onderscheid maken tussen realiteit en fantasie.

Het derde verschil tussen ons onderzoek en dat van Sharon & Woolley is dat wij onderzoek doen binnen andere leeftijdscategorieën. Ons onderzoek zal zich richten op oudere kinderen en gaat eigenlijk verder waar zij zijn gestopt.

2.5.2 Doelstellingen

Met ons onderzoek willen wij uiteindelijk vier doelstellingen behalen. In de eerste plaats willen wij achterhalen welke televisiepersonages kinderen als echt en welke als fantasie betitelen. In de tweede plaats willen wij achterhalen welke eigenschappen kinderen toekennen aan de door ons geselecteerde televisiepersonages wanneer het de realiteit dan wel de televisiewereld betreft. In de derde plaats willen wij bepalen of de fantasie-oriëntatie van kinderen van invloed is op de manier waarop zij de door ons geselecteerde televisiepersonages onderverdelen in de bijbehorende categorieën en de eigenschappen die zij hen toekennen. En in de vierde plaats willen wij achterhalen of er een verband is tussen het televisiekijkgedrag van kinderen en de manier waarop zij de televisiepersonages categoriseren en eigenschappen toekennen.

2.5.3 Hypotheses

Bijbehorend aan iedere afzonderlijke doelstelling zijn een aantal hypothesen opgesteld. Deze luiden als volgt:

Hypothese 1: Hoe ouder de kinderen zijn, hoe beter zij in staat zijn televisiepersonages in te delen in de juiste categorie.

In de reeds bestaande literatuur omtrent de realiteitsperceptie van kinderen komt naar voren dat kinderen naarmate zij ouder worden steeds beter in staat zijn realiteit en fantasie van elkaar te onderscheiden. Wij verwachten dan ook dat de kinderen in ons onderzoek dit patroon zullen vertonen bij het indelen van de door ons geselecteerde televisiepersonages in de categorieën ‘echt’ dan wel ‘niet echt’.

Hypothese 2: Kinderen binnen alle door ons vastgestelde leeftijdscategorieën hebben moeite met het op een correcte manier indelen van echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personages.

Uit de resultaten van Sharon & Woolley (2004) bleek dat kinderen in alle leeftijden met name moeite hadden met het indelen van de evenement gerelateerde personages.

Vaak zijn deze evenement gerelateerde personages echte mensen die een kostuum dragen en een rol spelen. Denk bijvoorbeeld aan de Kerstman en Sinterklaas. Beiden zijn figuren die je kunt waarnemen en waarvan de sociale omgeving van een kind beweert dat ze ook echt bestaan. Omdat wij binnen ons onderzoek zowel evenement gerelateerde personages als echte personen die een rol vertolken onderscheidde, verwachten wij dat kinderen ook hier moeite zullen hebben met het indelen van deze personages in de categorieën ‘echt’ dan wel ‘niet echt’.

Hypothese 3: Naarmate de kinderen ouder worden zal de onzekerheid met betrekking tot het categoriseren van de verschillende televisiepersonages afnemen.

Gedurende de meting behorende tot deze eerste doelstelling krijgen de kinderen de mogelijkheid aan te geven wanneer zij twijfelen over een antwoord. De kinderen geven hiermee aan dat zij niet zeker weten of een bepaald televisiepersonage ‘echt’ dan wel ‘niet echt’ is. Wij verwachten dat deze onzekerheid af zal nemen naarmate de kinderen ouder worden, daar de reeds bestaande literatuur aangeeft dat kinderen naarmate zij ouder worden steeds beter in staat zijn dit onderscheid te maken.

Hypothese 4: Kinderen in alle door ons geselecteerde leeftijden kennen alle televisiepersonages die zij hebben gecategoriseerd als ‘echt’ ook meer eigenschappen toe, dan wanneer zij deze hebben gecategoriseerd als ‘niet echt’.

Wij verwachten dat wanneer kinderen een televisiepersonage in de eerste plaats hebben gecategoriseerd als ‘echt’ zij deze ook meer eigenschappen zullen toekennen. Zo zullen kinderen deze personages immers niet alleen in de televisiewereld eigenschappen toekennen, maar ook in het echte leven.

Personages die volgens hen ‘niet echt’ zijn, kunnen in de televisiewereld wel bestaan en bepaalde eigenschappen hebben, maar niet in het echte leven. Per saldo zullen de echte televisiepersonages hierdoor meer eigenschappen tellen dan de onechte televisiepersonages.

Hypothese 5: Naarmate de kinderen ouder worden komt de manier waarop zij eigenschappen toekennen aan televisiepersonages, zowel wanneer het de televisiewereld dan wel de realiteit betreft, steeds meer overeen met de wijze waarop volwassenen dit doen.

Uit de resultaten van Sharon & Woolley (2004) bleek dat met name oudere kinderen een volwassen manier van het toekennen van eigenschappen hadden. De verklaring hiervoor ligt hem wederom in de steeds verder ontwikkelde realiteitsperceptie van kinderen naarmate zij ouder worden. Hierdoor verwachten wij ook dit patroon in onze meting terug te zien.

Hypothese 6: Kinderen binnen alle door ons vastgestelde leeftijdscategorieën hebben zowel wanneer het de televisiewereld dan wel de realiteit betreft moeite met het op een correcte manier toekennen van eigenschappen bij echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personages.

Omdat wij verwachten dat kinderen moeite hebben met het indelen van deze televisiepersonages in de categorieën ‘echt’ dan wel ‘niet echt’, verwachten wij ook dat zij moeite hebben met het toekennen van eigenschappen aan deze personages.

Hypothese 7: Kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie zijn beter in staat om op een juiste manier onderscheid te maken tussen fantasie en realistische televisiepersonages dan kinderen met een lage fantasie-oriëntatie.

Uit de resultaten van Sharon & Woolley (2004) kwam naar voren dat kinderen die over een hoge fantasie-oriëntatie beschikten beter in staat waren de personages onder te verdelen in de juiste categorieën dan kinderen met een lage fantasie-oriëntatie. Ook wij verwachten dit patroon in de resultaten terug te zien.

Hypothese 8: Kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie zijn beter in staat op een juiste manier eigenschappen toe te kennen aan de televisiepersonages dan kinderen met een lage fantasie-oriëntatie.

Ondanks dat er uit de resultaten van Sharon & Woolley (2004) geen verband naar voren kwam tussen de hoogte van de fantasie-oriëntatie bij kinderen en de manier waarop zij eigenschappen aan de personages toekenden, willen wij dit verband in ons onderzoek opnieuw proberen te achterhalen.

Hypothese 9: Kinderen die meer dan gemiddeld naar televisiefantasie kijken, hebben ook vaker een hoge fantasie-oriëntatie dan kinderen die minder dan gemiddeld naar televisiefantasie kijken.

Uit het onderzoek van Sharon & Woolley (2004) komt naar voren dat kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie beter scoren in de categoriseringstest dan kinderen met een lage fantasie-oriëntatie. Zij kunnen hier echter geen onderbouwde verklaring voor geven, maar geven als mogelijke oorzaak voor deze uitkomst dat zij denken dat kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie waarschijnlijk meer tijd besteden aan fantasie. Door meer tijd aan fantasie te besteden, zouden zij ook meer kennis opdoen van de fantasiewereld en zelf ontdekken wat de grenzen en mogelijkheden van fantasie zijn. De tijd die kinderen besteden aan fantasie zou dan indirect invloed hebben gehad op hun prestaties in de categoriseringstest.

Aan deze onzekerheid willen wij in ons onderzoek invulling geven, door te meten hoeveel tijd kinderen bezig zijn met fantasie op televisie en of dit verband houdt met de hoogte van hun fantasie-oriëntatie.

Hypothese 10: Kinderen die meer dan gemiddeld naar televisiefantasie kijken, zijn beter in staat de televisiepersonages op de juiste manier te categoriseren dan kinderen die minder dan gemiddeld naar televisiefantasie kijken.

Naast het achterhalen van een verband tussen de hoogte van de fantasie-oriëntatie bij kinderen en de tijd die zij besteden aan televisiefantasie, willen wij ook achterhalen of er een direct verband bestaat tussen de hoeveel tijd die kinderen bezig zijn met fantasie op televisie en hun prestaties binnen de meting van de eerste doelstelling. Mocht dit het geval zijn dan verwachten wij dat deze positief is.

Hypothese 11: Kinderen die meer dan gemiddeld naar televisiefantasie kijken, zijn beter in staat de televisiepersonages de juiste eigenschappen toe te kennen dan kinderen die minder dan gemiddeld naar televisiefantasie kijken.

Naast het achterhalen van een eventueel direct verband tussen de tijd die kinderen besteden aan televisiefantasie en hun prestaties binnen de meting van de eerste doelstelling, willen wij ook achterhalen of er een direct verband tussen de hoeveel tijd die kinderen bezig zijn met fantasie op televisie en hun prestaties binnen de meting van de tweede doelstelling. Mocht dit het geval zijn dan verwachten wij dat deze positief is.

Hoofdstuk 3: Methodologie

In dit hoofdstuk zal de methodologie uiteen worden gezet die wij het meest geschikt achtten voor het behalen van de doelstellingen en het beantwoorden van bijbehorende hypothesen. In paragraaf 3.1 wordt het onderzoeksonderwerp besproken. In paragraaf 3.2 komt de onderzoeksgroep aan bod en in paragraaf 3.3 wordt het empirisch onderzoek besproken.

3.1 *Onderzoeksonderwerp*

Gedurende ons onderzoek hadden wij vier doelstellingen voor ogen. Om deze doelstellingen te kunnen behalen, was het van belang dat bij elke afzonderlijke doelstelling de juiste onderzoeksmethode werd gevonden. Zoals reeds eerder vermeld diende hierbij het onderzoek van Sharon & Woolley (2004) als richtlijn. Gedurende ons onderzoek hebben wij gebruik gemaakt van de door hen gehanteerde metingen, waarvan wij dachten dat ze ook voor ons onderzoek geschikt zouden zijn. Waar nodig hebben wij de metingen aangepast.

In zijn geheel kun je ons onderzoek beschouwen als een enquêteonderzoek, waarbij leeftijd, geslacht, hoogte van de fantasie-oriëntatie en fantasiegeoriënteerde televisiekijktijd de onafhankelijke variabelen vormden. De afhankelijke variabelen gedurende ons onderzoek vormden de categorisering van een reeks van televisiepersonages en het toekennen van eigenschappen aan dezelfde televisiepersonages. Het onderzoek werd door ons persoonlijk bij ieder kind afzonderlijk afgenomen. De keuze om dit te doen was in de eerste plaats dat de kinderen volgens ons nog te jong waren om zelfstandig een vragenlijst in te vullen. Met name de jongste leeftijdscategorie respondenten was hiertoe nog niet in staat. In de tweede plaats hebben wij voor deze face-to-face situatie gekozen omdat wij in geval van eventuele onduidelijkheden ook zelf een eenduidige toelichting konden geven aan de kinderen. In de derde plaats konden wij dankzij deze werkwijze ook eventuele opvallendheden noteren die later van invloed kunnen zijn op de analyse van de resultaten. Gedurende het afnemen van het onderzoek hebben wij afzonderlijk van elkaar gewerkt. De reden hiervoor was dat het onderzoek daardoor niet alleen sneller verliep, maar de respondenten voelden zich wellicht ook meer op hun gemak wanneer zij één persoon tegenover zich hadden in plaats van twee.

3.2 *Onderzoeksgroep*

De onderzoeksgroep bestond uit twee afzonderlijke groepen respondenten, te weten kinderen en volwassenen. De volwassen respondenten hebben de verschillende metingen als eerste voltooid. Aan de hand van hun resultaten hebben wij de norm van de afzonderlijke metingen bepaald waarmee de resultaten van de tweede groep, de kinderen, zullen worden vergeleken. Deze respondentengroep bestond uit 30 volwassenen in de leeftijd van 18 tot en met 67 jaar. De kinderen vormden de belangrijkste groep respondenten, daar wij wilden weten hoe het gesteld is met hun kennis over de echtheid van televisiepersonages. Deze groep bestond uit 58 kinderen, opgesplitst in 20 vijfjarigen, 19 zevenjarigen en 19 negenjarigen.

Het aantal kinderen per leeftijdscategorie hebben wij vastgesteld aan de hand van het onderzoek van Sharon & Woolley (2004). De reden hiervoor is dat wij onze resultaten willen vergelijken met die van hen om zo eventuele overeenkomsten en verschillen te kunnen aantonen. De keuze voor de leeftijdscategorieën is gebaseerd op reeds bestaande literatuur over de realiteitsperceptie van kinderen op televisie. Er is geen eenduidige mening over de leeftijden waarop kinderen in staat zijn realiteit en fantasie op televisie van elkaar te onderscheiden. Wel wordt in de literatuur regelmatig genoemd dat kinderen tot en met vier jaar dit in het geheel nog niet kunnen. Vijf jaar is dan dus de leeftijd waar vanaf kinderen dit onderscheid zouden beginnen te maken. De leeftijd waarop kinderen realiteit en fantasie op televisie op een volwassen manier onderscheiden ligt volgens veel onderzoekers tussen de zes en elf jaar, met als specifiekere grenzen zeven en negen jaar. Wij hebben besloten om kinderen in de leeftijd van vijf, zeven en negen jaar te onderzoeken om uitspraken te kunnen doen over deze onduidelijkheid. Daar kinderen in de door ons vastgestelde leeftijdscategorieën basisonderwijs volgen zijn wij op zoek gegaan naar een basisschool die zijn medewerking wilde verlenen. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in een samenwerking met twee afzonderlijke basisscholen, te weten *De school met de Bijbel* in Gouderak en *De Dervelhoek* in Zwijndrecht.

3.3 *Empirisch onderzoek*

3.3.1 *Vooronderzoek televisiepersonages*

Alvorens het empirisch onderzoek van start kon gaan was het niet alleen van belang de televisiepersonages te selecteren waarmee wij gedurende het gehele onderzoek zouden werken. Ook bleek dat bij de keuze voor deze televisiepersonages geen gebruik kon worden gemaakt van dezelfde categorieën die Sharon & Woolley (2004) in hun onderzoek

hanteerden. Zo maakten zij bij hun keuze voor personages gebruik van drie categorieën, namelijk echte personen, fantasiefiguren en evenement gerelateerde personen. Met deze drie categorieën in ons achterhoofd zijn wij vervolgens gaan kijken naar het huidige aanbod van personages die op televisie te zien zijn. Hierbij hebben we niet alleen naar de Nederlandse Publieke Omroepen (Ned1, 2 en 3) en de Nederlandse commerciële zenders (RTL4, RTL5, RTL7, SBS6, Veronica/Jetix, Net5, Tien en Nickelodeon) gekeken. Ook diverse buitenlandse zenders zijn in dit vooronderzoek meegenomen, te weten Eén en VTM uit België, BBC 1 uit Engeland, Discovery Channel, Eurosport en MTV. Binnen iedere zender hebben wij gekeken naar de televisiepersonages die zij rijk zijn en welke opvallende onderlinge overeenkomsten en verschillen zij bezaten omtrent zowel hun uiterlijke als karakteristieke kenmerken. Dit heeft uiteindelijk geleid tot een onderverdeling van televisiepersonages in vijf categorieën. De eerste categorie bestaat uit echte personen die op televisie geheel zichzelf zijn en dus geen rol spelen, denk hierbij bijvoorbeeld aan sporters. De tweede categorie omvat echte personen die op televisie een rol vertolken, denk hierbij bijvoorbeeld aan soapacteurs. Als derde categorie hebben we gekozen voor evenement gerelateerde televisiepersonages, zoals Sinterklaas. Deze categorie hebben wij ontleend aan het onderzoek van Sharon & Woolley (2004). De vierde categorie in dit onderzoek bestaat uit fantasiefiguren die beschikken over een menselijke gedaante. Daarnaast vertonen zij zowel menselijke als fantasie eigenschappen, denk hierbij bijvoorbeeld aan Superman. De vijfde en laatste categorie betreft fantasiefiguren die niet beschikken over een menselijke gedaante. Wel vertonen zij naast fantasie eigenschappen ook menselijke eigenschappen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan Donald Duck.

Pretest

Om tot een uiteindelijke selectie van televisiepersonages te komen, hebben wij een klein vooronderzoek gehouden. Met dit vooronderzoek wilden wij achterhalen welke televisiepersonages al dan niet bekend zijn bij kinderen in de leeftijd van vijf tot en met negen jaar. De reden om gedurende ons onderzoek niet alleen te werken met bekende televisiepersonages was dat we de mogelijkheid dat de respondenten zich zouden laten beïnvloeden door hun bekendheid met deze personages zoveel mogelijk wilden reduceren. De keuze om ook weer niet te werken met alleen maar onbekende televisiepersonages was dat dit het onderzoek een vertekend beeld zou kunnen geven, daar de respondenten vaak geen gemotiveerd antwoord zouden kunnen geven op de gestelde vragen omdat zij hierbij volledig afgaan op datgene dat wij hen zouden vertellen. Het komt er dus op neer dat we in totaal

gebruik hebben gemaakt van tien televisiepersonages evenredig verdeeld over de vijf categorieën. Binnen iedere categorie bevond zich één onbekend televisiepersonage en één bekend televisiepersonage.

Bij het selecteren van de televisiepersonages hebben we drie factoren voor ogen gehouden. In de eerste plaats moest het bekende televisiepersonage binnen elke categorie ook daadwerkelijk bekend zijn bij alle kinderen in de door ons onderzochte leeftijdsgroepen en alle onbekende televisiepersonages onbekend. In de tweede plaats moesten de televisiepersonages zowel jongens als meisjes aanspreken. En in de derde plaats moesten de twee categorieën met betrekking tot echte personen bekend zijn van Nederlandstalige programma's, daar niet alle kinderen in onze onderzoeksgroep reeds konden lezen. Eventuele buitenlandse programma's die Nederlands ondertiteld zijn kunnen zij om de reden nog niet volgen en wellicht daarom ook niet kijken. Tekenfilms waarvan de oorsprong in het buitenland ligt zijn op de Nederlandse televisie alle nagesynchroniseerd. Het probleem van de ondertiteling was hierbij dus niet van toepassing. Met een uiteindelijke verzameling van 20 plaatjes van tien 'bekende' personages en tien van 'onbekende' personages hebben wij bij het winkelcentrum van Sliedrecht 20 kinderen in de leeftijd van vier tot en met negen jaar gevraagd of zij de door ons voorgelegde personages kenden van zowel uiterlijke verschijning als bij naam¹.

Uiteindelijke selectie

In de categorie echte personen die geen rol spelen hebben wij gekozen voor Jan Smit (zanger), Elize (zangeres), Klaas-Jan Huntelaar (voetballer), Jetske van den Elzen (presentatrice) en Ali B (rapper). Alle door ons ondervraagde kinderen kenden Ali B van uiterlijk en bij naam. Ali B. is daarom de persoon die wij in ons onderzoek beschouwd hebben als bekende echte televisiepersoonlijkheid.

In de categorie echte personen die wel een rol spelen op televisie is onze keuze uitgegaan naar Bionda uit 'Zoop!', Harry Potter uit de gelijknamige films, Charlie uit 'GTST', Adriaan van 'Bassie & Adriaan' en Nienke uit 'Het Huis Anubis'. Slechts twee van de 20 kinderen kenden Adriaan niet bij naam maar wel van gezicht. Geen van de andere personages scoorde hier echter beter, vandaar dat Adriaan het personage is dat wij in ons onderzoek beschouwd hebben als bekende televisiepersoonlijkheid die een rol vertolkt.

¹ Zie bijlage 1 op pagina 5 voor de pretest

In de categorie fantasiefiguren met een menselijke verschijningsvorm en met zowel menselijke als fantasie eigenschappen hebben we gekozen voor Kuifje, Sneeuwvitje, Tarzan, Gargamel en Fred Flintstone (allen tekenfilmkarakters). Alle 20 kinderen wisten direct wie Sneeuwvitje was, terwijl sommige kinderen twijfelden bij de andere personages of deze zelfs in het geheel niet herkenden. Sneeuwvitje is daarom het personage dat wij in ons onderzoek beschouwd hebben als bekend fantasiefiguur met een menselijke verschijningsvorm en met zowel menselijke als fantasie eigenschappen.

In de categorie fantasiefiguren met een onmenselijke verschijningsvorm en met zowel menselijke als fantasie eigenschappen is onze keuze uitgegaan naar SpongeBob SquarePants (tekenfilmkarakter), Mickey Mouse (tekenfilmkarakter), Shrek (animatiefiguur), Stitch (tekenfilmkarakter) en Cars (animatiefiguur). In deze categorie herkenden alle ondervraagde kinderen SpongeBob SquarePants, Mickey Mouse, Stitch en Cars van uiterlijk en wisten zij hen ook bij naam te noemen. Om tot een uiteindelijke keuze van een personage in deze categorie te komen hebben we de kinderen hun voorkeur uit laten spreken voor één van deze vier overgebleven personages. Hieruit kwam naar voren dat SpongeBob Squarepants bij zowel jongens als meisjes geliefd is. Bij de overige personages bleek de voorkeur nadrukkelijk mannelijk of vrouwelijk te zijn. SpongeBob SquarePants is daarom het personage dat wij in ons onderzoek beschouwd hebben als bekend fantasiefiguur met een onmenselijke verschijningsvorm en met zowel menselijke als fantasie eigenschappen.

Betreffende de onbekende personages hebben wij in de categorie echte personen die geen rol spelen gekozen voor Henk Damen (zanger) en Manon Thomas (presentatrice). Alle door ons ondervraagde kinderen kenden beide personages niet van uiterlijk en niet bij naam. Aangezien wij in deze categorie Ali B. als bekend personage hadden benoemd kozen wij hier nu voor Manon Thomas. De reden hiervoor is dat wij binnen elke categorie zowel een mannelijk als een vrouwelijk personage wilden onderbrengen om zo een zekere mate van evenwicht te creëren. Zowel jongens als meisjes vinden op deze manier per categorie een personage dat overeenkomt met hun eigen geslacht.

In de categorie echte personen die wel een rol spelen op televisie is onze keuze uitgegaan naar Jeroen Krabbé (acteur) en Liz Snoyink (actrice). Wederom werden beiden personages niet herkend door de kinderen. Onze keuze ging in dit geval uit naar Liz Snoyink, daar wij hier Adriaan reeds als mannelijk personage hadden ondergebracht. Gedurende ons onderzoek is Liz Snoyink door het leven gegaan als Leonore van Haaften, een rol die zij vertolkt in de soap *Onderweg naar Morgen*. De reden hiervoor is dat in deze categorie niet de echte persoon achter het karakter van belang is, maar juist het personage op zich. Zo is Adriaan een

rol die wordt ingevuld door Aad van Toor en is ook deze naam niet in het onderzoek genoemd.

In de categorie evenement gerelateerde personages is onze keuze uitgegaan naar Prins Carnaval en de Kerstman. Van deze twee personages werd alleen Prins Carnaval niet herkend en de Kerstman in tien gevallen wel. We hebben daarom gekozen voor Prins Carnaval.

In de categorie fantasiefiguren met een menselijke verschijningsvorm en met zowel menselijke als fantasie eigenschappen hebben we gekozen voor Kiba (tekenfilmkarakter) en Vrouwtje Theelepels (tekenfilmkarakter). Van deze twee fantasiefiguren herkenden een tweetal kinderen Vrouwtje Theelepels wel van uiterlijk, maar niet van naam. Kiba werd echter helemaal niet herkend en dit is dan ook de reden dat wij voor hem hebben gekozen.

In de categorie fantasiefiguren met een onmenselijke verschijningsvorm en met zowel menselijke als fantasie eigenschappen is onze keuze uitgegaan naar Droopey (tekenfilmkarakter in de vorm van een hondje) en The Monkey King (tekenfilmkarakter in de vorm van een aap). Droopey werd in dit geval drie keer herkend en The Monkey King geen enkele keer. The Monkey King vormde dan ook het uiteindelijke onbekende fantasiefiguur in deze categorie. Dit alles heeft uiteindelijk geleid tot de volgende selectie²:

Categorie 1: Echte personen die geen rol vertolken

Ali B (bekend) en Manon Thomas (onbekend)

Categorie 2: Echte personen die wel een rol vertolken

Adriaan (bekend) en Liz Snoyink (onbekend)

Categorie 3: Evenement gerelateerde personages

Sinterklaas (bekend) en Prins Carnaval (onbekend)

Categorie 4: Fantasiefiguren met een menselijke verschijningsvorm die over zowel menselijke als fantasie eigenschappen beschikken

Sneeuwitje (bekend) en Kiba (onbekend)

Categorie 5: Fantasiefiguren met een onmenselijke verschijningsvorm die over zowel menselijke als fantasie eigenschappen beschikken.

² Zie bijlage 1 op pagina 17 & 18 voor bijbehorende plaatjes

SpongeBob SquarePants (bekend) en The Monkey King (onbekend)

3.3.2 *Categoriseringstest*

De eerste doelstelling van ons onderzoek is te achterhalen welke televisiepersonages kinderen als echt en welke als fantasie betitelen. De meting die hierbij hoort is de categoriseringstest. Deze categoriseringstest werd bij ieder kind individueel afgenomen. De reden hiervoor was dat onderlinge beïnvloeding tussen kinderen hierdoor zoveel mogelijk kon worden uitgesloten. Ook met de onderwijzer van de groep waaruit de respondenten afkomstig waren werd afgesproken dat de kinderen in de klas pas over het onderzoek mochten spreken wanneer de gehele groep aan de beurt was geweest. Ook hiermee hoopten wij de onderlinge beïnvloeding voor een groot deel uit te sluiten.

Testen van volwassenen

Voorafgaand aan de categoriseringstest die werd afgenomen bij kinderen wilden wij bepalen welke televisiepersonages als echt of als niet echt konden worden beschouwd. Hoewel wij verwachtten dat andere volwassenen onze gedachten hierover zouden bevestigen, wilden wij niet alleen de norm stellen. Om eventuele onjuistheden te voorkomen hebben we daarom besloten de categoriseringstest ook aan 30 volwassenen voor te leggen. De uitkomsten van deze test vormt de norm waarmee de uitkomsten van de categoriseringstest onder kinderen zal worden vergeleken.

Uitvoering categoriseringstest kinderen³

Alvorens de categoriseringstest van start kon gaan werd er aan ieder afzonderlijk kind uitgelegd wat er van hem/haar verwacht werd. Dit gebeurde aan de hand van een vooraf opgestelde introductietekst. In deze introductietekst werd de kinderen uitgelegd dat zij tien plaatjes te zien zouden krijgen van de door ons geselecteerde televisiepersonages. Aan hen de taak om aan te geven of zij het getoonde personage als ‘echt’ of ‘onecht’ (fantasie) beschouwden. Als derde optie werd hen de mogelijkheid ‘niet zeker’ gegeven. Deze derde categorie werd aangeboden om vast te stellen of er ook sprake was van onzekerheid bij bepaalde personages. Daarna werd hen verteld dat we werkten met drie gekleurde stippen, een rode, een groene en een oranje stip. Op de rode stip dienden de kinderen alle plaatjes neer te leggen waarvan zij dachten dat ze ‘onecht’ waren. Op de groene stip dienden zij alle

³ Zie bijlage 2 vanaf pagina 24 voor een gedetailleerde omschrijving van de werkwijze

plaatjes neer te leggen die zij als ‘echt’ betitelden. Op de oranje stip mochten zij alle plaatjes neerleggen waarvan zij niet zeker wisten of ze ‘echt’ of ‘onecht’ waren. De oranje stip werd hierbij altijd in het midden geplaatst met als reden dat de kinderen wisten dat er ook een tussenvorm bestond. De plaats van zowel de rode als de groene stip was verder geheel willekeurig. Wanneer alles duidelijk bleek te zijn voor het kind ging de test van start.

We begonnen de test met het tonen van twee voorbeeldplaatjes. We deden dit om te controleren of de kinderen bovenstaande methode daadwerkelijk begrepen. We vroegen de kinderen per plaatje eerst wie zij zagen. Was dit niet helemaal duidelijk dan gaven wij een door ons vooraf opgestelde objectieve omschrijving van het personage. Vervolgens vroegen wij hen op welke stip zij dachten dat het plaatje hoorde. Bleek dat de kinderen de procedure nog niet helemaal begrepen dan begeleidden wij hen tijdens het afnemen van de definitieve test actief, door de betekenis van de stippen herhaaldelijk te noemen. De definitieve test bestond uit tien plaatjes van de door ons vooraf geselecteerde televisiepersonages. Deze werden één voor één aan de kinderen getoond, waarna wij hen vroegen wie of wat zij zagen op het plaatje en op welke stip zij dachten dat deze hoorde. De volgorde waarop de plaatjes werden getoond was geheel willekeurig. Dit deden wij om bepaalde verbanden uit te sluiten. Hiermee bedoelen wij dat kinderen geen volgorde zouden kunnen ontdekken in de getoonde plaatjes en daar hun antwoorden op af zouden afstemmen. Bij elk afzonderlijk kind werden de plaatjes opnieuw geschud. De twee voorbeeldplaatjes bleven echter wel hetzelfde.

Scorecodering

Zoals hierboven reeds omschreven is de norm voor de categoriseringstest vastgesteld aan de hand van ons eigen oordeel tezamen met de uitkomsten van de categoriseringstest afgenomen onder 30 volwassenen. De personages zijn dus ingedeeld in twee groepen, te weten ‘echt’ en ‘onecht’(fantasie). De uitkomsten van de categoriseringstest onder kinderen zullen met deze norm worden vergeleken.

3.3.3 Eigenschappentest

De tweede doelstelling van ons onderzoek is achterhalen welke eigenschappen kinderen toekennen aan de door ons geselecteerde televisiepersonages. Daar de eigenschappentest zoals omschreven door Sharon & Woolley (2004) zich niet specifiek richt op televisiepersonages hebben wij besloten de eigenschappentest zoals zij die hebben gehanteerd op te splitsen in twee afzonderlijke gedeelten. Wij wilden immers niet alleen bepalen welke eigenschappen de respondenten toekennen aan de door ons geselecteerde

televisiepersonages wanneer het de realiteit betreft, maar wij wilden ook weten welke eigenschappen de respondenten de televisiepersonages toekennen wanneer deze zich bevinden in de televisiewereld. Hierdoor kunnen wij bepalen of de respondenten een verschil maken tussen de realiteit en de wereld zoals deze op televisie wordt weergegeven. Ook de eigenschappentest werd bij ieder kind individueel afgenomen, daar wij ook hier onderlinge beïnvloeding tussen kinderen zoveel mogelijk wilden uitsluiten.

Testen van volwassenen

Voorafgaand aan de eigenschappentest die werd afgenomen bij kinderen wilden wij de eigenschappen bepalen die aan de afzonderlijke televisiepersonages toebehoren. Hoewel wij verwachtten dat volwassenen onze gedachten hierover zouden bevestigen wilden wij niet alleen de norm stellen. Om eventuele onjuistheden te voorkomen hebben we besloten de eigenschappentest ook aan 30 volwassenen voor te leggen. De uitkomsten van deze test vormt de norm waarmee de uitkomsten van de eigenschappentest onder kinderen zullen worden vergeleken. De eigenschappentest is tezamen met de categoriseringstest door ons persoonlijk afgenomen bij de volwassenen.

Uitvoering eigenschappentest kinderen⁴

Aan de kinderen werd allereerst uitgelegd wat er van hen werd verwacht aan de hand van een vooraf opgestelde introductietekst. In deze introductietekst werd uitgelegd dat het kind tien plaatjes te zien zou krijgen van de door ons geselecteerde televisiepersonages. Bij elk plaatje werden vierentwintig vragen gesteld die zij alleen maar met 'ja' of 'nee' hoefden te beantwoorden. Hiervan hadden twaalf vragen betrekking op de realiteit, ofwel of het televisiepersonage bepaalde eigenschappen in het echte leven kan bezitten. De andere twaalf vragen hadden betrekking op de televisiewereld, ofwel of het televisiepersonage bepaalde eigenschappen op televisie kan bezitten. Daarna werd met een voorbeeldplaatje verder verduidelijkt hoe de procedure in zijn werk ging en werd nagegaan of de kinderen de procedure ook daadwerkelijk begrepen. Wanneer alles duidelijk bleek te zijn voor het kind ging de echte test van start. Stuk voor stuk werden de plaatjes van de vooraf geselecteerde televisiepersonages aan de kinderen voorgelegd. De volgorde waarop de personages werden getoond was volledig willekeurig, daar wij de plaatjes voorafgaand aan elk interview

⁴ Zie bijlage 2 vanaf pagina 24 voor een gedetailleerde omschrijving van de werkwijze

opnieuw schudden en de kinderen zelf één voor één een plaatje uit de stapel mochten trekken.

Sharon & Woolley (2004) hanteerden in hun eigenschappentest een vaste volgorde van vraagstelling. Dat wil zeggen dat zij de vier afzonderlijke domeinen en hun bijbehorende vragen één voor één achter elkaar afwerkten. Wij hebben er echter voor gekozen de vragen van alle domeinen at random door elkaar heen te plaatsen. Wij hebben dit gedaan door de vragen op afzonderlijke papiertjes te schrijven en deze vervolgens één voor één blind te trekken. Dit heeft de volgorde van de uiteindelijke vragenlijst bepaald. De reden voor deze keuze is dat wij wilden voorkomen dat de respondenten onderlinge verbanden tussen de vragen konden leggen en hier vervolgens naar zouden gaan antwoorden. Zoals al eerder vermeld is het in ons onderzoek echter wel zo dat de vragen die Sharon & Woolley (2004) hanteerden, door ons zijn opgedeeld in een vraag die betrekking heeft op de realiteit en een vraag die betrekking heeft op de televisiewereld. Deze twee vragen worden door ons niet van elkaar gescheiden, omdat volgens ons juist de samenstelling van deze vragen ervoor zorgt dat de respondenten dieper moeten gaan nadenken over hun antwoorden. Na bovengenoemde te hebben doorgevoerd is de vraagstelling op de uiteindelijke vragenlijst er als volgt uit komen te zien:

Kan X op televisie verdrietig zijn? (Mentaal)

Kan X in het echt verdrietig zijn? (Mentaal)

Kan X op televisie gewond raken? (Biologisch)

Kan X in het echt gewond raken? (Biologisch)

Kan X op televisie een huisdier hebben? (Sociaal)

Kan X in het echt een huisdier hebben? (Sociaal)

Kan X op televisie de wereld over reizen in één nacht? (Fysiek)

Kan X in het echt de wereld over reizen in één nacht? (Fysiek)

Kan X op televisie op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn? (Fysiek)

Kan X in het echt op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn? (Fysiek)

Kan X op televisie ouders hebben? (Sociaal)

Kan X in het echt ouders hebben? (Sociaal)

Wordt X op televisie elk jaar ouder? (Biologisch)

Wordt X in het echt elk jaar ouder? (Biologisch)

Kan X op televisie wel eens dromen? (Mentaal)

Kan X in het echt wel eens dromen? (Mentaal)

-
- Kan iemand X op televisie aanraken? (Fysiek)
- Kan iemand X in het echt aanraken? (Fysiek)
- Kan X op televisie weten wat wij denken? (Mentaal)
- Kan X in het echt weten wat wij denken? (Mentaal)
- Kan X op televisie wel eens met zijn of haar familie eten? (Sociaal)
- Kan X in het echt wel eens met zijn of haar familie eten? (Sociaal)
- Kan X op televisie soms slaap nodig hebben? (Biologisch)
- Kan X in het echt soms slaap nodig hebben? (Biologisch)

Scorecodering

Zoals hierboven reeds omschreven is de norm voor de eigenschappentest vastgesteld aan de hand van ons eigen oordeel tezamen met de uitkomsten van de eigenschappentest afgenomen onder 30 volwassenen. Voor elke vraag uit de test is het 'juiste' antwoord bepaald door de volwassen respondenten. De uitkomsten van de eigenschappentest onder kinderen zullen worden vergeleken met deze norm.

3.3.4 Fantasie-oriëntatie meting

De derde doelstelling van ons onderzoek is bepalen of de fantasie-oriëntatie van kinderen van invloed is op de manier waarop zij de door ons geselecteerde televisiepersonages onderverdelen in de bijbehorende categorieën en de eigenschappen die zij hen toekennen. Om dit te meten dienden wij in eerste instantie de fantasie-oriëntatie van ieder afzonderlijk kind te bepalen. Hierbij hebben wij gebruik gemaakt van drie reeds bestaande fantasie-oriëntatie metingen, te weten het Impersonation Interview, het Imaginary Companion Interview en het Imaginative Play Predisposition Interview van Taylor en Carlson (1997). Vervolgens dienden de uitkomsten van deze metingen te worden gecombineerd met de uitkomsten van zowel de categoriseringstest als de eigenschappentest om een eventueel verband aan te kunnen tonen.

Uitvoering fantasie-oriëntatie meting

De gehele fantasie-oriëntatie meting is opgedeeld in drie afzonderlijke onderdelen, te weten het Impersonation Interview, het Imaginary Companion Interview en het Imaginative Play Predisposition Interview van Taylor en Carlson (1997). Oorspronkelijk omvatte de studie nog een vierde onderdeel, namelijk drie minuten vrij spelen met blokken. Uit voorgaand onderzoek is echter gebleken dat dit onderdeel niet significant correleerde met de resultaten

van de andere onderdelen. Deze meting is om die reden ook in ons onderzoek buiten beschouwing gelaten. De andere drie metingen zijn door ons persoonlijk bij de kinderen afgenomen.

Impersonation Interview (Taylor & Carlson, 1997)

Het Impersonation Interview bestaat uit drie hoofdvragen, te weten:

1. Doe je wel eens alsof je een dier bent?
2. Doe je wel eens of je een ander persoon bent?
3. Doe je wel eens alsof je een ander ding bent?

Scorecodering

Ieder positief antwoord dat het kind gaf kreeg een punt toegekend. De totaalscore van dit onderzoek lag tussen de nul en drie punten.

Imaginary Companion Interview (Taylor & Carlson, 1997)

Het Imaginary Companion Interview bestaat uit twee stappen:

De eerste stap omvatte het uitleggen van het begrip ‘fantasievriendje’. Het volgende werd aan de kinderen verteld:

Nu gaan we wat vragen stellen over vriendjes. Sommige vriendjes zijn echt, zoals de kinderen uit je straat of degenen met wie je speelt. En sommige vriendjes zijn fantasievriendjes. Fantasievriendjes zijn degenen die je zelf hebt verzonnen en niet echt zijn, maar waarvan je wel doet alsof ze echt zijn.

De tweede stap was dat de kinderen werd gevraagd of zij zo’n fantasievriendje hebben. Antwoordden zij hier ‘nee’ op dan krijgen ze voor dit onderdeel nul punten en stopte voor hen dit onderdeel. Antwoordden zij met ‘ja’ dan werd hen vervolgens een negental vragen gesteld over dit fantasievriendje, te weten:

1. Wat is de naam van het vriendje?
2. Is het bestaand ding/dier/mens of heb je dit vriendje helemaal verzonnen?
3. Is het een jongetje of een meisje?
4. Weet je hoe oud je vriendje is?

-
5. Hoe ziet hij of zij er uit?
 6. Wat vind je leuk aan je vriendje?
 7. Wat vind je niet leuk aan je vriendje?
 8. Waar woont je vriendje?
 9. Waar slaapt je vriendje?

Scorecodering

Na het tellen van deze negen vragen werd de volgende codering toegekend:

Gaven de kinderen antwoord met 'ja' maar bleek na het stellen van de negen vragen dat het alsnog ging om een echt kind, een dier, een ding of verzonnen zij een antwoord ter plekke kregen zij nul punten. Ook wanneer ze geen details konden geven van het vriendje was de score nul punten. Gaven de kinderen antwoord met 'ja' en konden zij een duidelijke omschrijving geven dan kregen zij één punt voor dit onderdeel. Een duidelijke omschrijving hield niet per definitie in dat zij alle door ons gestelde vragen konden beantwoorden. Wanneer wij duidelijk aan het kind konden merken dat hij/zij het voor ogen hebbende fantasievriendje konden omschrijven, hetzij met andere details dan hierboven gevraagd, kregen zij alsnog één punt toegekend. De totaalscore van dit onderzoek bevatte nul of één punt, wat inhield het hebben van een fantasievriendje of niet.

Imaginative Play Predisposition Interview, verkorte versie (Taylor & Carlson, 1997)

Dit onderzoek diende als basis om kinderen onder te verdelen in groepen met een hoge of lage fantasie-oriëntatie. Om dit te bepalen werden hen vier vragen gesteld, te weten:

1. Wat is je favoriete speelgoed?
2. Wat is je favoriete spelletje?
3. Wat is je favoriete televisieprogramma?
4. Waar denk je aan vlak voordat je gaat slapen?

Scorecodering

De antwoorden op deze vragen werden gecodeerd volgens de richtlijnen van het onderzoek van Taylor & Carlson (1997):

Antwoorden die duidelijk fantasiegeoriënteerd (bijv. monsterspel) waren kregen de score van één punt toegekend. Antwoorden waarvan de inhoud denkbeeldig was, maar waarbij een duidelijk fantasie-element ontbrak (bijv. brandweertje spelen) kregen de score van een halve

punt toegekend. Antwoorden die duidelijk realistisch georiënteerd waren (bijv. tikkertje) kregen nul punten toegekend. Alleen het eerst gegeven antwoord werd door ons gecodeerd, tenzij een later genoemd voorbeeld als duidelijke correctie werd gebracht.

Verantwoording

Het oorspronkelijke Imaginative Play Predisposition interview (Taylor & Carlson, 1997) bestaat uit negen vragen. Wij hebben echter gebruik gemaakt van een selectie van vier vragen uit dit interview. De reden hiervoor was dat wij in eerste instantie die vragen hebben geselecteerd die volgens ons het meest van toepassing waren op ons onderzoeksonderwerp. Daarnaast kwamen een aantal overige vragen reeds in het Impersonation Interview en het Imaginary Companion Interview (Taylor & Carlson, 1997) aan bod.

3.3.5 Meting kijkgedrag

De vierde doelstelling van ons onderzoek is achterhalen of er een indirect dan wel direct verband bestaat tussen het televisiekijkgedrag van kinderen en de manier waarop zij de televisiepersonages categoriseren en eigenschappen toekennen. Met name de manier waarop de televisiekijktijd van kinderen is verdeeld over programma's met een duidelijke fantasie inhoud (denk hierbij aan tekenfilms), programma's waarvan de inhoud realistisch oogt, maar wel een fantasie-element bevat (denk hierbij aan soapseries) en programma's waarvan de inhoud geheel realistisch is (denk hierbij aan het nieuws), zou van invloed kunnen zijn op de manier waarop zij televisiepersonages categoriseren en eigenschappen toekennen. Wij wilden de verdeling van de televisiekijktijd van kinderen achterhalen middels het sturen van een brief aan de ouders/verzorgers van onze respondenten. In deze brief stond dan ook de vraag hoe de gemiddelde kijktijd van hun kind per week is verdeeld over deze drie vormen van programma's. De reden dat wij voor deze methode hebben gekozen, is dat wij van mening zijn dat kinderen in de leeftijd van vijf jaar nog geen besef hebben van tijd. Daarnaast kunnen zij hoogstwaarschijnlijk ook de drie door ons gekozen genres niet juist invullen. Ouders zijn in hierbij volgens ons een betrouwbaardere bron.

Vervolgens hebben wij de uitkomsten van deze meting gecombineerd met de uitkomsten van zowel de fantasie-oriëntatie meting als de categoriseringstest en de eigenschappentest van de kinderen om een eventueel verband aan te kunnen tonen.

3.3.6 *Verantwoording volgorde empirisch onderzoek*

Het totale empirisch onderzoek bestond uit vier afzonderlijke metingen, te weten (a) de categoriseringstest, (b) de eigenschappentest, (c) de fantasie-oriëntatie meting en (d) de meting van het kijkgedrag. De volgorde van deze metingen binnen het empirisch onderzoek stond vast. Als eerste is de categoriseringstest afgenomen, gevolgd door de eigenschappentest. De reden hiervoor was dat in het onderzoek van Wellman & Gelman (In Sharon & Woolley, 2004, p. 294) naar voren kwam dat kinderen beter in staat zouden zijn bepaalde eigenschappen toe te kennen aan entiteiten, dan dat zij in staat zijn deze zelfde entiteiten onder te verdelen in de categorieën 'echt' en 'fantasie'. Kinderen zouden bij het toekennen van eigenschappen wel door hebben dat bepaalde eigenschappen alleen toebehoren aan al dan niet 'echte' entiteiten en hen op basis van die kennis ook als niet echt betitelen. Wij waren dan ook van mening dat wanneer de kinderen zouden beginnen met de eigenschappentest, zij zich er wellicht gedurende de test bewust van zouden worden dat het betreffende televisiepersonage al dan niet 'echt' was. Dit zou de categoriseringstest volgens ons op die manier kunnen beïnvloeden, dat kinderen in hun keuze voor een bepaalde categorie niet afgingen op hun eerste ingeving maar op de herkenning van bepaalde eigenschappen in combinatie met het betreffende televisiepersonage.

Als derde meting heeft de fantasie-oriëntatie meting plaatsgevonden. De reden om deze meting na de categoriseringstest en de eigenschappentest te plaatsen was dat wij dachten dat deze meting de kinderen inzicht zou kunnen geven in de reden van ons onderzoek. Wanneer zij hier een idee van zouden krijgen, konden zij hier wellicht hun antwoorden op aanpassen en daarmee de uitkomsten van het onderzoek op een niet wenselijke manier beïnvloeden. Als laatste vond de meting van het kijkgedrag plaats.

Hoofdstuk 4: Resultaten

In dit hoofdstuk zullen de meest van belang zijnde resultaten van ons onderzoek worden weergegeven. Voor de verwerking van de antwoorden is gebruik gemaakt van het statistische programma SPSS 12.0. In paragraaf 4.1 staan de resultaten van de volwassenen test. In paragraaf 4.2 zijn de resultaten van de categoriseringstest terug te vinden. In paragraaf 4.3 staan de resultaten van de eigenschappentest. In paragraaf 4.4 zijn de resultaten van de fantasie-oriëntatie meting terug te vinden en in paragraaf 4.5 tenslotte staan de resultaten van het televisiekijkgedrag van de kinderen.

4.1 Volwassenen test

4.1.1 Vaststellen normering

Om vast te kunnen stellen of de kinderen in ons onderzoek in staat waren de door ons geselecteerde televisiepersonages in de juiste categorieën in te delen en de juiste eigenschappen toe te kennen was het belangrijk allereerst vast te stellen wat nu eigenlijk ‘juist’ was. Daar wij dit niet geheel zelf wilden vaststellen, hebben wij zowel de categoriseringstest als de eigenschappentest afgenomen onder 30 volwassenen. Deze groep bestond uit 16 vrouwen en 14 mannen in de leeftijd van 18 tot 67 jaar. Om te bepalen welke antwoorden nu de norm zouden vormen waartegen de antwoorden van de kinderen in ons onderzoek zouden worden afgezet, dienden wij allereerst het percentage te bepalen waarmee werd weergegeven dat een antwoord ook volgens de volwassenen het juiste was. Wij hebben besloten deze op 90% te stellen. Dit houdt in dat de norm werd toegekend als 90% of meer van de antwoorden van de volwassenen met elkaar overeenkwamen. De reden om niet te kiezen voor 100% was dat wij rekening hebben gehouden met een onzekerheidsfactor van 10%. Zo kon het voor komen dat volwassenen om uiteenlopende redenen de test niet geheel naar behoren konden invullen. Wanneer een percentage lager uitviel dan de beoogde 90%, kon de norm niet worden toegekend. De uitkomsten met betrekking tot dit personage kregen in dat geval geen normering toegekend en werden vergeleken met de ‘ruwe’ uitkomsten van de volwassenen. Hiermee bedoelen wij de antwoorden die de volwassenen gegeven hebben, zonder dat deze voldoen aan de norm.

4.1.2 Resultaten categoriseringstest volwassenen

De uitkomsten van de categoriseringstest onder de 30 volwassenen staan in tabel 32⁵ weergegeven.

Tabel 32: De keuze van volwassenen bij de categorisering test voor elk televisiepersonage (in procenten)

Volwassenen	Ali B.	Prins Carnaval	Kiba	Adriaan	SpongeBob	Leonore	Sneeuwitje	Manon Thomas	The Monkey King	Sinterklaas
- Echt	100	26,7	0	50,0	0	6,7	0	100	0	0
- Niet echt	0	70,0	100	50,0	100	90,0	100	0	100	100
- Weet het niet zeker	0	3,3	0	0	0	3,3	0	0	0	0

Uit de tabel komt naar voren dat bij acht van de tien televisiepersonages de norm kon worden toegekend. We hebben gekeken naar de vijf categorieën waarin wij de tien verschillende televisiepersonages hebben opgedeeld. Hieruit bleek dat in de eerste categorie, echte mensen die geen rol vertolken, zowel het bekende televisiepersonage Ali B. als het onbekende televisiepersonage Manon Thomas voldeden aan de norm (beiden 100%). In de tweede categorie, echte personen die wel een rol vertolken, voldeed het bekende televisiepersonage Adriaan niet aan de norm (50%), maar het onbekende televisiepersonage Leonore van Haaften wel (90%). In de derde categorie, evenement gerelateerde personages, voldeed het bekende personage Sinterklaas wel aan de norm (100%), maar het onbekende personage Prins Carnaval niet (70%). In de vierde categorie, fantasiefiguren met een menselijke verschijningsvorm die over zowel menselijke als fantasie eigenschappen beschikken, voldeden zowel het bekende televisiepersonage Sneeuwitje, als het onbekende televisiepersonage Kiba aan de norm (beiden 100%). En in categorie vijf, fantasiefiguren met een onmenselijke verschijningsvorm die over zowel menselijke als fantasie eigenschappen beschikken, voldeden zowel het bekende televisiepersonage SpongeBob als het onbekende televisiepersonage The Monkey King aan de vastgestelde norm (beiden 100%). Dit hield in dat de norm alleen niet kon worden toegekend aan de personages Adriaan en Prins Carnaval. Gedurende het afnemen van de categoriseringstest gaven de volwassenen zelf al te kennen moeite te hebben met bepaalde personages. Zo zei Annette (43 jaar): ‘Het is best moeilijk. Je bent toch geneigd antwoord te geven vanuit het persoon dat zich heeft verkleed en niet vanuit de rol die hij speelt’. Hier sloot ook Maikel (25 jaar) zich bij aan. Hij zei namelijk: ‘Ik denk dat kinderen dit veel makkelijker invullen dan volwassenen. Wij bekijken de verschillende personages nou eenmaal vanuit veel meer perspectieven’.

⁵ Alle tabellen genoemd in dit hoofdstuk zijn terug te vinden in de bijlagen

Beide volwassenen gaven dus aan dat zij het personage op verschillende manieren konden zien en ook vanuit diverse standpunten konden beoordelen. Dit maakte het voor hen verwarrender dan wanneer ze maar vanuit één standpunt naar het televisiepersonage keken. Iets wat Maikel (25 jaar), maar ook Anneke (47 jaar) aangaf bij kinderen veel meer te verwachten. Zij zei hierover: ‘Kinderen vullen dit waarschijnlijk zo in. Volwassenen denken veel te veel na en halen zo ook alles door elkaar’. Of er inderdaad verschillen bestaan tussen de antwoorden zal blijken wanneer de antwoorden van de kinderen met de normantwoorden van de volwassenen vergeleken worden. De normantwoorden met betrekking tot de categoriseringstest zijn uiteindelijk weergegeven in onderstaande tabel:

Tabel 33: Norm televisiepersonages

Televisiepersonages	Norm
Ali B.	Echt
Kiba	Niet echt
SpongeBob	Niet echt
Leonore	Niet echt
Sneeuwwitje	Niet echt
Manon Thomas	Echt
The Monkey King	Niet echt
Sinterklaas	Niet echt

4.1.3 Resultaten eigenschappentest volwassenen

De uitkomsten van de eigenschappentest onder de 30 volwassenen staan in tabel 34⁶ weergegeven. Aan de hand van deze tabel is per televisiepersonage bepaald bij welke vragen de norm kon worden toegekend. De toekenning van deze norm staat ook in tabel 34 verwerkt. Voor deze tabel geldt dat er een onderscheid is gemaakt tussen de realiteit en de televisiewereld. Wij wilden namelijk niet alleen weten of de resultaten van de kinderen tussen de afzonderlijke leeftijdscategorieën verschilden. Ook wilden wij weten of kinderen de televisiepersonages op een andere manier eigenschappen toekenden wanneer het de realiteit dan wel de televisiewereld betrof. Omdat we deze tweedeling maakten bij de uitkomsten van de kinderen dienden wij dit ook te doen bij de uitkomsten van de volwassenen, daar zij de norm vormden waartegen de uitkomsten van de kinderen zouden worden afgezet.

Wanneer we tabel 34 bekijken zien we dat aan een aantal vragen geen norm kon worden toegekend. Zo hadden de volwassenen met name moeite met het toekennen van

⁶ Zie bijlage 3 op pagina 44-47 van de bijlagen

eigenschappen in twee categorieën, waardoor aan een groot aantal vragen die betrekking hebben tot de echte personen die een rol vertolken en de evenement gerelateerde personen geen norm kon worden toegekend. Dit betekende dat er bijvoorbeeld bij Adriaan, Leonore en Prins Carnaval maar drie vragen overbleven waaraan de norm kon worden toegekend wanneer het de realiteit betrof. Voor Sinterklaas waren dit vier vragen.

Met het toekennen van eigenschappen aan de personages binnen deze zelfde categorieën wanneer het de televisiewereld betrof hadden de volwassenen veel minder moeite. Hier kon aan steeds maar één of twee vragen geen norm worden toegekend. Toch besloten wij om deze vier televisiepersonages afzonderlijk te analyseren. De voornaamste reden hiervoor was, dat wij dachten dat er bij deze televisiepersonages te veel vragen wegvielen om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over de prestaties van de kinderen. De vragen die overbleven waren vragen waarop de volwassenen wel een eenduidig antwoord konden geven. Het ging hierbij om de vragen of deze televisiepersonages in het echt in één nacht over de wereld kunnen reizen, in het echt op verschillende plaatsen tegelijk kunnen zijn en kunnen weten wat wij denken. De antwoorden op deze vragen wisten volwassenen, omdat deze vragen met betrekking tot de televisiepersonages binnen deze twee categorieën zeer voor de hand liggend waren en ook kinderen konden dit volgens ons doorhebben. Zij scoorden vervolgens hoog overeenkomstig de norm, maar dit was dan vooral te wijten aan het feit dat de vragen gewoonweg makkelijk voor hen waren. Dit had een vertekend beeld kunnen geven van de resultaten onder de kinderen en daarom hebben wij de uitkomsten van de kinderen met betrekking tot deze televisiepersonages vergeleken met de ‘ruwe’ uitkomsten van de volwassenen.

Wanneer we kijken naar de overige categorieën zien we dat er geen enkele vraag uitvalt wanneer het de televisiewereld betreft. Volwassenen kenden de personages binnen deze categorieën op televisie dus op een eenduidige manier eigenschappen toe. Wanneer het de realiteit betreft vallen er echter wel een aantal vragen uit. Omdat het hier steeds ging om twee vragen per televisiepersonage en het ook nog eens dezelfde vragen waren bij de personages behorende tot dezelfde categorie konden deze categorieën alsnog goed met elkaar worden vergeleken.

4.2 Categoriseringstest kinderen

Nu de norm was toegekend aan de televisiepersonages konden de antwoorden van de kinderen hiermee worden vergeleken. In totaal hebben wij 58 kinderen getest, waaronder 19 vijfjarigen (tien meisjes en negen jongens), 20 zevenjarigen (tien meisjes en tien jongens) en 19 negenjarigen (elf meisjes en acht jongens). De uitkomsten van de categoriseringstest onder deze kinderen staan in tabel 35 weergegeven.

Tabel 37 geeft per televisiepersonage weer in hoeverre de kinderen hebben geantwoord overeenkomstig de vastgestelde norm en het totaalpercentage. Onderstaand zullen eerst de resultaten per leeftijdscategorie worden besproken en vervolgens zullen deze met elkaar worden vergeleken.

Tabel 35: De keuze van kinderen bij de categorisering test voor elk televisiepersonage (in procenten), per leeftijd

	Ali B.	Prins Carnaval	Kiba	Adriaan	SpongeBob	Leonore	Sneeuwwitje	Manon Thomas	The Monkey King	Sinterklaas
5 jaar										
- Echt	42,1	47,4	31,6	47,4	36,8	31,6	57,9	57,9	21,1	78,9
- Niet echt	42,1	36,8	68,4	47,4	63,2	57,9	36,8	31,6	73,7	21,1
- Weet het niet zeker	15,8	15,8	0	5,3	0	10,5	5,3	10,5	5,3	0
7 jaar										
- Echt	100	50,0	0	75,0	0	65,0	0	70,0	0	60,0
- Niet echt	0	40,0	90,0	25,0	100	20,0	100	10,0	95,0	40,0
- Weet het niet zeker	0	10,0	10,0	0	0	15,0	0	20,0	5,0	0
9 jaar										
- Echt	100	84,2	5,3	57,9	0	73,7	0	94,7	0	15,8
- Niet echt	0	10,5	94,7	36,8	100	15,8	100	0	100	84,2
- Weet het niet zeker	0	5,3	0	5,3	0	10,5	0	5,3	0	0

Tabel 37: Categoriseringstest (genormeerd) naar leeftijd en totaal (in procenten)

Personage	Categorisering test (genormeerd)		
	5 jaar (n = 19)	7 jaar (n = 20)	9 jaar (n = 19)
Ali B.	42,1	100,0	100,0
Prins Carnaval	.	.	.
Kiba	68,4	90,0	94,7
Adriaan	.	.	.
SpongeBob	63,2	100,0	100,0
Leonore	57,9	20,0	15,8
Sneeuwwitje	36,8	100,0	100,0
Manon Thomas	57,9	70,0	97,4
The Monkey King	73,7	95,0	100,0
Sinterklaas	21,1	40,0	84,2
Totaal	52,6	76,9	86,5

4.2.1 Resultaten categoriseringstest vijfjarigen

Wanneer we in de eerste plaats kijken naar de uitkomsten van de categoriseringstest van de vijfjarigen en deze vergelijken met de normantwoorden van de volwassenen, blijkt dat de antwoorden van de kinderen in deze leeftijd in slechts 53% van de gevallen overeenkomen. Verdeeld over alle acht televisiepersonages gaven zij dus maar in iets meer dan de helft van de gevallen een volwassen antwoord. De hoogte van dit percentage was voornamelijk te danken aan de juiste manier van categoriseren binnen de twee categorieën die betrekking hadden op fantasiefiguren. Zo wist 68% van de vijfjarigen dat Kiba niet echt is. Ook bij SpongeBob (63%) en The Monkey King (74%) wisten de vijfjarigen dat zij niet echt zijn. Alleen over Sneeuwwitje hadden ze hun twijfels. Van hen zei maar 37% dat ze niet echt is. In totaal categoriseerden 61% van de vijfjarigen deze fantasiefiguren op de juiste manier⁷. In de categorie echte personen die geen rol vertolken wist 42% van de vijfjarigen dat Ali B. echt is en 58% wist dat Manon Thomas echt is. Binnen deze categorie wist in totaal 50% van de vijfjarigen de personages op de juiste manier in te delen. Binnen de categorie echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personages waren door het wegvallen van Adriaan en Prins Carnaval alleen Leonore en Sinterklaas nog over. Hiervan wist 58% van de vijfjarigen dat Leonore niet echt is. Dit percentage lag voor Sinterklaas echter veel lager. Van hem wist maar 21% van de kinderen dat hij niet echt is. De reden hiervoor is hoogstwaarschijnlijk dat veel kinderen van deze leeftijd nog in Sinterklaas geloven. Omdat we toch wilden weten of er opvallendheden waren tussen de manier waarop kinderen Adriaan en Prins Carnaval categoriseerden en hoe volwassenen dit deden vergeleken wij hun uitkomsten met elkaar. Wanneer we kijken naar Adriaan, dacht 50% van de volwassenen dat hij echt is en de andere 50% dacht van niet. Bij de vijfjarigen was deze verdeling 47% om 47%, met 5% van de kinderen die het niet zeker wisten. Deze verdeling kwam vrijwel geheel overeen. Je kunt dus zeggen dat vijfjarige kinderen Adriaan hetzelfde indelen als dat de volwassenen dit doen. Het is alleen niet geheel eenduidig. Wanneer we kijken naar Prins Carnaval, dan is deze verdeling minder overeenkomstig. Zo dacht 27% van de volwassenen dat Prins Carnaval echt is en 70% dacht van niet. Bij de vijfjarigen was dit 47% om 37%. Bij beide partijen was er ook nog een sprake van onzekerheid, want bij de volwassenen gaf 3% aan het niet zeker te weten tegenover 16% bij de vijfjarigen. Je kunt over Prins Carnaval zeggen dat de meerderheid van de volwassenen wel aangeeft dat hij niet

⁷ Zie tabel 38 op pagina 50 van de bijlagen

echt is, terwijl vijfjarigen hierover vrijwel gelijk verdeeld zijn. Hun onzekerheid over dit personage is tevens opvallend groot.

In de tweede plaats hebben we gekeken naar een verschil in de manier waarop kinderen bekende televisiepersonages categoriseerden ten opzichte van onbekende televisiepersonages. Wij hebben de acht personages hierbij onderverdeeld in twee groepen. De eerste groep bevatte de vier bekende televisiepersonages, Ali B., SpongeBob, Sneeuwwitje en Sinterklaas. De tweede groep bevatte de vier onbekende televisiepersonages, Kiba, Leonore, Manon Thomas en The Monkey King. Bij de vijfjarigen antwoordde 41% volgens de norm als het de bekende televisiepersonages betrof en 65% antwoordde volgens de norm als het de onbekende televisiepersonages betrof (zie tabel 39).

Over het algemeen kan dus gezegd worden dat vijfjarigen fantasiefiguren en onbekende televisiepersonages beter categoriseren dan echte personen en bekende televisiepersonages.

Tabel 39: Categoriseren bekende en onbekende televisiepersonages (vijfjarigen)

	Mean
Bekende televisiepersonages	40,800
Onbekende televisiepersonages	64,475

4.2.2 Resultaten categoriseringstest zevenjarigen

Wanneer we kijken naar de uitkomsten van de categoriseringstest van de zevenjarigen en deze vergelijken met de normantwoorden van de volwassenen, blijkt dat de antwoorden van de kinderen in deze leeftijd in 77% van de gevallen overeenkomen. Verdeeld over alle acht televisiepersonages gaven zij dus in iets meer dan driekwart van de gevallen een volwassen antwoord. Om te achterhalen of er een verschil te constateren was in de manier waarop zevenjarigen echte personen en fantasiefiguren categoriseerden hebben wij ook hier de vijf door ons vastgestelde categorieën gehanteerd. Hierbij hebben wij de vierde en vijfde categorie samengevoegd, omdat het beide fantasiefiguren betrof alleen met een andere verschijningsvorm. In de eerste categorie dacht 100% van de zevenjarigen dat Ali B. echt is en 70% dacht dit ook van Manon Thomas. In totaal antwoordde binnen deze categorie dus

85% van de zevenjarigen volgens de norm⁸. In de tweede categorie dacht 20% van de zevenjarigen dat Leonore niet echt is. Omdat Adriaan in deze categorie wegviel, antwoordden de kinderen in totaal dus in slechts 20% van de gevallen volgens de norm. In de derde categorie antwoordden de zevenjarigen in 40% volgens de norm, daar 40% van deze kinderen dacht dat Sinterklaas niet echt is. In de vierde en vijfde categorie antwoordden 100% van de zevenjarigen dat zowel SpongeBob als Sneeuwwitje niet echt zijn. Voor Kiba is dit 90% en voor The Monkey King 95%. In totaal antwoordden zij in de vierde en vijfde categorie in 96% van de gevallen volgens de norm.

Omdat we ook nu weer wilden weten of er opvallendheden waren tussen de manier waarop kinderen Adriaan en Prins Carnaval categoriseerden en hoe volwassenen dit deden vergeleken wij hun uitkomsten met elkaar. Wanneer we kijken naar Adriaan, dacht 50% van de volwassenen dat hij echt is en de andere 50% dacht van niet. Bij de zevenjarigen was deze verdeling 75% om 25%. De zevenjarigen dachten dus beduidend meer dan de volwassenen dat Adriaan echt is. Wanneer we keken naar Prins Carnaval, dan dacht 27% van de volwassenen dat Prins Carnaval echt is en 70% dacht van niet. Bij de zevenjarigen was dit 50% om 40%, met een onzekerheid van 10%. Je kunt over Prins Carnaval zeggen dat de meerderheid van de volwassenen wel aangeeft dat hij niet echt is, terwijl zevenjarigen hierover nog steeds verdeeld zijn. Hun onzekerheid over dit personage is ook op deze leeftijd nog opvallend groot.

Ook bij de zevenjarigen hebben wij gekeken of er een verschil te constateren was in de manier waarop zij bekende televisiepersonages categoriseerden ten opzichte van onbekende televisiepersonages. Bij de zevenjarigen antwoordde 85% van de kinderen volgens de norm als het de bekende televisiepersonages betrof en 69% van de kinderen antwoordde volgens de norm als het de onbekende televisiepersonages betrof (zie tabel 40).

Tabel 40: Categoriseren bekende en onbekende televisiepersonages (zevenjarigen)

	Mean
Bekende televisiepersonages	85,0000
Onbekende televisiepersonages	68,7500

⁸ Zie tabel 38 op pagina 50 van de bijlagen

Over het algemeen kan dus gezegd worden dat zevenjarigen bekende televisiepersonages vaker correct categoriseren dan onbekende televisiepersonages. Verder viel het op dat de zevenjarigen het meeste moeite hebben met het op een correcte manier categoriseren van echte personen die een rol vertolken.

4.2.3 Resultaten categoriseringstest negenjarigen

Wanneer we kijken naar de uitkomsten van de categoriseringstest van de negenjarigen en deze vergelijken met de normantwoorden van de volwassenen, blijkt dat de antwoorden van de kinderen in deze leeftijd in 86% van de gevallen overeenkomen. Om te achterhalen of er een verschil te constateren was in de manier waarop negenjarigen echte personen en fantasiefiguren categoriseerden hebben wij wederom de vijf door ons vastgestelde categorieën gehanteerd en werden ook nu de vierde en vijfde categorie weer samengevoegd.

In de eerste categorie dacht 100% van de negenjarigen dat Ali B. echt is en 95% dacht dit ook van Manon Thomas. In totaal antwoordde binnen deze categorie dus 97% van de negenjarigen volgens de norm⁹. In de tweede categorie dacht 16% van de negenjarigen dat Leonore niet echt is. Omdat Adriaan in deze categorie wegviel, antwoordden de kinderen in totaal dus in slechts 16% van de gevallen volgens de norm. In de derde categorie antwoordden de negenjarigen in 84% volgens de norm. In de vierde en vijfde categorie antwoordden 100% van de negenjarigen dat zowel SpongeBob als Sneeuwvitje en The Monkey King niet echt zijn. Voor Kiba was dit 95%. In totaal antwoordden zij in de vierde en vijfde categorie in 99% van de gevallen volgens de norm.

Omdat we ook nu weer wilden weten of er opvallendheden waren tussen de manier waarop kinderen Adriaan en Prins Carnaval categoriseerden en hoe volwassenen dit deden vergeleken wij hun uitkomsten met elkaar. Wanneer we kijken naar Adriaan, dacht 50% van de volwassenen dat hij echt is en de andere 50% dacht van niet. Bij de negenjarigen was deze verdeling 58% om 37%, met een onzekerheid van 5%. De uitkomsten van de negenjarigen sloten dus weer meer aan bij die van volwassenen. Er was zowel bij de negenjarigen als bij de volwassenen geen eenduidigheid in hun beantwoording. Wanneer we kijken naar Prins Carnaval, dan dacht 27% van de volwassenen dat Prins Carnaval echt is en 70% dacht van niet. Bij de negenjarigen was dit 84% om 11%, met een onzekerheid van 5%. Je kunt over Prins Carnaval zeggen dat zowel de meerderheid van de volwassenen als de meerderheid van de negenjarigen aangeeft dat hij niet echt is.

⁹ Zie tabel 38 op pagina 50 van de bijlagen

Net als bij de vijf- en zevenjarigen hebben wij ook bij de negenjarigen gekeken of er een verschil te constateren was in de manier waarop zij bekende televisiepersonages categoriseerden ten opzichte van onbekende televisiepersonages. Bij de negenjarigen antwoordde 96% van de kinderen volgens de norm als het de bekende televisiepersonages betrof en 76% van de kinderen antwoordde volgens de norm als het de onbekende televisiepersonages betrof (zie tabel 41). Net als de zevenjarigen categoriseerden de negenjarigen bekende televisiepersonages vaker correct dan onbekende televisiepersonages. Ze hadden echter nog wel steeds moeite met het categoriseren van echte personen die een rol vertolken.

Tabel 41: Categoriseren bekende en onbekende televisiepersonages (negenjarigen)

	Mean
Bekende televisiepersonages	96,0500
Onbekende televisiepersonages	76,3000

4.2.4 Verschillen tussen de leeftijden

Zoals blijkt uit de correlatiecoëfficiënt is leeftijd van invloed op de mate waarin kinderen op een correcte manier verschillende televisiepersonages kunnen indelen ($r = 0,62$; $p < 0,05^{10}$). Hoe ouder kinderen worden, hoe beter zij dus in staat zijn televisiepersonages in te delen in de juiste categorieën.

¹⁰ Zie tabel 66 pagina 88 van de bijlagen

4.2.5 Gebruik onzekerheid door de kinderen

Gedurende de categoriseringstest hadden de kinderen ook bij ieder televisiepersonage de mogelijkheid om aan te geven of zij niet zeker wisten in welke categorie het personage diende te worden ingedeeld.

Tabel 42: Gemiddeld gebruik van de onzekerheidsoptie door kinderen in procenten

	Mean
5 jarigen	6,850
7 jarigen	6,000
9 jarigen	2,640

Over het algemeen hebben de vijfjarigen in 7% van de gevallen antwoord gegeven met ‘niet zeker’. Deze onzekerheid lag vooral bij de personages Ali B. (16%), Prins Carnaval (16%), Leonore (11%) en Manon Thomas (11%). Ook bij Adriaan, Sneeuwvitje en The Monkey King was er enige mate van onzekerheid. Zij werden allen in 5% van de gevallen ingedeeld in de categorie ‘niet zeker’. Alleen over de personages Kiba, SpongeBob en Sinterklaas hadden de vijfjarigen een duidelijke mening, daar zij geen enkele keer zijn ingedeeld in de categorie ‘niet zeker’. Wanneer we kijken naar de zevenjarigen, blijkt dat zij in 6% van de gevallen hebben geantwoord met ‘niet zeker’. Deze onzekerheid lag voor hen bij de personages Prins Carnaval (10%), Kiba (10%), Leonore (15%), Manon Thomas (20%) en The Monkey King (5%). De overige televisiepersonages zijn gewoon ingedeeld in de categorieën ‘echt’ en ‘niet echt’. De negenjarigen hebben in 3% van de gevallen geantwoord met ‘niet zeker’. Dit percentage was beduidend lager dan bij de vijfjarigen en zevenjarigen. Toch waren ook zij onzeker, en dan met name bij de personages Prins Carnaval (5%), Adriaan (5%), Leonore (11%) en Manon Thomas (5%). De overige personages hebben zij weer gewoon ingedeeld in de categorieën ‘echt’ en ‘niet echt’.

Wanneer we kijken naar het totaalbeeld van de onzekerheid zien we dat deze afneemt naarmate de kinderen ouder worden. Tussen de vijfjarigen en de zevenjarigen was dit verschil nog niet erg groot, namelijk 1%. Tussen de zevenjarigen en de negenjarigen liep dit verschil snel op en nam de onzekerheid ineens af met 3%. Wat hierbij opviel was dat met name de onzekerheid rondom de echte personen, al dan niet in een rol, in stand bleef.

De onzekerheid over fantasiefiguren neemt ieder jaar af en is bij negenjarigen niet eens meer aanwezig.

4.3 Eigenschappentest kinderen

Net als bij de categoriseringstest, was ook de norm aan de vragen binnen de eigenschappentest toegekend en konden de uitkomsten van de kinderen hiermee worden vergeleken. De ‘ruwe’ uitkomsten van de eigenschappentest onder deze kinderen staan in de tabellen 43, 44 en 45¹¹ weergegeven. Tabel 46 geeft voor ieder afzonderlijk televisiepersonage weer in hoeverre de kinderen per vraag hebben geantwoord overeenkomstig de vastgestelde norm en tabel 47¹² geeft voor ieder afzonderlijk televisiepersonage weer in hoeverre de kinderen per domein hebben geantwoord overeenkomstig de vastgestelde norm. Tabel 48¹³ tenslotte, geeft per categorie en in totaal weer in hoeverre de kinderen per domein hebben geantwoord overeenkomstig de vastgestelde norm.

Voor al deze tabellen geldt dat er een onderscheid is gemaakt tussen de realiteit en de televisiewereld, daar wij niet alleen wilden weten of de resultaten tussen de leeftijdscategorieën verschilden, maar ook of kinderen de televisiepersonages op een andere manier eigenschappen toekenden wanneer het de realiteit dan wel de televisiewereld betrof. Onderstaand zullen eerst de resultaten per leeftijdscategorie worden besproken met betrekking tot zowel de televisiewereld als de realiteit. Daarna worden de resultaten van de afzonderlijke leeftijdscategorieën met elkaar vergeleken. Vervolgens wordt er gekeken of kinderen de televisiepersonages op een andere manier eigenschappen toekenden wanneer het de televisiewereld dan wel de realiteit betrof. Bij deze analyses zijn de personages behorende tot de twee categorieën echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personen buiten beschouwing gelaten. De resultaten met betrekking tot deze televisiepersonages komen daarna aan bod. Hierbij hebben we de uitkomsten van de kinderen vergeleken met die van de volwassenen, zonder dat hier een norm aan is toegekend. Als laatste combineren wij de eigenschappentest met de categoriseringstest om te achterhalen of kinderen personages die zij als echt betitelden meer eigenschappen toekenden, dan wanneer zij deze in eerste instantie als niet echt betitelden.

¹¹ Zie bijlage 5 op pagina 52-63

¹² Zie bijlage 5 op pagina 68-72

¹³ Zie bijlage 5 op pagina 73

	Beantwoorden overeenkomstig met de norm				Beantwoorden overeenkomstig met de norm	Beantwoorden overeenkomstig met de norm			
	5 jaar	7 jaar	9 jaar	Volwassenen		5 jaar	7 jaar	9 jaar	Volwassenen
Adriaan kan op televisie vertedrig zijn	52.6	95	100	100	Kan Adriaan in het echt vertedrig zijn? (vman*)	36.8	65	68.4	100
Adriaan kan op televisie gewoon niken	52.6	95	100	100	Kan Adriaan in het echt gewoon niken? (vman)	42.1	65	68.4	100
Adriaan kan op televisie een huisdier hebben	42.1	80	94.7	100	Kan Adriaan in het echt een huisdier hebben? (vman)	47.4	70	77.7	100
Adriaan kan op televisie de wereld over reizen in een nacht	31.6	10	31.6	90	Adriaan kan in het echt NIET de wereld over reizen in een nacht	73.7	95	100	100
Adriaan kan op televisie op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn	36.8	10	26.3	90	Adriaan kan in het echt NIET op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn	68.4	90	100	100
Adriaan kan op televisie ouders hebben	31.6	70	73.7	100	Kan Adriaan in het echt ouders hebben? (vman)	-	-	-	-
Wordt Adriaan op televisie elk jaar ouder? (vman*)	52.6	90	89.5	100	Wordt Adriaan in het echt elk jaar ouder? (vman)	-	-	-	-
Adriaan kan op televisie wel eens dromen	21.1	50	57.9	100	Kan Adriaan in het echt wel eens dromen? (vman)	-	-	-	-
Iemand kan Adriaan op televisie aanraken	21.1	50	57.9	100	Kan iemand Adriaan in het echt aanraken? (vman)	78.9	95	94.7	100
Adriaan weet op televisie NIET wat wij denken	89.5	95	100	100	Adriaan weet in het echt NIET wat wij denken	-	-	-	-
Adriaan kan op televisie wel eens met zijn familie eten	47.4	85	68.4	100	Kan Adriaan in het echt wel eens met zijn familie eten? (vman)	-	-	-	-
Adriaan kan op televisie soms slaap nodig hebben	36.8	95	94.7	100	Kan Adriaan in het echt soms slaap nodig hebben? (vman)	-	-	-	-
* Valdoet niet aan norm									
* Valdoet niet aan norm									
SpongeBob kan op televisie vertedrig zijn	47.4	100	100	100	SpongeBob kan in het echt NIET vertedrig zijn	36.8	65	68.4	100
SpongeBob kan op televisie gewoon niken	47.4	95	94.7	100	SpongeBob kan in het echt NIET gewoon niken?	42.1	65	68.4	100
SpongeBob kan op televisie een huisdier hebben	63.2	95	89.5	100	SpongeBob kan in het echt GEEN huisdier hebben?	47.4	70	77.7	100
SpongeBob kan op televisie de wereld over reizen in een nacht	26.3	25	36.8	96.7	SpongeBob kan in het echt NIET de wereld over reizen in een nacht	73.7	95	100	100
SpongeBob kan op televisie op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn	26.3	15	26.3	96.7	SpongeBob kan in het echt NIET op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn	68.4	95	100	100
SpongeBob kan op televisie ouders hebben	31.6	80	89.5	100	SpongeBob kan in het echt GEEN ouders hebben	52.6	70	68.4	100
SpongeBob wordt op televisie NIET elk jaar ouder	57.9	80	89.5	100	SpongeBob wordt in het echt NIET elk jaar ouder	42.1	65	68.4	100
SpongeBob kan op televisie wel eens dromen	52.6	95	84.2	100	SpongeBob kan in het echt NIET dromen	42.1	60	68.4	100
Iemand kan SpongeBob op televisie aanraken? (vman*)	-	-	-	-	Iemand kan SpongeBob in het echt NIET aanraken	42.1	60	68.4	100
Kan SpongeBob op televisie weten wat wij denken? (vman)	36.8	75	78.9	100	SpongeBob weet in het echt NIET wat wij denken	84.2	90	94.7	100
SpongeBob kan op televisie wel eens met zijn familie eten	57.9	75	78.9	100	SpongeBob kan in het echt NIET met zijn familie eten	57.9	75	68.4	100
SpongeBob kan op televisie soms slaap nodig hebben	52.6	90	100	100	SpongeBob kan in het echt GEEN slaap nodig hebben?	52.6	65	68.4	100
* Valdoet niet aan norm									
* Valdoet niet aan norm									
Leonore kan op televisie vertedrig zijn	36.8	95	100	100	Kan Leonore in het echt vertedrig zijn? (vman*)	-	-	-	-
Leonore kan op televisie gewoon niken	36.8	95	100	100	Kan Leonore in het echt gewoon niken? (vman)	-	-	-	-
Leonore kan op televisie een huisdier hebben	36.8	80	89.5	100	Kan Leonore in het echt een huisdier hebben? (vman)	73.3	85	100	100
Kan Leonore op televisie de wereld over reizen in een nacht? (vman*)	-	-	-	-	Leonore kan in het echt NIET de wereld over reizen in een nacht	63.2	90	94.7	100
Kan Leonore op televisie op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn? (vman)	-	-	-	-	Leonore kan in het echt NIET op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn	-	-	-	-
Leonore kan op televisie ouders hebben	36.8	80	84.2	100	Kan Leonore in het echt ouders hebben? (vman)	-	-	-	-
Leonore wordt op televisie elk jaar ouder	47.4	75	63.2	96.7	Wordt Leonore in het echt elk jaar ouder? (vman)	-	-	-	-
Leonore kan op televisie wel eens dromen	36.8	95	84.2	100	Kan Leonore in het echt wel eens dromen? (vman)	-	-	-	-
Iemand kan Leonore op televisie aanraken	21.1	55	63.2	100	Kan iemand Leonore in het echt aanraken? (vman)	-	-	-	-
Leonore weet op televisie NIET wat wij denken	94.7	95	100	100	Leonore weet in het echt NIET wat wij denken	73.7	95	100	100
Leonore kan op televisie wel eens met haar familie eten	36.8	75	78.9	100	Kan Leonore in het echt wel eens met zijn familie eten? (vman)	-	-	-	-
Leonore kan op televisie soms slaap nodig hebben	36.8	95	89.5	100	Kan Leonore in het echt soms slaap nodig hebben? (vman)	-	-	-	-
* Valdoet niet aan norm									
* Valdoet niet aan norm									

Bezitten van eigenschappen op televisie (in procenten)		Antwoorden overeenkomstig met de norm					Bezitten van eigenschappen in de realiteit (in procenten)		Antwoorden overeenkomstig met de norm				
		5 jaar	7 jaar	9 jaar	Volwassenen			5 jaar	7 jaar	9 jaar	Volwassenen		
Sneeuwvrije kan op televisie vertrokken zijn		52,6	100	94,7	100	Sneeuwvrije kan in het echt NIET vertrokken zijn		36,8	60	73,7	100		
Sneeuwvrije kan op televisie gevonden raken		47,4	95	94,7	100	Sneeuwvrije kan in het echt NIET gevonden raken		52,6	65	73,7	100		
Sneeuwvrije kan op televisie een huusdier hebben		26,3	85	100	100	Sneeuwvrije kan in het echt GEEN huusdier hebben		47,4	65	73,7	100		
Sneeuwvrije kan op televisie de wereld over reizen in een nacht		31,6	20	47,4	100	Sneeuwvrije kan in het echt NIET de wereld over reizen in een nacht		84,2	95	100	100		
Sneeuwvrije kan op televisie op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn		26,3	15	31,6	100	Sneeuwvrije kan in het echt NIET op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn		42,1	65	78,9	100		
Sneeuwvrije kan op televisie ouders hebben		47,4	75	89,5	100	Sneeuwvrije kan in het echt GEEN ouders hebben		84,2	60	73,7	100		
Sneeuwvrije wordt op televisie NIET elk jaar ouder		57,9	65	84,2	100	Sneeuwvrije wordt in het echt NIET elk jaar ouder		31,6	60	73,7	100		
Sneeuwvrije kan op televisie wel eens dromen		52,6	85	84,2	100	Sneeuwvrije kan in het echt NIET dromen		52,6	65	73,7	100		
Kan iemand Sneeuwvrije op televisie aantrekken? (vraag*)		-	-	-	-	Iemand kan Sneeuwvrije in het echt NIET aantrekken		36,8	65	78,9	100		
Kan Sneeuwvrije op televisie weten wat wij denken? (vraag)		-	-	-	-	Sneeuwvrije weet in het echt NIET wat wij denken		73,7	95	100	100		
Sneeuwvrije kan op televisie wel eens met haar familie eten		42,1	70	78,9	100	Sneeuwvrije kan in het echt NIET met zijn familie eten		52,6	70	78,9	100		
Sneeuwvrije kan op televisie soms slapen nodig hebben		57,9	95	100	100	Sneeuwvrije kan in het echt GEEN slapen nodig hebben		52,6	60	78,9	100		
* Voldoet niet aan norm													
Manson Thomas kan op televisie vertrokken zijn		36,8	85	94,7	100	Manson Thomas kan in het echt vertrokken zijn		63,2	90	100	100		
Manson Thomas kan op televisie gevonden raken		42,1	90	89,5	100	Manson Thomas kan in het echt gevonden raken		68,4	90	100	100		
Manson Thomas kan op televisie een huusdier hebben		42,1	70	68,4	96,7	Manson Thomas kan in het echt een huusdier hebben		42,1	90	100	100		
Kan Manson Thomas op televisie de wereld over reizen in een nacht? (vraag*)		-	-	-	-	Manson Thomas kan in het echt NIET de wereld over reizen in een nacht		52,6	95	100	100		
Manson Thomas kan op televisie ouders hebben		52,6	75	63,2	100	Manson Thomas kan in het echt NIET op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn		68,4	85	89,5	100		
Manson Thomas wordt op televisie elk jaar ouder		52,6	80	68,4	100	Manson Thomas wordt in het echt elk jaar ouder		57,9	85	100	100		
Manson Thomas kan op televisie wel eens dromen		42,1	85	68,4	100	Manson Thomas kan in het echt wel eens dromen		68,4	90	100	100		
Iemand kan Manson Thomas op televisie aantrekken		15,8	35	78,9	100	Iemand kan Manson Thomas in het echt aantrekken		68,4	70	94,7	100		
Manson Thomas weet op televisie NIET wat wij denken		78,9	95	100	100	Manson Thomas weet in het echt NIET wat wij denken		73,7	90	100	100		
Manson Thomas kan op televisie wel eens met haar familie eten		36,8	75	68,4	100	Manson Thomas kan in het echt wel eens met haar familie eten		47,4	95	94,7	100		
Manson Thomas kan op televisie soms slapen nodig hebben		36,8	95	89,5	100	Manson Thomas kan in het echt soms slapen nodig hebben		52,6	95	100	100		
* Voldoet niet aan norm													
The Monkey King kan op televisie vertrokken zijn		47,4	90	94,7	100	The Monkey King kan in het echt NIET vertrokken zijn		57,9	60	68,4	100		
The Monkey King kan op televisie gevonden raken		42,1	85	94,7	100	The Monkey King kan in het echt NIET gevonden raken		47,4	60	78,9	100		
The Monkey King kan op televisie een huusdier hebben		26,3	70	73,7	100	The Monkey King kan in het echt GEEN huusdier hebben		63,2	70	73,7	100		
The Monkey King kan op televisie de wereld over reizen in een nacht		26,3	25	52,6	100	The Monkey King kan in het echt NIET de wereld over reizen in een nacht		73,7	85	100	100		
The Monkey King kan op televisie op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn		31,6	30	36,8	96,7	The Monkey King kan in het echt NIET op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn		68,4	70	94,7	100		
The Monkey King kan op televisie ouders hebben		47,4	75	78,9	100	The Monkey King kan in het echt GEEN ouders hebben		42,1	65	78,9	100		
The Monkey King wordt op televisie NIET elk jaar ouder		42,1	75	78,9	100	The Monkey King wordt in het echt NIET elk jaar ouder		36,8	55	63,2	100		
The Monkey King kan op televisie wel eens dromen		42,1	90	84,2	100	The Monkey King kan in het echt NIET dromen		42,1	65	68,4	100		
Kan iemand The Monkey King op televisie aantrekken? (vraag*)		-	-	-	-	Iemand kan The Monkey King in het echt NIET aantrekken		36,8	70	73,7	100		
Kan The Monkey King op televisie weten wat wij denken? (vraag)		-	-	-	-	The Monkey King weet in het echt NIET wat wij denken		68,4	85	100	100		
The Monkey King kan op televisie wel eens met zijn familie eten		47,4	60	68,4	100	The Monkey King kan in het echt NIET met zijn familie eten		57,9	65	73,7	100		
The Monkey King kan op televisie soms slapen nodig hebben		57,9	90	84,2	100	The Monkey King kan in het echt GEEN slapen nodig hebben		52,6	55	63,2	100		
* Voldoet niet aan norm													

	Bezitten van eigenschappen op televisie (in procenten)				Volvassenen	Bezitten van eigenschappen in de realiteit (in procenten)				Volvassenen
	5 jaar	7 jaar	9 jaar			5 jaar	7 jaar	9 jaar		
Sinterklaas kan op televisie voordructig zijn	36,8	85	94,7	100						
Sinterklaas kan op televisie gewond raken	36,8	95	94,7	100	Kan Sinterklaas in het echt gewond raken? (vnan)					
Sinterklaas kan op televisie een huissler hebben	21,1	80	84,2	100	Kan Sinterklaas in het echt een huissler hebben? (vnan)					
Sinterklaas kan op televisie de wereld over reizen in een nacht	31,6	10	31,6	100	Sinterklaas kan in het echt NIET de wereld over reizen in een nacht	63,2	75	100	100	
Sinterklaas kan op televisie op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn	21,1	20	36,8	100	Sinterklaas kan in het echt NIET op verschillende plaatsen tegelijkertijd zijn	68,4	80	78,9	100	
Kan Sinterklaas op televisie ouders hebben? (vnan*)					Sinterklaas kan in het echt GEEK ouders hebben	57,9	35	31,6	93,3	
Wordt Sinterklaas op televisie elk jaar ouder? (vnan)					Wordt Sinterklaas in het echt elk jaar ouder? (vnan)					
Sinterklaas kan op televisie wel eens dromen	57,9	90	84,2	100	Kan Sinterklaas in het echt wel eens dromen? (vnan)					
Lemend kan Sinterklaas op televisie aantreken	15,8	45	68,4	100	Kan iemand Sinterklaas in het echt aantreken? (vnan)					
Kan Sinterklaas op televisie werken wat wij denken? (vnan)					Sinterklaas weet in het echt NIET wat wij denken	68,4	55	100	100	
Sinterklaas kan op televisie wel eens met zijn familie eten	36,8	80	57,9	96,7	Kan Sinterklaas in het echt wel eens met zijn familie eten? (vnan)					
Sinterklaas kan op televisie soms slaap nodig hebben	36,8	90	100	100	Kan Sinterklaas in het echt soms slaap nodig hebben? (vnan)					

* Voldoet niet aan norm

* Voldoet niet aan norm

Tabel 49: Eigenschappentest per categorie zonder het weglaten van de normantwoorden (in procenten)

Categorie	Televisie			Realiteit		
	5 jaar	7 jaar	9 jaar	5 jaar	7 jaar	9 jaar
Echte personen*	42,9	77,3	81,8	61,4	90,3	98,5
Fantasie- figuren**	46,2	73,4	78,0	49,8	70,1	77,7
Totaal	45,1	74,7	79,3	53,7	76,8	84,6

* Onder de categorie echte personen vallen Ali B. en Manon Thomas

** Onder de categorie fantasiefiguren vallen Kiba, Sneeuwwitje, SpongeBob en The Monkey King

4.3.1 Resultaten eigenschappentest vijfjarigen

Televisiewereld

Wanneer we in de eerste plaats kijken naar de uitkomsten van de eigenschappentest van de vijfjarigen en deze vergelijken met de normantwoorden van de volwassenen, blijkt dat de antwoorden van de kinderen in deze leeftijd in slechts 45% van de gevallen overeenkomen wanneer het de televisiewereld betreft. Verdeeld over zes televisiepersonages gaven zij dus in minder dan de helft van de gevallen een volwassen antwoord. Om te achterhalen of er een verschil te constateren was in de manier waarop vijfjarigen eigenschappen toekenden aan de verschillende ‘soorten’ televisiepersonages wanneer het de televisiewereld betrof, vergeleken we de resultaten behorende tot de afzonderlijke categorieën met elkaar.

Omdat de categorieën echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personen wegvielen, bleven alleen de echte personen die geen rol vertolken, de fantasiefiguren met een menselijk uiterlijk die zowel menselijke als fantasie eigenschappen kunnen bezitten en de fantasiefiguren met een onmenselijk uiterlijk die zowel menselijke als fantasie eigenschappen kunnen bezitten over. Hierbij hebben we de vierde en vijfde categorie samengevoegd, omdat het beide fantasiefiguren betrof alleen met een andere verschijningsvorm. Uiteindelijk vergeleken we de resultaten van de kinderen met betrekking tot de echte personen die geen rol vertolken en de fantasiefiguren.

Wanneer we vervolgens kijken naar de echte personen die geen rol vertolken op televisie, zien we dat de kinderen in 43% van de gevallen de juiste eigenschappen toekenden aan de televisiepersonages binnen deze categorie. Wat betreft de fantasiefiguren deden kinderen dit in 46% van de gevallen op een correcte manier.

Om tenslotte nog te achterhalen of er een verschil te constateren was in de manier waarop vijfjarigen eigenschappen toekenden met betrekking tot de vier afzonderlijke domeinen waarin de eigenschapvragen zijn opgedeeld, te weten fysiek, mentaal, biologisch en sociaal, vergeleken we ook hier de resultaten behorende tot de afzonderlijke categorieën met elkaar. We zagen dan dat de vijfjarigen het beste eigenschappen toekenden die behoren tot de domeinen biologisch en mentaal¹⁴.

Realiteit

Wanneer we kijken naar de uitkomsten van de eigenschappentest van de vijfjarigen met betrekking tot de realiteit en deze vergelijken met de normantwoorden van de volwassenen, dan blijkt dat de antwoorden van de kinderen in deze leeftijd in 54% van de gevallen overeenkomen. Verdeeld over zes televisiepersonages gaven zij dus in iets meer dan de helft van de gevallen een volwassen antwoord. De hoogte van dit percentage werd voornamelijk positief beïnvloed door de resultaten van de kinderen in de categorie echte personen die geen rol vertolken. Hier kenden kinderen namelijk in 61% van de gevallen de juiste eigenschappen toe aan de personages behorende tot deze categorie. Met name de eigenschappen die behoren tot het mentale domein kenden zij correct toe. Wat betreft de fantasiefiguren kenden de kinderen in 50% van de gevallen de eigenschappen op een correcte manier toe en dan met name binnen het fysieke domein¹⁵.

4.3.2 Resultaten eigenschappentest zevenjarigen

Televisiewereld

Wanneer we kijken naar de uitkomsten van de eigenschappentest van de zevenjarigen en deze vergelijken met de normantwoorden van de volwassenen, blijkt dat de antwoorden van de kinderen in deze leeftijd in 75% van de gevallen overeenkomen wanneer het de televisiewereld betreft. Verdeeld over zes televisiepersonages gaven zij dus in driekwart van de gevallen een volwassen antwoord. De verdeling van de resultaten binnen de afzonderlijke categorieën lag hierbij als volgt. In de categorie echte personen die geen rol vertolken kenden de zevenjarigen in 77% van de gevallen de juiste eigenschappen toe aan de personages behorende tot deze categorie. Met name binnen de domeinen mentaal en biologisch deden de kinderen dit zeer correct. Wat betreft de fantasiefiguren kenden de kinderen in 73% van de

¹⁴ Zie tabel 48 op pagina 73 van de bijlagen

¹⁵ Zie tabel 48 op pagina 73 van de bijlagen

gevallen de eigenschappen op een correcte manier toe en ook hier met name binnen het mentale en biologische domein¹⁶.

Realiteit

Wanneer we kijken naar de uitkomsten van de eigenschappentest van de zevenjarigen met betrekking tot de realiteit en deze vergelijken met de normantwoorden van de volwassenen, blijkt dat de antwoorden van de kinderen in deze leeftijd in 77% van de gevallen overeenkomen. Verdeeld over zes televisiepersonages gaven zij dus in meer dan driekwart van de gevallen een volwassen antwoord. De hoogte van dit percentage werd voornamelijk positief beïnvloed door de resultaten van de kinderen in de categorie echte personen die geen rol vertolken. Hier kenden kinderen namelijk in 90% van de gevallen de juiste eigenschappen toe aan de personages behorende tot deze categorie en deden dit voornamelijk op de juiste manier binnen het biologische domein. Wat betreft de fantasiefiguren kenden de kinderen in 70% van de gevallen de eigenschappen op een correcte manier toe, maar hier presteerden zij het best binnen het fysieke domein¹⁷.

4.3.3 Resultaten eigenschappentest negenjarigen

Televisiewereld

Wanneer we kijken naar de uitkomsten van de eigenschappentest van de negenjarigen en deze vergelijken met de normantwoorden van de volwassenen, blijkt dat de antwoorden van de kinderen in deze leeftijd in 79% van de gevallen overeenkomen wanneer het de televisiewereld betreft. Verdeeld over zes televisiepersonages gaven zij dus in ruim driekwart van de gevallen een volwassen antwoord. De verdeling van de resultaten binnen de afzonderlijke categorieën lag hierbij als volgt. In de categorie echte personen die geen rol vertolken kenden de negenjarigen in 82% van de gevallen de juiste eigenschappen toe aan de personages behorende tot deze categorie. Met name binnen de domeinen mentaal en biologisch deden de kinderen dit zeer correct. Wat betreft de fantasiefiguren kenden de kinderen in 78% van de gevallen de eigenschappen op een correcte manier toe en ook hier wederom voornamelijk binnen het mentale en biologische domein¹⁸.

¹⁶ Zie tabel 48 op pagina 73 van de bijlagen

¹⁷ Zie tabel 48 op pagina 73 van de bijlagen

¹⁸ Zie tabel 48 op pagina 73 van de bijlagen

Realiteit

Wanneer we vervolgens kijken naar de uitkomsten van de eigenschappentest van de negenjarigen met betrekking tot de realiteit en deze vergelijken met de normantwoorden van de volwassenen, blijkt dat de antwoorden van de kinderen in deze leeftijd in 85% van de gevallen overeenkomen. De hoogte van dit percentage werd voornamelijk positief beïnvloed door de resultaten van de kinderen in de categorie echte personen die geen rol vertolken. Hier kenden kinderen namelijk in 99% van de gevallen de juiste eigenschappen toe aan de personages behorende tot deze categorie en deden dit binnen het mentale domein zelfs in alle gevallen correct. Wat betreft de fantasiefiguren kenden de kinderen in 78% van de gevallen de eigenschappen op een correcte manier toe, maar hier presteerden zij het best binnen het fysieke domein.

4.3.4 Verschillen tussen de leeftijden

Zoals blijkt uit de is leeftijd van invloed op de mate waarin kinderen op een correcte manier eigenschappen toekennen aan de televisiepersonages, zowel wanneer het de televisiewereld als de realiteit betreft ($r = 0,67$; $p < 0,05^{19}$).

Naarmate kinderen worden, des te beter zij de eigenschappen bij de verschillende televisiepersonages op een correcte manier toekennen.

4.3.5 Televisiewereld versus realiteit

In deze paragraaf willen we vaststellen of kinderen op een andere manier eigenschappen toekenden aan de televisiepersonages wanneer het de televisiewereld dan wel de realiteit betrof. Nu was het echter zo dat er in de realiteit geen enkele vraag was uitgevallen bij de televisiepersonages behorende tot de categorieën echte personen die geen rol vertolken, fantasiefiguren met een menselijk uiterlijk die zowel menselijke als fantasie eigenschappen kunnen bezitten en fantasiefiguren met een onmenselijk uiterlijk die zowel menselijke als fantasie eigenschappen kunnen bezitten, maar in de televisiewereld wel. Om deze twee ‘werelden’ met elkaar te kunnen vergelijken en een scheve verdeling uit de weg te gaan dienden wij de vragen die in de televisiewereld zijn weggevallen ook in de realiteit buiten beschouwing te laten.

Tabel 49²⁰ geeft voor de zes televisiepersonages behorende tot de categorieën echte mensen die geen rol vertolken, fantasiefiguren met een menselijk uiterlijk die zowel menselijke als

¹⁹ Zie tabel 66 op pagina 88

fantasie eigenschappen kunnen bezitten en fantasiefiguren met een onmenselijk uiterlijk die zowel menselijke als fantasie eigenschappen kunnen bezitten weer in hoeverre de kinderen in totaal hebben geantwoord overeenkomstig de vastgestelde norm, met betrekking tot zowel de televisiewereld als de realiteit. Hierbij worden alle fantasiefiguren tot één categorie gerekend. Wanneer we kijken naar het totaalbeeld van alle zes de televisiepersonages, zien we dat vijfjarigen in 44% van de gevallen de juiste eigenschappen toekenden aan deze personages wanneer het ging om de televisiewereld. Voor zevenjarigen en negenjarigen lag dit percentage op respectievelijk 75% en 83%. Wanneer we kijken naar ditzelfde totaalbeeld, maar dan met betrekking tot de realiteit, waren deze percentages 53%, 76% en 84%.

Ondanks dat de verschillen klein zijn, kunnen we aan de hand van deze gegevens zeggen dat de kinderen in ons onderzoek over het algemeen beter in staat zijn op een juiste manier eigenschappen toe te kennen wanneer het de realiteit betreft. Toch is dit patroon niet voor beide categorieën geldig. Wanneer we namelijk kijken naar tabel 49 zien we dat de vijfjarigen de echte personen die geen rol vertolken in 43% van de gevallen de juiste eigenschappen toekenden wanneer het de televisiewereld betrof. De zevenjarigen deden dit in 77% van de gevallen en bij de negenjarigen lag dit percentage op 82%. Wanneer we vervolgens naar dezelfde categorie kijken, maar dan met betrekking tot de realiteit zijn deze percentages respectievelijk 61%, 90% en 99%. We kunnen dus zeggen dat de kinderen in ons onderzoek de echte personen die geen rol vertolken op een juistere manier eigenschappen toekennen wanneer het de realiteit betreft, dan wanneer het gaat om de televisiewereld. Dit komt overeen met het algemene beeld. Toch kan over de fantasiefiguren het tegenovergestelde gezegd worden. Hier kenden de vijfjarigen in 45% van de gevallen de juiste eigenschappen toe wanneer het om de televisiewereld ging. De zevenjarigen deden dit in 73% van de gevallen correct en voor de negenjarigen lag dit percentage op 83%. Wanneer we nu naar dezelfde categorie kijken, maar dan met betrekking tot de realiteit, zijn deze percentages respectievelijk 49%, 68% en 76%. Bij de fantasiefiguren zien we dus dat kinderen beter in staat zijn hen de juiste eigenschappen toe te kennen wanneer het de televisiewereld betreft, dan wanneer het gaat om de realiteit.

4.3.6 Echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personages

Zoals reeds eerder vermeld hadden de volwassenen bij het toekennen van de eigenschappen moeite met vier televisiepersonages, te weten Adriaan, Leonore, Prins Carnaval en Leonore.

²⁰ Zie bijlage 5 op pagina 74

Hierdoor kon bij deze personages aan een groot aantal vragen met betrekking tot de realiteit geen norm worden toegekend. Om te achterhalen of kinderen ook moeite hadden met het toekennen van eigenschappen aan deze televisiepersonages, dienden we de uitkomsten van de eigenschappentest van de kinderen omtrent deze personages te vergelijken met de ‘ruwe’ uitkomsten van de volwassenen. Met het toekennen van eigenschappen aan deze zelfde personages, maar dan met betrekking tot de televisiewereld, hadden de volwassenen veel minder moeite. Zo viel bij Adriaan maar één vraag uit, bij Leonore en Prins Carnaval waren dit twee vragen en bij Sinterklaas waren dit drie vragen. We hebben in de analyse van deze personages met betrekking tot de televisiewereld dan ook wel gebruik gemaakt van de resultaten van de kinderen afgezet tegen de norm.

Televisiewereld

Met betrekking tot de televisiewereld kon aan het merendeel van de eigenschapvragen behorende tot de personages Adriaan, Prins Carnaval, Leonore en Sinterklaas geen norm worden toegekend en zien we in tabel 46 de resultaten met betrekking tot deze vragen. Daar we tot nu toe deze echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personages buiten beschouwing hebben gelaten in het berekenen van de gemiddelde prestaties behorende tot de afzonderlijke leeftijdscategorieën, nemen we nu de resultaten behorende tot deze personages wel mee. Voor de vijfjarigen komen we dan op een percentage van 43%. Dit betekent dat de vijfjarigen verdeeld over alle tien de televisiepersonages in minder dan de helft van de gevallen een volwassen antwoord heeft gegeven. Voor de zevenjarigen geldt dat zij dit in 74% van de gevallen correct deden en de negenjarigen kenden de eigenschappen in 79% van de gevallen op de juiste manier toe. Om te achterhalen hoe de kinderen presteren ten opzichte van deze gemiddelden in de twee categorieën echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personen zullen wij deze nu afzonderlijk van elkaar bespreken.

Wanneer we kijken naar Prins Carnaval dan zien we dat de vijfjarigen in 40% van de gevallen de juiste eigenschappen toekenden aan dit evenement gerelateerde personage. Voor de zevenjarigen geldt dat zij dit in 71% van de gevallen correct deden en dit percentage lag voor de negenjarigen op 75%. We zien dus dat de kinderen dit personage eigenschappen toekennen op een manier die ongeveer overeenkomt met de prestaties behorende tot het gemiddelde van de gehele leeftijdscategorie. Ditzelfde geldt ook voor Adriaan. Hier zagen we dat de vijfjarigen in 45% van de gevallen de juiste eigenschappen toekende. Voor de zevenjarigen geldt dat zij dit in 71% van de gevallen correct deden en dit percentage lag voor

de negenjarigen op 76%. Wanneer we naar Sinterklaas kijken zien we dat de kinderen in alle leeftijden iets onder het gemiddelde presteerden. Zo wisten de vijfjarigen in 33% van de gevallen de juiste eigenschappen toe te kennen aan dit evenement gerelateerde personage. Voor de zevenjarigen geldt dat zij dit in 66% van de gevallen correct deden en dit percentage lag voor de negenjarigen op 73%. Voor Leonore geldt echter weer dat de kinderen juist boven gemiddeld presteerden, met een percentage van 42% voor de vijfjarigen, 84% voor de zevenjarigen en 85% voor de negenjarigen. Voor alle personages geldt wel dat de kinderen hen naarmate zij ouder worden op een steeds correctere manier eigenschappen gaan toekennen, maar er blijft nog altijd een verschil ten opzichte van de volwassenen te constateren.

Realiteit

Wanneer we de uitkomsten van de eigenschappentest van de kinderen naast de ‘ruwe’ uitkomsten van de volwassenen leggen valt bij Prins Carnaval op dat de uitkomsten van de vijfjarigen vrijwel identiek zijn aan die van de volwassenen. Zij hadden dus net als de volwassenen moeite met het toekennen van eigenschappen aan Prins Carnaval. Wanneer we naar de uitkomsten van de zevenjarigen kijken zien we dat zij al veel eenduidiger zijn in het toekennen van eigenschappen. Van de vragen waaraan bij de volwassenen geen norm kon worden toegekend, scoorden zij bij vier vragen wel boven de 90%²¹. Opvallender waren echter de negenjarigen. Zij waren het bij alle vragen waarover de volwassenen het niet eens konden worden wel eens en scoorden bij alle vragen boven de 90%. Je kunt dus zeggen dat de vijfjarigen evenveel moeite hadden met het toekennen van eigenschappen aan Prins Carnaval als de volwassenen. Dit neemt echter af naarmate de kinderen ouder worden, met als uiteindelijk resultaat dat de negenjarigen in alle gevallen in staat zijn op een eenduidige manier eigenschappen toe te kennen aan Prins Carnaval.

Wanneer we kijken naar Adriaan zien we dat de vijfjarigen meer moeite hadden met het toekennen van eigenschappen dan de volwassenen. De percentages waren bij vrijwel alle vragen ongeveer fiftyfifty verdeeld. Bij de zevenjarigen en negenjarigen zien we al een veel eenduidigere manier van eigenschappen toekennen. Bij beide leeftijden antwoordden de kinderen vrijwel identiek en waren ze het meer met elkaar eens dan de volwassenen. Ze scoorden echter nog bij vrijwel alle vragen net onder de 90% grens.

²¹ Zie tabel 46 op pagina 64-67 van de bijlagen

Wanneer we kijken naar Leonore zien we dat de vijfjarigen nog wel moeite hadden met het toekennen van eigenschappen aan dit televisiepersonage. Toch waren zij al eenduidiger in hun beantwoording dan de volwassenen. Opvallend waren echter de uitkomsten van de zevenjarigen en negenjarigen. Zij waren zo eenduidig in hun beantwoording dat zij bij alle vragen waaraan bij de volwassenen geen norm kon worden toegekend wel boven de 90% scoorden. Zij hadden dus totaal geen moeite meer met het toekennen van eigenschappen aan Leonore.

Tot nu toe is het zo dat naarmate de kinderen ouder worden zij steeds eenduidiger worden in het toekennen van eigenschappen aan Prins Carnaval, Adriaan en Leonore. Vaak scoorden zij zelfs beter dan de volwassenen. Hierbij dient wel vermeld te worden dat de kinderen en volwassenen het bij alle vragen wel steeds eens zijn over het antwoord dat de voorkeur verdient. Hiermee bedoelen we dat de kinderen en volwassenen het wel eens zijn dat de personages de eigenschappen in het echt wel kunnen bezitten of juist niet. Wanneer we nu kijken naar Sinterklaas zien we dat dit voor dit personage juist niet opgaat. In alle leeftijden antwoordden de kinderen op vrijwel iedere vraag op een tegenovergestelde manier dan de volwassenen. Waar volwassenen zeiden dat Sinterklaas in het echt niet over het merendeel van de eigenschappen kan bezitten, zeiden de kinderen juist van wel. Met name de zevenjarigen waren hier het stelligst in, daar zij het meest eenduidig waren in hun beantwoording. Echter nog opvallender was dat degenen die nog op de meest volwassen manier eigenschappen toekenden aan Sinterklaas, de vijfjarigen waren. Dit terwijl je juist zou verwachten dat hun resultaten het meest zouden afwijken, daar zij vaak nog geloven in het bestaan van de Sint en volwassenen weten dat hij niet bestaat.

Totaalbeeld

Wanneer we teruggaan naar de vraag of kinderen evenveel moeite hebben met het toekennen van eigenschappen aan de personages behorende tot de categorieën echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personen kunnen we zeggen dat dit niet zo is. Sterker nog, wanneer we kijken naar de realiteit zijn de kinderen vaak veel eenduidiger in het toekennen van de eigenschappen aan deze personages dan de volwassenen. Ook wanneer het de televisiewereld betrof zagen we dat kinderen niet veel beter of slechter scoorden dan dat zij doen bij het toekennen van eigenschappen aan de personages behorende tot de overige categorieën.

4.3.7 Eigenschappentest gecombineerd met categoriseringstest

Sharon & Woolley (2004) noemen in hun onderzoek dat kinderen vaak eerder in staat zijn verschillen te herkennen tussen echte personen en fantasiefiguren gebaseerd op hun mogelijkheden en eigenschappen, dan dat zij hen op een juiste manier betitelen in de zin van echt of onecht. Dit zou dus betekenen dat de kinderen in ons onderzoek beter zouden moeten scoren bij de eigenschappentest dan dat zij dit doen bij de categoriseringstest. Wanneer wij nu kijken naar de prestaties van onze respondenten met betrekking tot deze twee metingen en de uitkomsten met elkaar vergelijken, zien wij dat de vijfjarigen in 53% van de gevallen de door ons geselecteerde televisiepersonages op de juiste manier categoriseerden. Wanneer we vervolgens kijken naar de manier waarop zij deze personages eigenschappen toekenden blijkt dat zij dit in 43% van de gevallen op de juiste manier deden wanneer het de televisiewereld betrof en in 54% wanneer het ging om de realiteit. Wanneer we ditzelfde deden voor de zevenjarigen zien wij dat 77% van hen op de juiste manier categoriseerden en in 74% van de gevallen op de juiste manier eigenschappen toekenden wanneer het de televisiewereld betrof en in 77% wanneer het ging om de realiteit. Voor de negenjarigen geldt dat 86% van hen op de juiste manier categoriseerden en in 79% van de gevallen op de juiste manier eigenschappen toekenden wanneer het de televisiewereld betrof en in 85% wanneer het ging om de realiteit. We kunnen dus stellen dat de kinderen in ons onderzoek bij beide testen ongeveer gelijk presteerden.

Een uitkomst die wij echter wel verwachten is dat wanneer kinderen een televisiepersonage in de eerste plaats hebben gecategoriseerd als 'echt' zij deze in totaal ook meer eigenschappen zullen toekennen. Dit denken wij omdat we verwachten dat de kinderen deze personages dan niet alleen in de televisiewereld eigenschappen toekennen, maar ook in het echte leven. In tabel 50²² kunnen we aflezen hoe vaak kinderen een bepaalde eigenschap toekenden aan de afzonderlijke televisiepersonages in relatie tot de manier waarop zij het personage hebben gecategoriseerd met betrekking tot de televisiewereld. In tabel 51²³ staat ditzelfde weergegeven, maar dan met betrekking tot de realiteit en zijn beide werelden samengevoegd. Wat we zagen is dat onze verwachting alleen bij de televisiepersonages Ali B., Adriaan, Leonore en Manon Thomas werd bevestigd. Alleen deze personages kregen meer eigenschappen toegekend wanneer ze in eerste instantie waren betiteld als echt, dan wanneer ze waren betiteld als onecht. Voor alle andere door ons geselecteerde televisiepersonages geldt dat zij juist meer eigenschappen toebedeeld kregen wanneer ze in

²² Zie bijlage 5 op pagina 75 van de bijlagen

²³ Zie bijlage 5 op pagina 76 van de bijlagen

eerste instantie waren betiteld als onecht. Wat hierbij met name opviel waren alle fantasiefiguren. Zo had een meerderheid van de kinderen wel gezegd dat deze fantasiefiguren niet echt zijn, maar ze kenden de personages toch nog opvallend veel eigenschappen toe in de realiteit. Dit viel ons echter gedurende het praktijkonderzoek al op. Om een voorbeeld te geven, zo zei Hugo (7) vol overtuiging dat SpongeBob niet echt is. Toen we hem echter vroegen of SpongeBob in het echt gewond kon raken antwoordde hij: ‘Ja natuurlijk. Als er op de set een lamp naar beneden komt vallen dan kan hij wel gewond raken ja’. Ook werden wij regelmatig vragend aangekeken, omdat de kinderen dachten dat wij niet helemaal wijs waren. Zo wist Sanne (7) wel meteen te vertellen dat Kiba niet echt was, maar op de vraag of hij in het echt een huisdier kon hebben antwoordde ze vrij kortaf: ‘Ja dat zie je toch. Hij heeft toch een hond op dat plaatje’.

Wanneer we kijken naar de overige personages, dus Ali B., Prins Carnaval, Adriaan, Leonore, Manon Thomas en Sinterklaas, dan kunnen we zelfs zeggen dat wanneer zij betiteld waren als niet echt zij zelfs meer eigenschappen kregen toegekend in de realiteit dan op televisie. Verder geldt voor vrijwel alle personages waarvan de kinderen zeiden dat zij echt zijn, dat zij ook meer eigenschappen kregen toegekend in de realiteit dan op televisie. Uitzondering hierbij was alleen Kiba. Hij kon op televisie meer als in het echt.

4.4 Fantasie-oriëntatie kinderen

Om te kunnen bepalen wat de hoogte van de fantasie-oriëntatie is van ieder afzonderlijk kind binnen ons onderzoek hebben wij gebruik gemaakt van drie reeds bestaande fantasie-oriëntatie metingen afkomstig uit eerder onderzoek. Voor het eerste onderdeel, het Impersonation Interview van Taylor & Carlson (1997), konden de kinderen maximaal drie punten verdienen. Voor het tweede onderdeel, het Imaginary Companion Interview van Taylor & Carlson (1997), konden de kinderen maximaal één punt verdienen. En voor het derde onderdeel, the Imaginative Play Disposition van Singer (1973), konden de kinderen maximaal vier punten verdienen. In totaal konden de kinderen bij de hele fantasie-oriëntatie test dus maximaal acht punten scoren. Bij het bespreken van de resultaten maken we gebruik van de uitkomsten van de complete fantasie-oriëntatie meting.

4.4.1. Resultaten fantasie-oriëntatie meting

Allereerst hebben we bepaald wat de gemiddelde fantasie-oriëntatie was voor alle kinderen. Het gemiddelde van de fantasie-oriëntatie test bij de 58 kinderen in alle leeftijdsgroepen lag op 3,3 punten en de mediaan op 3,5 punten. Om kinderen te kwalificeren als hoog of laag

was het nodig een grens te trekken. Omdat er een duidelijke scheiding te constateren was rond de mediaan en Sharon & Woolley (2004) ook in hun onderzoek gebruik hebben gemaakt van de mediaan, hebben ook wij besloten om te werken met deze centrummaat.

Dit hield in dat we alle kinderen die onder de mediaan scoorden hebben gekwalificeerd als lage fantasie-oriëntatie en alle kinderen die op of boven de mediaan scoorden hebben gekwalificeerd als hoge fantasie-oriëntatie. Uit tabel 54 valt op te maken dat in ons onderzoek in totaal 27 kinderen een lage fantasie-oriëntatie hebben gekregen tegenover 31 kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie.

Tabel 52: Rekenkundig gemiddelde, modus en mediaan fantasie-oriëntatie (alle leeftijden)

N	Valid	58
	Missing	0
Mean		3,336
Median		3,500
Mode		3,5
Std. Deviation		1,3681

Tabel 54: Verdeling fantasie-oriëntatie naar leeftijd

			Leeftijd			Totaal
			5 jaar	7 jaar	9 jaar	
Fantasie Oriëntatie	Lage FO	Aantal	12	7	8	27
		% naar leeftijd	63,2%	35,0%	42,1%	46,6%
	Hoge FO	Aantal	7	13	11	31
		% naar leeftijd	36,8%	65,0%	57,9%	53,4%
Totaal	Aantal	19	20	19	58	
	% naar leeftijd	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

4.4.2. Fantasie-oriëntatie naar leeftijd

In tabel 54 staat de fantasie-oriëntatie opgesplitst naar de drie leeftijdsgroepen. Uit de tabel valt af te lezen dat bij de vijfjarigen twaalf kinderen een lage fantasie-oriëntatie (63%) hadden en zeven kinderen een hoge fantasie-oriëntatie (37%). Bij de zevenjarigen hadden zeven kinderen een lage fantasie-oriëntatie (35%) en dertien kinderen een hoge fantasie-oriëntatie (65%). Bij de negenjarigen waren er acht kinderen met een lage fantasie-oriëntatie (42%) tegenover elf kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie (58%).

Alleen bij de vijfjarigen waren er meer kinderen met een lage fantasie-oriëntatie dan kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie. Bij de zeven- en negenjarigen waren

verhoudingsgewijs meer kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie ten opzichte van kinderen met een lage fantasie-oriëntatie. Dit was een verrassende uitkomst, daar in de reeds bestaande literatuur over dit onderwerp naar voren kwam dat de fantasie-oriëntatie afneemt naarmate kinderen ouder worden. Opvallend genoeg hadden binnen ons onderzoek nu juist de negenjarigen de meeste fantasievriendjes. Twee jongens vertelden ons nagenoeg hetzelfde verhaal over de voordelen van het hebben van zo'n fantasievriendje. Zo zei Jasper (9 jaar): 'Mijn vriendje heet Jan en hij is net als ik negen jaar. Ik vind Jan zo leuk omdat we op school altijd in de rij moeten lopen als we gaan gymmen of zwemmen en als ik dan niemand heb om naast te lopen, loopt Jan naast me.' Damian (9) vertelde ons: 'Mijn vriendje heet Guus en is ook negen jaar. Guus is leuk omdat je samen sterk bent en ook omdat we van de juf altijd met zijn tweeën in de rij moeten lopen. Als ik dan niemand heb komt Guus naast me lopen.'

Toen we alle leeftijdsgroepen samenvoegden bleek dat er in totaal meer kinderen waren met een hoge fantasie-oriëntatie (53%) dan kinderen met een lage fantasie-oriëntatie (47%). We hebben echter geen significant verband kunnen aantonen tussen de leeftijd en de fantasie-oriëntatie van de kinderen ($r = 0,06$; $p > 0,05^{24}$).

4.4.3. Fantasie-oriëntatie afgezet tegen de categoriseringstest

Tabel 55: Categoriseringstest (genormeerd) en fantasie-oriëntatie (in procenten)

Personage	Categorisering test (genormeerd)		
	lage fo (n = 27)	hoge fo (n= 31)	Totaal (N = 58)
Ali B.	75,9	90,3	83,6
Prins Carnaval	.	.	.
Kiba	79,6	91,9	86,2
Adriaan	.	.	.
SpongeBob	81,5	93,5	87,9
Leonore	35,2	38,7	37,1
Sneeuwwitje	75,9	83,9	80,2
Manon Thomas	75,9	83,9	80,2
The Monkey King	81,5	100,0	91,4
Sinterklaas	33,3	61,3	48,3
Totaal	67,4	80,4	

Om te kijken of de fantasie-oriëntatie van de kinderen van invloed was op de manier waarop zij de televisiepersonages indeelden in de categorieën echt dan wel niet echt, combineerden we de uitkomsten van de fantasie-oriëntatie meting met de uitkomsten van de

²⁴ Zie tabel 65 op pagina 87 van de bijlagen

categoriseringstest. Ook Sharon & Woolley (2004) hebben in hun onderzoek gekeken of de fantasie-oriëntatie van invloed is op het correct categoriseren van de verschillende personages. Uit hun resultaten kwam naar voren dat kinderen die over een hoge fantasie-oriëntatie beschikken over het algemeen ook beter in staat zijn de geselecteerde personages onder te verdelen in de juiste categorieën dan kinderen met een lage fantasie-oriëntatie.

In tabel 55 staan de resultaten van de categoriseringstest uitgesplitst naar een lage en een hoge fantasie-oriëntatie. In totaal categoriseerden kinderen met een lage fantasie-oriëntatie de verschillende personages in 67% van de gevallen volgens de gestelde norm. Dit tegenover een percentage van 80% bij kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie.

Bij alle acht personages die aan de norm voldeden, te weten Ali B., Kiba, SpongeBob, Leonore, Sneeuwwitje, Manon Thomas, The Monkey King en Sinterklaas, scoorden de kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie gemiddeld beter dan de kinderen met een lage fantasie-oriëntatie. Dit verschil was het grootst bij het personage Sinterklaas. Waar kinderen met een lage fantasie-oriëntatie Sinterklaas slechts in 33% van de gevallen volgens de norm categoriseerde en kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie dit in maar liefst 61% van de gevallen volgens de norm deden.

Om te toetsten of er een significant verband is tussen de hoogte van de fantasie-oriëntatie en het correct categoriseren van de verschillende televisiepersonages in de categorieën echt dan wel niet echt, gebruikten we ook hier de correlatiecoëfficiënt van Pearson. Tabel 66²⁵ laat zien dat we geen significant verband kunnen aantonen tussen de fantasie-oriëntatie van kinderen en het op een juiste manier categoriseren van de verschillende personages ($r = 0,12$; $p > 0,05$).

4.4.4. Fantasie-oriëntatie afgezet tegen de eigenschappentest

Ondanks dat er uit de resultaten van Sharon & Woolley (2004) naar voren kwam dat de hoogte van de fantasie-oriëntatie bij kinderen niet van invloed is op de manier waarop zij eigenschappen aan de geselecteerde personages toekennen, wilden wij dit in ons onderzoek toch toetsen. Ook hier splitsten wij de eigenschappentest op in eigenschappen die de personages konden bezitten in de televisiewereld en in de realiteit.

²⁵ Zie bijlage 8 op pagina 88

Televisiewereld

In tabel 56²⁶ staan alle eigenschappen op televisie die voldoen aan de norm uitgesplitst naar kinderen met een lage fantasie-oriëntatie en kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie.

Bij alle tien personages scoorden de kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie beter dan de kinderen met een lage fantasie-oriëntatie. Het grootste verschil in percentages bevond zich ook hier bij het toekennen van eigenschappen aan het personage Sinterklaas. Waar kinderen met een lage fantasie-oriëntatie slechts in 51% van de gevallen de juiste eigenschappen toekenden bij Sinterklaas, deden kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie dit in 69% van de gevallen. Kinderen met een lage fantasie-oriëntatie kenden bij geen enkel personage meer dan 66% van de eigenschappen volgens de norm toe. Dit percentage werd gegeneerd bij het personage Kiba. Kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie scoorden beter. Zij kenden bij twee personages zelfs meer dan 80% van de eigenschappen volgens de norm toe. Het gaat hier om de personages Kiba (80%) en Leonore (83%). Het gemiddelde percentage van het toekennen van eigenschappen volgens de norm over alle televisiepersonages bij elkaar lag bij de kinderen met een lage fantasie-oriëntatie op 60% tegenover een percentage van 75% bij kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie. Een significant verband tussen de fantasie-oriëntatie van kinderen en het op een juiste manier toekennen van eigenschappen aan de televisiepersonages in de televisiewereld hebben we echter niet kunnen aantonen ($r = 0,18$; $p > 0,05$ ²⁷).

Realiteit

In tabel 57²⁸ staan alle eigenschappen in de realiteit die voldeden aan de norm uitgesplitst naar kinderen met een lage fantasie-oriëntatie en kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie. Dit geeft echter een ander beeld als de eigenschappen op televisie. Slechts bij twee personages (Ali B. en Manon Thomas) scoorden kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie beter dan kinderen met een lage fantasie-oriëntatie. Dat betekent dat kinderen met een lage fantasie-oriëntatie bij acht personages beter eigenschappen toekenden dan kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie. Het gaat hier om de personages Prins Carnaval, Kiba, Adriaan, SpongeBob, Leonore, Sneeuwwitje, The Monkey King en Sinterklaas. Kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie waren alleen beter in het toekennen van eigenschappen bij de twee

²⁶ Zie bijlage 6 pagina 80

²⁷ Zie tabel 66 op pagina 88 van de bijlagen

²⁸ Zie bijlage 6 pagina 81

echte personen die geen rol spelen uit de eerste categorie. Bij de andere categorieën deden de kinderen met een lage fantasie-oriëntatie het beter.

Kinderen met een lage fantasie-oriëntatie kenden bij drie personages meer dan 90% van de eigenschappen volgens de norm toe. Dit percentage werd gegenereerd bij de personages Prins Carnaval, Adriaan en Leonore. Dit zijn echter wel drie personages waar maar bij een gering aantal vragen de norm kon worden toegekend. Kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie kenden maar bij één personage meer dan 90% van de eigenschappen volgens de norm toe. Het ging hier om het personage Ali B.

Het gemiddelde percentage van het toekennen van eigenschappen volgens de norm over alle personages bij elkaar lag bij de kinderen met een lage fantasie-oriëntatie op 77% tegenover een percentage van 74% bij kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie. Ook tussen de fantasie-oriëntatie van kinderen en het op een juiste manier toekennen van eigenschappen bij de verschillende televisiepersonages in de realiteit hebben wij geen significant verband kunnen aantonen ($r = 0,06$; $p > 0,05^{29}$).

Totaalbeeld

Toen we de eigenschappen in de televisiewereld en de eigenschappen in de realiteit met elkaar vergeleken viel op dat kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie in ons onderzoek beter waren met het toekennen van eigenschappen als het de televisiewereld betrof en kinderen met een lage fantasie-oriëntatie beter waren met het toekennen van eigenschappen als het de realiteit betrof. De totaalcijfers van het toekennen van de eigenschappen in de televisiewereld en in de realiteit lagen niet heel ver van elkaar af. Waar kinderen met een lage fantasie-oriëntatie totaal gemiddeld 69% van de eigenschappen volgens de norm toekenden, deden kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie dit totaal in gemiddeld 75% van de gevallen. Net als Sharon & Woolley (2004) hebben ook wij geen significant verband kunnen aantonen tussen de eigenschappentest en de fantasie-oriëntatie van kinderen ($r = 0,15$; $p > 0,05^{30}$).

4.5 Televisiekijkgedrag

Om te achterhalen wat het kijkgedrag was van ieder afzonderlijk kind binnen ons onderzoek hebben wij medewerking gevraagd aan de ouders van de kinderen. Wij hebben middels een schrijven gevraagd of zij wilden noteren hoe het kijkgedrag van hun kinderen er in een

²⁹ Zie tabel 66 op pagina 88 van de bijlagen

³⁰ Zie tabel 66 op pagina 88 van de bijlagen

doorsnee week uitzag. Hierbij waren wij met name geïnteresseerd in de manier waarop de televisiekijktijd van kinderen was verdeeld over programma's met een duidelijke fantasie inhoud (denk hierbij aan tekenfilms), programma's waarvan de inhoud realistisch oogt, maar wel een fantasie-element bevat (denk hierbij aan soapseries) en programma's waarvan de inhoud geheel realistisch is (denk hierbij aan het nieuws), daar wij wilden achterhalen of met name de tijd die zij besteedden aan televisiefantasie, van invloed was op de hoogte van de fantasie-oriëntatie van kinderen. Tevens wilden we achterhalen of de tijd die zij besteedden aan televisiefantasie invloed uitoefende op de manier waarop kinderen de door ons geselecteerde televisiepersonages indeelden in de categorieën echt dan wel niet echt en de eigenschappen die zij hen toekenden.

4.5.1 Resultaten televisiefantasie

Allereerst hebben we vastgesteld hoeveel uur kinderen gemiddeld per week naar fantasieprogramma's keken. Het gemiddelde televisiekijkgedrag van de 58 kinderen naar fantasieprogramma's voor alle leeftijdsgroepen lag op 5,1 uur en de mediaan op 5,0 uur per week.

Tabel 58: Rekenkundig gemiddelde, modus en mediaan televisiekijkgedrag (alle leeftijden)

N	Valid	58
	Missing	0
Mean		5,103
Median		5,000
Mode		5,0
Std. Deviation		2,9717

Om kinderen te kunnen scheiden in een groep die veel naar televisiefantasie keek en een groep die weinig naar televisiefantasie keek was het nodig een grens te trekken. Omdat er een duidelijke scheiding te constateren was rond de mediaan en wij ook bij de fantasie-oriëntatie meting gebruik hebben gemaakt van de mediaan, hebben wij besloten om ook hier met deze centrummaat te werken. Dit hield in dat wij alle kinderen die onder de mediaan scoorden hebben gekwalificeerd als kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasie en kinderen die op of boven de mediaan scoorden hebben gekwalificeerd als kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasie. In totaal keken 26 kinderen in ons onderzoek weinig en 32 kinderen veel naar televisiefantasie.

Tabel 60: Verdeling fantasie kijkgedrag naar leeftijd

			Leeftijd			Totaal
			5 jaar	7 jaar	9 jaar	
Fantasie kijkgedrag	Kijkt weinig naar fantasie programma's	Aantal	9	8	9	26
		% naar Leeftijd	47,4%	40,0%	47,4%	44,8%
	Kijkt veel naar fantasie programma's	Aantal	10	12	10	32
		% naar Leeftijd	52,6%	60,0%	52,6%	55,2%
Totaal		Aantal	19	20	19	58
		% naar Leeftijd	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

4.5.2 Televisiefantasie naar leeftijd

In tabel 60 staat het kijken naar televisiefantasie opgesplitst naar de drie leeftijdsgroepen. Uit de tabel valt af te lezen dat bij de vijfjarigen negen kinderen weinig naar fantasieprogramma's keken (47%) en tien kinderen veel naar fantasieprogramma's (53%) keken. Bij de zevenjarigen keken acht kinderen weinig naar fantasieprogramma's (40%) en keken twaalf kinderen veel naar fantasieprogramma's (60%). Bij de negenjarigen waren er negen kinderen die weinig naar fantasieprogramma's keken (47%) tegenover tien kinderen die veel fantasieprogramma's keken (53%). Hieruit valt op te maken dat de verdeling tussen het veel en weinig kijken naar fantasieprogramma's bij de vijf- en negenjarigen gelijk is en dat de zevenjarigen procentueel gezien het meest naar fantasieprogramma's kijken. De verschillende percentages verschillen echter niet veel per leeftijdsgroep.

Wanneer we alle leeftijdsgroepen samenvoegden bleek dat er in totaal meer kinderen waren die veel naar fantasieprogramma's keken (55%) dan kinderen die weinig naar fantasieprogramma's keken (45%). Een significant verband tussen de leeftijd van de kinderen

en het veel of weinig naar kijken naar fantasieprogramma's hebben wij echter niet kunnen aantonen ($r = -0,04$; $p > 0,05$ ³¹).

4.5.3 Televisiefantasie afgezet tegen de fantasie-oriëntatie meting

Uit het onderzoek van Sharon & Woolley (2004) kwam naar voren dat kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie beter scoorden in de categoriseringstest dan kinderen met een lage fantasie-oriëntatie. Zij konden hier echter geen onderbouwde verklaring voor geven, maar gaven als mogelijke oorzaak voor deze uitkomst dat kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie waarschijnlijk meer tijd besteedden aan fantasie. Door meer tijd aan fantasie te besteden, zouden zij ook meer kennis opdoen van de fantasiewereld en zelf ontdekken wat de grenzen en mogelijkheden van fantasie zijn. De tijd die kinderen besteden aan fantasie zou dan indirect van invloed kunnen zijn op hun prestaties bij de categoriseringstest. Aan deze onzekerheid wilden wij in ons onderzoek invulling geven, door de tijd die kinderen bezig waren met fantasie op televisie te vergelijken met de hoogte van hun fantasie-oriëntatie.

Tabel 61: Fantasie-orientatie kinderen afgezet tegen het kijken naar fantasie televisieprogramm's

			Fantasie orientatie		Totaal
			Lage FO	Hoge FO	
TV kijkgedrag	Kijkt weinig naar fantasie programma's	Aantal	14	12	26
		% naar FO	51,9%	38,7%	44,8%
	Kijkt veel naar fantasie programma's	Aantal	13	19	32
		% naar FO	48,1%	61,3%	55,2%
Totaal		Aantal	27	31	58
		% naar FO	100,0%	100,0%	100,0%

In tabel 61 is af te lezen dat 61% van de kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie ook veel naar fantasieprogramma's op televisie keken. Daar staat tegenover dat 48% van de kinderen met een lage fantasie-oriëntatie veel tijd besteedden aan televisiefantasie. We kunnen dus zeggen dat kinderen die gekwalificeerd zijn met een hoge fantasie-oriëntatie procentueel gezien ook meer naar fantasieprogramma's kijken. Het verschil is echter niet erg groot. Een significant verband tussen de fantasie-oriëntatie van de kinderen en het kijken naar

³¹ Zie tabel 65 op pagina 87 van de bijlagen

televisiefantasia hebben wij om die reden dan ook niet kunnen aantonen ($r = -0,02$; $p > 0,05$ ³²)

Tabel 62: Categoriseringstest (genormeerd) en fantasie kijkgedrag (in procenten)

Personage	Categorisering test (genormeerd)		Totaal (N = 58)
	Kijkt weinig naar fantasie (n = 26)	Kijkt veel naar fantasie (n = 32)	
Ali B.	88,5	79,7	83,6
Prins Carnaval	.	.	.
Kiba	88,5	84,4	86,2
Adriaan	.	.	.
SpongeBob	84,6	90,6	87,9
Leonore	36,5	37,5	37,1
Sneeuwitje	78,8	81,3	80,2
Manon Thomas	78,8	81,3	80,2
The Monkey King	84,6	96,9	91,4
Sinterklaas	53,8	43,8	48,3
Totaal	74,3	74,4	

4.5.4 Televisiefantasia afgezet tegen de categoriseringstest

Om te kijken of de tijd die kinderen besteedden aan televisiefantasia van invloed was op de manier waarop zij de door ons geselecteerde televisiepersonages indeelden in de categorieën echt dan wel niet echt, combineerden we de uitkomsten van de meting van het kijkgedrag met de uitkomsten van de categoriseringstest. In tabel 62 staan de resultaten van de categoriseringstest opgesplitst naar veel en weinig tijd besteed aan televisiefantasia. In totaal categoriseerden kinderen die veel fantasieprogramma's op televisie keken de verschillende personages in 74% van de gevallen volgens de gestelde norm. Dit tegenover een percentage van 74% bij kinderen die weinig fantasieprogramma's keken. We zagen dus dat er vrijwel geen verschil te constateren was tussen kinderen die veel en kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasia en de manier waarop zij categoriseerden. Dit is ook terug te zien wanneer we de resultaten van de kinderen bekijken behorende tot de acht afzonderlijke televisiepersonages die wel aan de norm voldeden. Zo geldt voor SpongeBob, Leonore, Sneeuwitje, Manon Thomas en The Monkey King dat kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasia beter scoorden dan de kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasia. Voor de personages Ali B., Kiba en Sinterklaas was dit echter andersom en scoorden de kinderen die weinig fantasieprogramma's keken beter. We hebben ook geen

³² Zie tabel 65 op pagina 87 van de bijlagen

significant verband kunnen aantonen tussen de tijd die kinderen besteden aan televisiefantasia en hun prestaties bij de categoriseringstest ($r = 0,02$; $p > 0,05$ ³³). Over het algemeen kan dus gesteld worden dat kinderen die veel tijd besteden aan televisiefantasia en kinderen die weinig tijd besteden aan televisiefantasia even goed presteren bij de categoriseringstest.

4.5.5 Televisiefantasia afgezet tegen de eigenschappentest

We weten nu dat er geen significant verband bestaat tussen de tijd die kinderen besteden aan televisiefantasia en de manier waarop zij de door ons geselecteerde televisiepersonages categoriseren. We wilden echter ook nog achterhalen of er een verband bestaat tussen de tijd die kinderen besteden aan televisiefantasia en de manier waarop zij de door ons geselecteerde televisiepersonages eigenschappen toekennen. Dit deden we door de uitkomsten van de meting van het kijkgedrag te combineren met de uitkomsten van de eigenschappentest. Hierbij werd de eigenschappentest opgesplitst in eigenschappen die de personages kunnen bezitten in de televisiewereld en in de realiteit.

Televisiewereld

In tabel 63³⁴ staan alle eigenschappen op televisie die voldeden aan de norm, uitgesplitst naar kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasia en kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasia. Bij alle tien de personages scoorden de kinderen die veel fantasieprogramma's keken beter dan de kinderen die weinig fantasieprogramma's keken.

Het grootste verschil in percentages bevond zich hier in het toekennen van eigenschappen aan het personage Leonore. Waar kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasia slechts in 60% van de gevallen de juiste eigenschappen toekenden bij Leonore, deden kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasia dit in 80% van de gevallen. Kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasia kenden bij geen enkel personage meer dan 67% van de eigenschappen volgens de norm toe. Dit percentage werd gegenereerd bij het personage Sneeuwvitje. Kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasia scoorden iets beter. Zij kenden bij vier personages meer dan 75% van de eigenschappen volgens de norm toe. Het ging hier om de personages Ali B. (75%), Kiba (80%), Leonore (80%) en Manon Thomas (76%). Het gemiddelde percentage van het toekennen van eigenschappen in de televisiewereld volgens de norm over alle personages bij elkaar lag bij de kinderen die veel

³³ Zie tabel 66 op pagina 88 van de bijlagen

³⁴ Zie bijlage 7 op pagina 85

tijd besteedden aan televisiefantasie op 72% tegenover een percentage van 58% bij kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasie. Een significant verband tussen deze twee variabelen kunnen we dan ook niet aantonen ($r = 0,17$; $p > 0,05^{35}$).

Realiteit

In tabel 64³⁶ staan alle eigenschappen in de realiteit die voldeden aan de norm, uitgesplitst naar kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasie en kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasie. Slechts bij drie personages, te weten SpongeBob, Sneeuwwitje en Sinterklaas, scoorden kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasie beter dan kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasie. Dat betekende dat kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasie bij zeven personages beter eigenschappen toekenden dan kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasie. Het ging hier om de personages Ali B., Prins Carnaval, Kiba, Adriaan, Leonore, Manon Thomas en The Monkey King. Kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasie kenden bij geen enkel personage meer dan 86% van de eigenschappen volgens de norm toe. Dit percentage werd gegeneerd bij het personage Adriaan. Kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasie scoorden iets beter. Hun beste score was namelijk 89% en ook hier ging het om Adriaan. Het gemiddelde percentage van het toekennen van eigenschappen in de realiteit volgens de norm over alle personages bij elkaar lag bij de kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasie op 75% tegenover een percentage van 58% bij kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasie. Ook hier gold dat we geen significant verband hebben kunnen aantonen tussen het kijken naar televisiefantasie en het toekennen van eigenschappen in de realiteit bij de verschillende televisiepersonages ($r = 0,06$; $p > 0,05^{37}$).

Totaalbeeld

Wanneer we de eigenschappen in de televisiewereld en de eigenschappen in de realiteit met elkaar vergelijken valt het volgende op: kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasie waren beter met het toekennen van eigenschappen, zowel wanneer het de televisiewereld als de realiteit betrof. De totaalcijfers van het toekennen van de eigenschappen in de televisiewereld en in de realiteit lagen niet heel ver van elkaar af. Waar

³⁵ Zie tabel 66 op pagina 88 van de bijlagen

³⁶ Zie bijlage 7 op pagina 86

³⁷ Zie tabel 66 op pagina 88 van de bijlagen

kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasie 74% van de eigenschappen volgens de norm toekenden, deden kinderen die weinig tijd besteedden aan televisiefantasie dit totaal in gemiddeld 66% van de gevallen. Kinderen die veel tijd besteedden aan televisiefantasie waren in ons onderzoek over het geheel genomen dus iets beter in het toekennen van eigenschappen aan de verschillende televisiepersonages. Er is echter geen sprake van een significant verband tussen deze twee variabelen ($r = 0,15$; $p > 0,05$ ³⁸).

We kunnen echter wel een significant verband aantonen als we de eigenschappentest vergelijken met de totale televisie kijkfrequentie van de kinderen ($r = 0,32$; $p > 0,05$ ³⁹). Met andere woorden, kinderen die meer televisie kijken kunnen beter eigenschappen toekennen aan de verschillende televisiepersonages.

³⁸ Zie tabel 66 op pagina 88 van de bijlagen
³⁹ Zie tabel 66 op pagina 88 van de bijlagen

Hoofdstuk 5: Conclusie

Met dit onderzoek hebben wij onderzocht hoe de kennis van kinderen is met betrekking tot de echtheid van televisiepersonages. Hierbij hebben wij onszelf vier doelstellingen gesteld, waarbij we in dit hoofdstuk stil zullen staan. Niet alleen zullen wij de hypothesen behorende tot de afzonderlijke doelstellingen beantwoorden. Tevens koppelen we bij deze beantwoording terug naar de reeds bestaande theorie over het betreffende onderwerp, om zo eventuele overeenkomsten en verschillen te kunnen aantonen. In 5.1 zullen de hypothesen met betrekking tot de eerste doelstelling besproken worden. In 5.2 wordt dit gedaan voor de tweede doelstelling. De hypothesen met betrekking tot de derde en vierde doelstelling komen in respectievelijk 5.3 en 5.4 aan bod. In 5.5 staat een kritische reflectie op het onderzoek en in 5.6 doen wij suggesties voor eventueel verder onderzoek.

5.1 Categorisering van de televisiepersonages

De eerste doelstelling van ons onderzoek was te achterhalen welke televisiepersonages kinderen als echt en welke als fantasie betitelen. Om dit te meten hebben wij gebruik gemaakt van de categoriseringstest van Sharon & Woolley (2004). De eerste hypothese met betrekking tot deze doelstelling luidt als volgt:

Hypothese 1: Hoe ouder de kinderen zijn, hoe beter zij in staat zijn televisiepersonages in te delen in de juiste categorie.

Deze hypothese wordt ondersteund. Zoals uit de resultaten van ons onderzoek naar voren is gekomen weet 53% van de vijfjarigen de door ons geselecteerde personages op een juiste manier in te delen. Voor de zevenjarigen ligt dit percentage hoger. Van hen weet 77% de personages op een juiste manier in te delen. De negenjarigen scoren het best. Van hen weet 86% de personages op een correcte manier in te delen. Hoe ouder de kinderen zijn, hoe beter zij dus in staat zijn de door ons geselecteerde televisiepersonages in te delen in de juiste categorieën en dus op een volwassen manier. Dit blijkt ook het significante verband dat wij hebben kunnen aantonen ($r = 0,62$; $p < 0,05$).

Dat kinderen een steeds meer volwassen manier krijgen in het onderscheid maken tussen realiteit en fantasie naarmate zij ouder worden komt ook in de reeds bestaande literatuur over dit onderwerp naar voren. Vijf jaar wordt hierbij vaak als leeftijdsgrens genoemd waarop

kinderen hiermee beginnen en op een leeftijd van tien jaar zouden kinderen een geheel volwassen kijk hebben op deze kwestie. Uit de resultaten van ons eigen onderzoek komt naar voren dat maar iets meer dan de helft van de kinderen van vijf jaar oud weet welke televisiepersonages echt zijn en welke niet. De oudste kinderen in ons onderzoek, de negenjarigen, kunnen dit al wel een heel stuk beter, maar toch hebben ook zij nog geen geheel volwassen manier van onderscheid maken.

De tweede hypothese met betrekking tot de eerste doelstelling luidt:

Hypothese 2: Kinderen binnen alle door ons vastgestelde leeftijdscategorieën hebben moeite met het op een correcte manier indelen van echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personages.

Ook deze hypothese wordt ondersteund. Zo komt uit de resultaten van ons onderzoek naar voren dat 58% van de vijfjarigen echte personen die een rol vertolken in de juiste categorie indelen. Bij de zevenjarigen is dit 20% en bij de negenjarigen 16%. De kinderen delen deze personages dus steeds slechter in naarmate zij ouder worden. Binnen de categorie evenement gerelateerde personages zien we dat 21% van de vijfjarigen, 40% van de zevenjarigen en 84% van de negenjarigen de personages op een juiste manier indelen. Hier zien we dus wel een verbetering naarmate de kinderen ouder worden, maar dit is niet voldoende. Bij beide categorieën moeten wij concluderen dat de percentages niet alleen ver beneden het gemiddelde liggen behorende tot de prestaties binnen de gehele leeftijdscategorie, maar ook vergeleken met de andere categorieën zijn de scores van de kinderen binnen deze twee categorieën het slechtst. Iets wat ook uit het onderzoek van Sharon & Woolley (2004) naar voren kwam. Hun verklaring hiervoor was dat kinderen nooit worden geconfronteerd met bewijs dat deze personages niet echt bestaan. Sterker nog, Woolley, Boerger & Markman (2004) noemen zelfs dat ouders juist bewijsmateriaal leveren dat deze personages wel bestaan. Dit zou in ons onderzoek ook kunnen gelden voor de evenement gerelateerde personages.

Wat betreft het geloof in de echtheid van Adriaan en Leonore zou een mogelijke verklaring kunnen zijn dat kinderen deze personages op televisie kunnen zien. Zij zien dan de echte personen die de rol invullen en denken niet vanuit de rol die deze persoon speelt bij het categoriseren van deze personages.

De derde en laatste hypothese behorende tot de eerste doelstelling luidt:

Hypothese 3: Naarmate de kinderen ouder worden zal de onzekerheid met betrekking tot het categoriseren van de verschillende televisiepersonages afnemen.

Deze hypothese wordt ondersteund. Uit de resultaten van ons onderzoek komt namelijk naar voren dat de vijfjarigen in 7% van de gevallen antwoord geven met ‘niet zeker’. Voor de zevenjarigen is dit 6% en voor de negenjarigen 3%. We zien dat de onzekerheid tussen de vijfjarigen en de zevenjarigen afneemt met 1% en tussen de zevenjarigen en de negenjarigen met 3%. Hoe ouder de kinderen binnen ons onderzoek dus zijn, hoe minder onzeker zij zijn bij het categoriseren van de televisiepersonages. In totaal hebben de kinderen in ons onderzoek, dus verdeeld over alle leeftijden en televisiepersonages 5% antwoord gegeven met ‘niet zeker’. In het onderzoek van Sharon & Woolley (2004) lag dit percentage op 21%. We zien dus dat de onzekerheid over de echtheid van de door ons geselecteerde televisiepersonages een heel stuk lager ligt, dan bij de personages in het onderzoek van Sharon & Woolley. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de kinderen in ons onderzoek ouder zijn dan de kinderen in het onderzoek van Sharon & Woolley. De kinderen in ons onderzoek zouden dus al een beter inzicht kunnen hebben in de grens tussen realiteit en fantasie.

5.2 Eigenschappen van de televisiepersonages

De tweede doelstelling van ons onderzoek was achterhalen welke eigenschappen kinderen toekennen aan de door ons geselecteerde televisiepersonages wanneer het de realiteit dan wel de televisiewereld betreft. Om dit te meten hebben wij gebruik gemaakt van de eigenschappentest. De eerste hypothese met betrekking tot deze doelstelling luidt als volgt:

Hypothese 4: Kinderen in alle door ons geselecteerde leeftijden kennen alle televisiepersonages die zij hebben gecategoriseerd als ‘echt’ ook meer eigenschappen toe, dan wanneer zij deze hebben gecategoriseerd als ‘niet echt’.

Deze hypothese wordt verworpen. Uit de resultaten van ons onderzoek blijkt namelijk dat deze hypothese alleen opgaat voor televisiepersonages Ali B., Adriaan, Leonore en Prins Carnaval. Voor de overige televisiepersonages in ons onderzoek geldt juist dat zij meer eigenschappen toegekend krijgen wanneer zij zijn betiteld als niet echt, dan wanneer de

kinderen denken dat zij echt zijn. Met name het feit dat fantasiefiguren nog veel eigenschappen toebedeeld kregen in de realiteit was opvallend, daar een meerderheid van de kinderen wel heeft gezegd dat deze fantasiefiguren niet echt zijn.

De tweede hypothese met betrekking tot de tweede doelstelling luidt:

Hypothese 5: Naarmate de kinderen ouder worden komt de manier waarop zij eigenschappen toekennen aan televisiepersonages, zowel wanneer het de televisiewereld dan wel de realiteit betreft, steeds meer overeen met de wijze waarop volwassenen dit doen.

Deze hypothese wordt ondersteund. Wanneer we kijken naar de resultaten in ons onderzoek met betrekking tot de televisiewereld dan zien we dat vijfjarigen in 43% van de gevallen de juiste eigenschappen toekennen aan de tien door ons geselecteerde televisiepersonages. Voor zevenjarigen en negenjarigen ligt dit percentage op respectievelijk 74% en 79%. Wanneer we kijken naar ditzelfde totaalbeeld, maar dat met betrekking tot de realiteit, zijn deze percentages 53%, 76% en 84%. Hierbij dient echter wel gezegd te worden dat het hier maar gaat om zes van de tien door ons geselecteerde televisiepersonages. De reden hiervoor is dat aan driekwart van de vragen met betrekking tot de echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personages geen norm kon worden toegekend wanneer het de realiteit betrof, daar de volwassenen moeite hadden met het toekennen van eigenschappen aan de personages behorende tot deze twee categorieën. Toch kunnen we met betrekking tot het toekennen van de eigenschappen zowel wat betreft de televisiewereld als de realiteit concluderen dat hoe ouder de kinderen worden, hoe beter zij in staat zijn televisiepersonages de juiste eigenschappen toe te kennen. Iets wat ook blijkt uit het aangetoonde significante verband ($r = 0,67$; $p < 0,05$).

Toch constateren wij in ons onderzoek bij de oudste kinderen, van negen jaar, een verschil ten opzichte van de volwassenen. Uit de resultaten van het onderzoek van Sharon & Woolley (2004) kwam naar voren dat in hun onderzoek de kinderen van vijf jaar een vrijwel volwassen manier hadden van het toekennen van eigenschappen aan de door hen geselecteerde personages. Deze uitkomst vinden wij zeer opvallend, daar in ons onderzoek het verschil tussen de volwassenen en vijfjarigen nog vrij groot is. Wij denken echter dat dit komt doordat Sharon & Woolley in hun eigenschappentest geen onderscheid hebben gemaakt tussen de realiteit en de overige 'werelden' waaruit hun personages afkomstig zijn. Hierdoor is de kans groter dat de antwoorden van beide partijen wel overeenkomen. In ons onderzoek

hebben wij dit onderscheid juist wel gemaakt, wat een verklaring zou kunnen zijn van de lagere scores bij de vijfjarigen.

De derde en laatste hypothese behorende tot de tweede doelstelling luidt:

Hypothese 6: Kinderen binnen alle door ons vastgestelde leeftijdscategorieën hebben zowel wanneer het de televisiewereld dan wel de realiteit betreft moeite met het op een correcte manier toekennen van eigenschappen bij echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personages.

Deze hypothese wordt verworpen. Wanneer we kijken naar de resultaten met betrekking tot de televisiewereld zien we dat de kinderen in alle leeftijden niet veel beter of slechter scoren dan dat zij doen bij het toekennen van eigenschappen aan de personages behorende tot de overige categorieën. De manier waarop zij eigenschappen toekennen aan de televisiepersonages behorende tot de categorieën echte personen die een rol vertolken en evenement gerelateerde personages sluit niet geheel aan bij die van volwassenen, maar dat geldt net zo goed voor de televisiepersonages behorende tot de overige categorieën.

Wanneer we kijken naar de resultaten met betrekking tot de realiteit dan zien we dat de kinderen in ons onderzoek veel eenduidiger zijn in het toekennen van de eigenschappen aan de personages behorende tot deze twee categorieën, dan de volwassenen. We kunnen hier dus zelfs zeggen dat kinderen minder moeite hebben met het toekennen van eigenschappen aan echte personages die een rol vertolken en evenement gerelateerde personages dan volwassenen.

5.3 Fantasie-oriëntatie

De derde doelstelling van ons onderzoek was bepalen of de fantasie-oriëntatie van kinderen van invloed is op de manier waarop zij televisiepersonages onderverdelen in de bijbehorende categorieën en de eigenschappen die zij hen toekennen. Om dit te meten dienden wij in eerste instantie de fantasie-oriëntatie van ieder afzonderlijk kind te bepalen. Hierbij hebben wij gebruik gemaakt van drie reeds bestaande fantasie-oriëntatie metingen, te weten het Impersonation Interview, het Imaginary Companion Interview en het Imaginative Play Predisposition Interview van Taylor en Carlson (1997). Vervolgens dienden de uitkomsten van deze metingen te worden gecombineerd met de uitkomsten van zowel de categoriseringstest als de eigenschappentest om een eventueel verband aan te kunnen tonen.

De eerste hypothese met betrekking tot deze doelstelling luidt als volgt:

Hypothese 7: Kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie zijn beter in staat om op een juiste manier onderscheid te maken tussen fantasie en realistische televisiepersonages dan kinderen met een lage fantasie-oriëntatie.

Deze hypothese wordt verworpen. Uit de resultaten komt namelijk naar voren dat kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie over het algemeen beter in staat zijn de door ons geselecteerde televisiepersonages te categoriseren dan de kinderen met een lage fantasie-oriëntatie. Een significant verband tussen deze twee variabelen kunnen we echter niet aantonen ($r = 0,12$; $p > 0,05$). Sharon & Woolley (2004) hebben in hun onderzoek wel een positief verband geconstateerd tussen de hoogte van de fantasie-oriëntatie en de manier van categoriseren bij de kinderen in hun onderzoek.

De tweede en laatste hypothese met betrekking tot de derde doelstelling luidt:

Hypothese 8: Kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie zijn beter in staat op een juiste manier eigenschappen toe te kennen aan de televisiepersonages dan kinderen met een lage fantasie-oriëntatie

Ook deze hypothese wordt verworpen. Uit de resultaten komt naar voren dat we geen significant verband hebben kunnen aantonen tussen de fantasie-oriëntatie van kinderen en het op een correcte manier toekennen van eigenschappen bij de verschillende televisiepersonages ($r = 0,15$; $p > 0,05$). Ook Sharon & Woolley (2004) geven aan dat zij geen verband hebben kunnen vinden tussen de hoogte van de fantasie-oriëntatie en het op een juiste manier toekennen van eigenschappen.

5.4 Televisiekijkgedrag

De vierde en laatste doelstelling van ons onderzoek was te achterhalen of er een indirect dan wel direct verband bestaat tussen het televisiekijkgedrag van kinderen en de manier waarop zij de televisiepersonages categoriseren en eigenschappen toekennen. De eerste hypothese met betrekking tot deze doelstelling luidt als volgt:

Hypothese 9: Kinderen die meer dan gemiddeld naar televisiefantasie kijken, hebben ook vaker een hoge fantasie-oriëntatie dan kinderen die minder dan gemiddeld naar televisiefantasie kijken.

Deze hypothese wordt verworpen, daar we geen significant verband hebben kunnen aantonen tussen deze twee variabelen ($r = -0,02$; $p > 0,05$). Een mogelijke verklaring die Sharon & Woolley (2004) in hun onderzoek geven voor de betere prestaties bij de categoriseringstest van kinderen met een hoge fantasie-oriëntatie zou zijn omdat ze meer tijd met fantasie bezig zijn. Deze veronderstelling hebben wij met dit onderzoek niet kunnen bewijzen.

De tweede hypothese met betrekking tot de vierde doelstelling luidt:

Hypothese 10: Kinderen die meer dan gemiddeld naar televisiefantasie kijken, zijn beter in staat zijn de televisiepersonages op juiste manier te categoriseren dan kinderen die minder dan gemiddeld naar televisiefantasie kijken.

Deze hypothese wordt verworpen, daar er geen significant verband aangetoond kan worden tussen de variabelen televisiefantasie en het categoriseren van de televisiepersonages in de categorieën echt dan wel niet echt ($r = 0,02$; $p > 0,05$).

De derde en laatste hypothese met betrekking tot de vierde doelstelling luidt:

Hypothese 11: Kinderen die meer dan gemiddeld naar televisiefantasie kijken, zijn beter in staat televisiepersonages de juiste eigenschappen toe te kennen dan kinderen die minder dan gemiddeld naar televisiefantasie kijken.

Deze hypothese wordt verworpen. Een significant verband tussen de eigenschappentest en het kijken naar televisiefantasie kunnen wij niet aantonen ($r = 0,15$; $p > 0,05$).

Wel is er een significant verband aan te tonen tussen de eigenschappentest en de totale televisie kijkfrequentie van de kinderen ($r = 0,32$; $p < 0,05$). Met andere woorden, naarmate kinderen meer televisie kijken, des te beter kunnen zij eigenschappen toekennen aan de verschillende televisiepersonages.

5.5 Kritische reflectie op het onderzoek

Wij hebben onderzoek gedaan naar de kennis van kinderen in de leeftijd van vijf tot en met negen jaar met betrekking tot de echtheid van televisiepersonages. In het theoretisch kader hebben wij vier variabelen besproken die als meest relevant worden genoemd in relatie tot de realiteitsperceptie van kinderen met betrekking tot televisie. Dit zijn de variabelen cognitieve ontwikkeling, leeftijd, sociale omgeving en de fantasie-oriëntatie van het kind. Omdat het niet mogelijk was alle variabelen te onderzoeken hebben wij ons in ons onderzoek toegelegd op de variabelen leeftijd, geslacht, fantasie-oriëntatie en de televisiekijktijd van kinderen (opgesplitst in het kijken naar televisiefantasie en de totale televisiekijktijd). Bij zowel de variabele leeftijd als de variabele totale televisiekijktijd hebben wij een significant verband kunnen aantonen. Dit houdt in dat beiden positief gerelateerd zijn aan het vermogen van kinderen om onderscheid te maken tussen fantasie en realiteit op televisie. In de reeds bestaande literatuur was al naar voren gekomen dat leeftijd positief gerelateerd is aan het kunnen maken van onderscheid tussen fantasie en realiteit door kinderen. Over de variabele televisiekijktijd was nog niets bekend, omdat hier nog niet eerder onderzoek naar was gedaan. Bij de variabelen fantasie-oriëntatie en het kijken naar televisiefantasie hebben wij echter geen significant verband aan kunnen tonen. Een verklaring voor het feit dat wij geen verband hebben kunnen aantonen tussen deze variabelen kan liggen aan de grootte van de onderzoeksgroep. Wanneer wij gebruik hadden gemaakt van een grotere onderzoeksgroep hadden wij misschien wel een significant verband aan kunnen tonen. Als laatste willen wij noemen dat wij slechts een greep hebben genomen uit de vele variabelen die van invloed kunnen zijn op het maken van onderscheid tussen fantasie en realiteit door kinderen. Verschillende variabelen die in de literatuur wel worden genoemd, als IQ en sociale omgeving, zijn variabelen die wij buiten beschouwing hebben gelaten. Dit wil echter niet zeggen dat deze variabelen geen invloed kunnen uitoefenen.

5.6 Suggesties vervolgonderzoek

Zoals uit de reeds bestaande literatuur naar voren komt hangt de mate waarop televisie invloed uitoefent op de kennis, houding en het gedrag van kinderen af van de toegekende realiteit aan een televisieprogramma door deze kinderen. Hoe realistischer een kind een televisieprogramma betiteld, hoe groter ook de invloed zal zijn van de inhoud op het kind. Volgens ons was er in het verleden al wel veel onderzoek gedaan naar de manier waarop kinderen binnen televisie-inhoud onderscheid maken tussen realiteit en fantasie met betrekking tot verhaallijnen en gebeurtenissen, maar de kennis van kinderen over de echtheid

van televisiepersonages was volgens ons nog nauwelijks onderzocht. Dit terwijl wij denken dat ook televisiepersonages invloed kunnen uitoefenen op de ontwikkeling van kennis, houding en gedrag bij kinderen.

In ons onderzoek hebben wij voor tien televisiepersonages vastgesteld hoe kinderen in drie afzonderlijke leeftijden denken over de echtheid van deze personages. Aan de hand van deze resultaten is het mogelijk verder onderzoek te verrichten naar andere variabelen die van invloed kunnen zijn op het maken van onderscheid tussen fantasie en realiteit. Dit betreft variabelen die wij buiten beschouwing hebben gelaten, zoals bijvoorbeeld IQ en sociale omgeving. Daarnaast is het mogelijk verder onderzoek te verrichten naar de invloed die deze televisiepersonages kunnen uitoefenen op de kennis, houding en het gedrag van kinderen in dezelfde leeftijdscategorieën.

Literatuurlijst

Boeken

- Arbib, M.A. & Hesse, M.B. 1986. *The construction of reality*. Cambridge University Press.
- Bryant, J. & Anderson, D. (red.) 1983. *Children's understanding of television. Research on attention and comprehension*. New York: Academic Press.
- Bryant, J. & Zillmann, D. (red.) 1991. *Responding to the screen: Reception and reaction processes*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Buckingham, D. 2000. *After the death of childhood: growing up in the age of electronic media*. Cambridge: Polity Press.
- Comstock, G. & Scharrer, E. 2001. The use of television and other film-related media. In Singer, D.G. & Singer, J.L. *Handbook of children and the media*. Thousand Oaks: Sage Publications Inc, 47-72.
- Davies, M.M. 1997. *Fake, fact and fantasy. Children's interpretations of television reality*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Doubleday, C.N & Droege, K.L. 1993 . Cognitive developmental influences on children's understanding of television. In Berry, G.L. & Asamen, J.K. (red.). *Children & Television: Images in a changing sociocultural world*. Newbury Park: Sage Publications, 23-37.
- Fitch, M., Huston, A.C. & Wright, J.C. 1993. From television forms to genre schemata: children's perceptions of television reality. In Berry, G.L. & Asamen, J.K. (red.). *Children & Television: Images in a changing sociocultural world*. Newbury Park: Sage Publications, 38-52.
- Harris, P.L. 2000. *Understanding children's worlds. The work of the imagination*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Jones, G. 2002. *Killing Monsters. Why children need fantasy, super heroes and make-believe violence*. New York: Basic Books.
- Murray, J.P. 1993. The developing child in a multimedia society. In Berry, G.L. & Asamen, J.K. (red.). *Children & Television: Images in a changing sociocultural world*. Newbury Park: Sage Publications, 9-22.

-
- Paik, H. 2001. The history of children's use of electronic media. In Singer, D.G. & Singer, J.L. *Handbook of children and the media*. Thousand Oaks: Sage Publications Inc, 16-27.
 - Singer, D.G. 1993. Creativity of children in a television world. In Berry, G.L. & Asamen, J.K. (red.). *Children & Television: Images in a changing sociocultural world*. Newbury Park: Sage Publications, 73-88.
 - Valkenburg, P.M., & Hellendoorn, J. 1992. Fantasie. In Schulpen, T.W.J. et al. (red.). *Handboek kinderen en adolescenten: Vol:17*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1-17.
 - Valkenburg, P.M. 2002. *Beeldschermkinderen. Theorieën over kind en media*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
 - Valkenburg, P.M. 2001. Television and the child's developing imagination. In Singer, D.G. & Singer, J.L. *Handbook of children and the media*. Thousand Oaks: Sage Publications Inc, 121-134.
 - Valkenburg, P.M. 1997. *Vierkante ogen: opgroeien met TV en PC*. Amsterdam: Balans.

Niet bij een officiële uitgever verschenen werken

- Asseldonk, L.W.G.M. van 2005. *Kritisch kastje kijken. Een exploratieve studie naar het niveau van 'Media Literacy' bij kinderen*. Doctoraalscriptie. Radboud Universiteit Nijmegen.
- Schaik, D. van 2005. *Van Okkie tot Otje: een onderzoek naar de verandering van moraliteit in Nederlandse kinderseries van 1961-1998*. Masterthesis. Universiteit van Utrecht.
- Valkenburg, P.M. 1995. *The impact of television on children's imagination*. Proefschrift. Rijksuniversiteit te Leiden.

Tijdschriftartikelen

- Björkqvist, K. & Lagerspetz, K. 1985. Children's experience of three types of cartoon at two age levels [elektronische versie]. *International Journal of Psychology* 20, 77-93.
- Bouldin, P. & Pratt, C. 2001. The ability of children with imaginary companions to differentiate between fantasy and reality. *British Journal of Developmental Psychology*, Vol. 19, 99-114.
- Davison, P.W. 1983. The third-person effect in communication [elektronische versie]. *Public Opinion Quarterly*, 47(1), 1-15.
- DiLalla, L.F. & Watson, M.W. 1988. Differentiation of fantasy and reality: Preschoolers' reactions to interruptions in their play [elektronische versie]. *Developmental Psychology*, Vol. 24, No. 2, 286-291.
- Fisch, S.M. 2005. Children's learning from television. *Television* 18, 10-14.
- Mizerski, R. 1995. The relationship between cartoon trade character recognition and attitude toward product category in young children [elektronische versie]. *Journal of Marketing* 59(4), 58-70.
- Morison, P., McCarthy, M. & Gardner, A. 1979. Exploring the realities of television with children [elektronische versie]. *Journal of Broadcasting* 23(4), 453-463.
- Phelps, K.E. & Woolley, J.D. 1994. The form and function of young children's magical beliefs [elektronische versie]. *Developmental Psychology*, Vol.30, No. 3, 385-394.
- Sharon, T. & Woolley, J.D. 2004. Do monsters dream? Young children's understanding of the fantasy/reality distinction. *British Journal of Developmental Psychology* 22, 293-310.
- Skolnick, D. & Bloom, P. 2006. What does Batman think of SpongBob? Children's understanding of the fantasy/fantasy distinction. *Cognition* 101, B9-B18.
- Taylor, M. & Carlson, S.M. 1997. The relations between individual differences in fantasy and theory of mind. *Child Development* 68, 436-455.
- Woolley, J.D. 1997. Thinking about fantasy: Are children fundamentally different thinkers and believers from adults? [elektronische versie]. *Child Development*, Vol. 68, No. 6, 991-1013.

-
- Woolley, J.D., Boerger, E.A. & Markman, A.B. 2004. A visit from the Candy Witch: Factors influencing young children's belief in a novel fantastical being. *Developmental Science* 7 (4), 456-468.

Digitale bronnen

- Stichting Kijkonderzoek. *TV in Nederland 2006. Ontwikkelingen in tv bezit en tv gebruik. Establishment Survey.* <http://www.kijkonderzoek.nl>. Geraadpleegd op 21 juni 2007.
- Stichting Kijkonderzoek. *Jaarverslag 2006.* <http://www.kijkonderzoek.nl> Geraadpleegd op 21 juni 2007.